

3.9 มาตรฐานที่ 27 ชุมชน ผู้ปกครองมีศักยภาพในการสนับสนุนการจัดและ
พัฒนาการศึกษา โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

3.9.1 ผู้ปกครองมีความรัก ความเข้าใจ เอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอน
บุตรหลานและเป็นแบบอย่างที่ดี

3.9.2 ชุมชน ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของการศึกษาและมีความรู้สึกเป็น
เจ้าของสถานศึกษา

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน ถือเป็นระบบการตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา เพื่อให้การศึกษา
ของประเทศไทยมีคุณภาพและมาตรฐานสูงสุด ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการ
ของผู้เรียน และสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม จนเป็นผลให้เกิดสังคมแห่ง
การเรียนรู้ มีผู้เรียนที่เป็นทั้งคนเก่ง คนดี และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
มาตรฐานดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่สร้างความตื่นตัวให้กับสถานศึกษา ครูผู้สอน ผู้เรียน ผู้ปกครอง
ชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการสร้างคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาตาม
แนวทางการปฏิรูปการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จ

พฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา

ความหมายของพฤติกรรมการสอน

พฤติกรรมการสอน มาจากคำสองคำมารวมกัน คือคำว่า “พฤติกรรม” ซึ่ง พจนานุกรม
ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2525, หน้า 573) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรม หมายถึง
การกระทำ หรืออาการ ที่แสดงออกมาทางกล้ามเนื้อ ความคิด และความรู้สึกเพื่อตอบสนองสิ่งเร้า
กับคำว่า “การสอน” ซึ่ง ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 72) ให้ความหมายว่า การสอน
หมายถึง การถ่ายทอดความรู้จากครูไปสู่ผู้เรียน สอดคล้องกับ กู๊ด (Good, 1973, p. 588)
ที่ได้ให้ความหมายของการสอน ไว้เป็น 2 ความหมาย กล่าวคือ ความหมายแรก การสอน หมายถึง
การกระทำอันเป็นการอบรม สั่งสอนนักเรียนตามสถานศึกษาโดยทั่ว ๆ ไป ส่วนความหมายที่สอง
การสอน หมายถึง การจัดสภาพการณ์ สถานการณ์ หรือกิจกรรมเพื่อช่วยให้ผู้เรียน หรือ
ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเกิดการเรียนรู้โดยง่าย

ดังนั้นเมื่อรวมคำว่า พฤติกรรม และคำว่า การสอน เข้าด้วยกันเป็นพฤติกรรมการสอน
จึงหมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนว่าเป็นอิทธิพลระหว่างครูกับนักเรียนที่มีต่อกัน
อันมีผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนรู้และพฤติกรรมในชั้นเรียน และชี้ให้เห็นว่านักเรียนมี
ส่วนร่วมในกิจกรรมเพียงใด (Page & others, 1977, p. 337 อ้างถึงใน นลินี ยอแสงรัตน์, 2543,

หน้า 25) ดังที่ สจ๊วต อุทรานันท์ (2532) ได้แบ่งพฤติกรรมการสอนของครูไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ก่อนสอน ครูควรเตรียมการสอนก่อนที่จะสอนทุกครั้ง คิดถึงจุดประสงค์ของการสอน การเลือกเนื้อหาสาระ วิธีการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อ การวัดผลประเมินผล
2. ระหว่างสอน เริ่มตั้งแต่ การนำเข้าสู่บทเรียน การดำเนินการสอน การสรุปผลและการประเมินผล
3. หลังสอน เพื่อประเมินผลตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้แล้ว ก็นำมาเป็นข้อมูลเพื่อนำไปปรับปรุงการเรียนการสอนครั้งต่อไปให้ดีขึ้น

สำหรับพฤติกรรมในการจัดการเรียนการสอนของครูถือเป็นตัวแปรสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษา การสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับกับการปฏิรูป โดยมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา เน้นการศึกษาตลอดชีวิต นั้นหมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ 4 ประการ คือ การเรียนเพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกันและการเรียนรู้เพื่อชีวิต (UNESCO, 1997, p. 121 อ้างถึงใน สุนทรี คนเที่ยง, 2544, หน้า 10) ดังที่ กษมา วรวรรณ ณ ออยุธยา (2540, หน้า 5) กล่าวว่า พฤติกรรมการสอนที่ดีของครูนั้นต้องมีการประยุกต์เทคนิค วิธีสอนให้เข้ากับการเรียนการสอน โดยสามารถย่อยหลักการและทฤษฎีที่เป็นเบื้องหลังของเทคนิคนั้น ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในชั้นเรียน ยึดหลักที่มีอยู่ในหลักสูตรซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเรียนการสอน และเข้าไปดูว่าหลักการที่เขียนไว้มีการปฏิบัติในลักษณะเชื่อมโยงการเรียนรู้ของนักเรียนโดยใช้ประสบการณ์จริงและความต้องการที่หลากหลายของนักเรียนไว้อย่างไรบ้าง เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่ควรผลักดันให้เกิดขึ้นในการเรียนการสอนเพื่อศักยภาพที่สูงขึ้น นักเรียนสามารถนำความรู้จากประสบการณ์จริงไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การเรียนรู้จึงต้องมีการศึกษาแนวโน้มนำใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาเพื่อให้การเรียนการสอนเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงควรคำนึงเสมอว่า ทำอย่างไรจึงจะให้นักเรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (authentic learning) จึงเชื่อแน่ว่าจะทำให้คุณภาพการเรียนการสอนดีขึ้นอย่างแน่นอน ทั้งคุณภาพวิชาการ ความสนใจใฝ่รู้ที่เกิดขึ้นในตัวนักเรียนเชื่อมโยงสิ่งเหล่านี้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของนักเรียนเอง

ฉะนั้นการศึกษาวุฒิกรรมการสอนของครูจึงเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากในอันที่จะทำให้ครูผู้สอนได้ประเมินพฤติกรรมการสอนของตนเองว่าอยู่ในระดับใด ควรปรับปรุงแก้ไข พัฒนา หรือ ดำเนินการให้มีคุณภาพได้อย่างไร ซึ่งในการศึกษาวุฒิกรรมการสอนของครูกระทำได้หลายวิธี ดังที่ ไอโอนิส (Ioannis, 1968, p. 25) ได้เสนอแนะแนวทางสำคัญที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาวุฒิกรรมการสอนในห้องเรียน มี 4 วิธีการ คือ

1. ศึกษาจากรายงานการประเมินผลของผู้บริหารหรือศึกษานิเทศก์

2. การสังเกตจากผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะ
3. จากรายงานโดยตัวผู้สอน
4. จากการประเมินของผู้เรียน

การศึกษาพฤติกรรมการสอนแต่ละวิธีมีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันแล้วแต่จุดมุ่งหมาย โอกาสและความสะดวกในการใช้ ในการพัฒนาการสอนของครูนั้น บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ (2527, หน้า 106) กล่าวว่า การให้ครูประเมินตนเองว่ามีประสิทธิภาพเพียงใด แล้วนำข้อมูลมาปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างจริงจังแล้ว การประเมินจะลดยอดข้อใด ๆ ได้และข้อมูลก็ย่อมเที่ยงตรงและเชื่อถือได้มาก และจากบทสัมภาษณ์ของสุนน อมรวิวัฒน์ ซึ่งสัมภาษณ์โดย สมคิด พรหมจ้อย (2535 อ้างถึงใน ตำราญ มีแจ้ง, 2544, [Online]. Available : [http:// www.grad.nu.ac.th/present/presentation4.htm](http://www.grad.nu.ac.th/present/presentation4.htm)) ได้เสนอความเห็นว่าการประเมินตนเองควรอิงตามหลักของศาสนา พุทธ ซึ่งสอนให้คนใช้ปัญญา คิดใคร่ครวญ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักธรรมอิทธิบาทสี่โดยเฉพาะในเรื่องของวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง การวิเคราะห์บทวนผลของการปฏิบัติงานที่ผ่านมาซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับความเห็นของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) ที่ว่าการประเมินตนเองนั้น ผู้ประเมินสามารถรู้จุดเด่นและจุดด้อยของตนเองรวมทั้งสามารถแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น โดยการใช้ปัญญาและเหตุผล ผู้ประเมินต้องลดความลำเอียง หรืออคติและสร้างความเป็นกลางโดยยึดหลักของการประเมินตนเอง 3 ประการ คือ

1. ทำให้มีจิตสำนึกในการศึกษาต้องการพัฒนาตนเอง
2. มีความต้องการจุดมุ่งหมายที่เป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นความจริง ความถูกต้อง และความดีงาม

3. มองประสบการณ์ทุกอย่างเป็นการเรียนรู้ว่าได้เรียนรู้อะไรบ้าง อะไรเป็นประโยชน์ นำเอามาใช้ปรับปรุงงานและปรับปรุงตนเองทำให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2528 อ้างถึงใน ตำราญ มีแจ้ง, 2544, [Online]. Available : [http:// www.grad.nu.ac.th/present/presentation4.htm](http://www.grad.nu.ac.th/present/presentation4.htm)) ได้สรุปวัตถุประสงค์ที่สำคัญของการประเมินตนเองว่า เพื่อใช้ผลการประเมินในการปรับปรุงและพัฒนาการบริหารงานหรือหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และอุทุมพร ทองอุทัย (2523) ที่ได้ศึกษาผลงานวิจัยจากสถาบันอุดมศึกษาในอเมริกา 756 แห่ง ที่แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิผลของวิธีประเมินพฤติกรรมการสอนพบว่า การประเมินพฤติกรรมการสอนของตนเองมีประสิทธิภาพมากกว่าการประเมินโดยนักเรียน เพื่อนครูและผู้บริหาร สอดคล้องกับสุชาติ รัตนกุล (2525, หน้า 530) ที่กล่าวว่า การประเมินพฤติกรรมการสอนของตนเองเป็นวิธีที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้สอน

ได้ทราบ ได้ปรับปรุงและควบคุมพฤติกรรมการสอนของตนเองได้อย่างถูกต้อง เช่นเดียวกับ ตำราญ มีแจ้ง (2544, หน้า 1, [Online]. Available : <http://www.grad.nu.ac.th/present/presentation4.htm>) ที่ระบุว่า วิธีการที่จะทำให้ผู้ถูกประเมินได้ข้อมูลในการปรับปรุง และ พัฒนางานของตนเองได้ตรงตามความต้องการคือ การประเมินตนเอง (self evaluation) ซึ่งมี บทบาทสำคัญในการดำเนินงานเป็นงานที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบของการกำกับและ ติดตามคุณภาพของการจัดการศึกษาที่มีความเป็นปรนัย ที่ควรจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็น ระบบ ซึ่งผลของการประเมินสามารถใช้ในการตัดสินใจ เพื่อการวางแผนและบริหารงานให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาพฤติกรรม การสอนของครู เพราะครูผู้สอนจำเป็นต้องประเมินพฤติกรรมการสอนของตนเอง โดยเฉพาะจากกระแสของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวงการศึกษาระดับประเทศ อันเป็นผลมา จากสภาพเศรษฐกิจและสังคม และที่สำคัญอย่างยิ่งคือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ทำให้ต้องมีการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งครูผู้สอนคือ บุคคลที่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญ ในการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีคุณภาพที่ดีด้วยการปฏิรูปพฤติกรรมการสอนของ ตนเองให้เป็นไปตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา กล่าวคือ พฤติกรรมการสอนตามแนวทางการ ปฏิรูปการศึกษา คือ การจัดการกระบวนการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนโดยคำนึงถึงความถนัด ความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ครูต้อง กล้าคิด กล้าทำ มีความมุ่งมั่นและตั้งใจ สร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมี ความสามารถในการเรียนรู้ ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง และพัฒนาตนเองให้มีทักษะในการ ดำเนินชีวิตให้เป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุขได้ ภารกิจของครูคือ การพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเป็น ลักษณะการจัดให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งการที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษามุ่งหมายครูต้องรับรู้ และเข้าใจการปฏิรูปการศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ได้แก่ ความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปการศึกษา นโยบาย แนวทางและจุดมุ่งหมายของการปฏิรูป มาตรการและวิธีการในการปฏิรูป แผนงานและ ขั้นตอนการปฏิบัติ เมื่อรับรู้และเข้าใจแล้ว ครูต้องลงมือปฏิบัติ โดยมีองค์ประกอบและปัจจัยอื่น ๆ ให้การสนับสนุน ภายใต้สภาพการณ์และบริบทต่าง ๆ ของเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมไทย นอกเหนือจากความรู้ความเข้าใจในหลักวิชาชีพครู เช่น วิชาสามัญพื้นฐาน วิชาการศึกษา จิตวิทยา พัฒนาการของเด็ก จรรยาบรรณครู ครูควรรับรู้และเข้าใจในเรื่อง จุดมุ่งหมายและ แนวทางของการปฏิรูปการศึกษาไทย สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สาระสำคัญของกฎหมายและกฎกระทรวงตามความในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับครูและบุคลากรทางการศึกษา การบริหารและการจัดการศึกษา

การจัดการเรียนการสอน มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา แนวการจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ความรู้และทักษะพื้นฐานของวิชาชีพครู การพัฒนาตนเองของครูเพื่อให้มีคุณภาพได้มาตรฐาน ตลอดจนเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและเป็นบริบทของการศึกษา ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2543 ถือเป็นกรอบตรวจสอบคุณภาพของครูอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งเน้นที่การจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูที่มีต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ

นักวิชาการ นักการศึกษา นักวิจัย และผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการสอน หรือคุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ไว้หลายประการ จากหลักการและแนวคิดตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2543 ซึ่งสามารถกำหนดเป็นพฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของครูผู้สอนได้ 9 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 22 บัญญัติว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” (สกส., 2542, หน้า 12) โดยการจัดการศึกษาประกอบด้วย 2 กระบวนการหลัก คือ กระบวนการเรียนรู้ กับกระบวนการสอนโดยทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุด

ดั่งที่ สุมน อมรวิวัฒน์ กล่าวว่า “แก่นแท้ของการเรียนการสอน คือ การเรียนรู้ของผู้เรียน” ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับผลการเรียนของผู้เรียน เป็นคำกล่าวแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ประการแรก ที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 29) ได้ดำเนินงานปฏิรูปการเรียนรู้ในปี พ.ศ. 2540 บนพื้นฐานความเชื่อของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งมุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทนถาวร สามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดเตรียมสภาพให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยมีแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมาจากปรัชญา Constructivism ที่เชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในผู้เรียน ผู้เรียน

เป็นผู้สร้างความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่พบเห็นกับความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่เดิม เป็นปรัชญาที่มีข้อสันนิษฐานว่า ความรู้ไม่สามารถแยกจากความอยากรู้ ความรู้ได้มาจากการสร้างเพื่ออธิบาย โดยเน้นให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการคิดด้วยตนเอง และครูผู้สอนสามารถช่วยจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนเชื่อมโยงเนื้อหาความรู้ใหม่ให้เข้ากับประสบการณ์เดิมและวัตถุประสงค์ของผู้เรียน ทั้งนี้ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ

1. อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่จะสอนกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน
2. อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่จะสอนกับเป้าหมายส่วนตนของผู้เรียน

ซึ่งนักการศึกษาได้นำแนวคิด Constructivism มาใช้เป็นหลักการสอนและพัฒนารูปแบบการสอนตามแนวคิด Constructivism ทั้ง 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 explore เป็นขั้นที่ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสังเกต สนับสนุน การร่วมมือกันสำรวจเพื่อให้เห็นปัญหา

ขั้นที่ 2 explain เป็นขั้นที่ผู้สอนมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เช่น แนะนำ ถามให้คิดเพื่อให้ผู้เรียนค้นพบ หรือสร้างความรู้ด้วยตนเอง ความรู้ที่ได้เป็นความรู้เชิงประจักษ์

ขั้นที่ 3 expand เป็นขั้นที่ผู้สอนช่วยพัฒนาผู้เรียนให้คิดค้นต่อ ๆ ไป พัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์พัฒนาการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และพัฒนาให้มีประสบการณ์กว้างไกลทั้งเรื่องธรรมชาติและเทคโนโลยี

ขั้นที่ 4 evaluate เป็นขั้นที่ผู้สอนประเมินโน้ตสัณฑ์ของผู้เรียน โดยตรวจสอบความคิดที่เปลี่ยนไปและตรวจสอบทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ การปฏิบัติ การแก้ปัญหา การถามคำถาม ตลอดจนพัฒนาให้ผู้เรียนสนใจสนใจ เคารพความคิดและเหตุผลของคนอื่น ๆ ด้วย (Martin, Ralph E. Jr. ; Sexton, Colleen ; Wagner, Kay & Gerlovich, Jack., 1994, pp. 44-46 อ้างถึงใน พิมพ์พันธ์ เฉลิมคุปต์, 2542 ข, หน้า 36-38)

กรมวิชาการ (2539, หน้า 1) ให้นิยามว่า การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง หมายถึง การสอนที่มุ่งกิจกรรมที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิต เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและร่วมลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับ ปิยนุช คนฉลาด (2543, หน้า 1) ที่แสดงทัศนะว่า การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะสอดแทรกศิลปะการสอนที่มีชีวิตชีวาให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในมนุษย์และโลกที่ตนอาศัยอยู่ ให้ความรู้กับผู้เรียนอย่างพร้อมมูลและอบอุ่นควบคู่ไปกับการสอดแทรกคุณธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยหัวใจและเจตนารมณ์ควบคู่ไปกับสมอง ซึ่งผู้เรียนจะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยการฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัด และฝึกวิธีการคิดที่หลากหลายอย่างมีเหตุผล ค้นหาคำตอบในการแก้ปัญหา มีวินัยและความรับผิดชอบในการทำงาน ผู้เรียน

สามารถเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ได้ตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจ ตลอดจนยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่นประเมินและปรับปรุงตนเอง ส่งผลต่อเชาว์อารมณ์เกิดการพัฒนาทางสติปัญญา (intelligence quotient : IQ) มีความฉลาดทางอารมณ์ รู้จักควบคุมอารมณ์ของตน (emotional quotient : EQ) และมีความสามารถในการเผชิญกับปัญหาและความยากลำบาก ทั้งนี้ครูผู้สอนต้องใช้ความอดทนและใช้ศิลปะการสอนที่หลากหลาย จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ ด้วยการบูรณาการทางการสอนโดยเน้นการเรียนการสอนที่มีชีวิตและให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความสุข

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ครูจึงควรจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมศักยภาพ ความเก่ง ความสามารถของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพราะผู้เรียนแต่ละคนมีความสามารถ ความเก่ง มีรูปแบบการพัฒนาเฉพาะของแต่ละคน ตลอดจนถึงแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเสริมสร้างความสามารถให้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ดังที่ การ์ดเนอร์ (Gardner, 1999 อ้างถึงใน สกศ., 2543, หน้า 18-19) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความหลากหลายของสติปัญญาและได้จำแนกความสามารถของคนไว้ 10 ประเภท คือ ด้านภาษา ดนตรี ธรรมชาติ และคณิตศาสตร์ การเคลื่อนไหว ศิลปะและมิติสัมพันธ์ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารด้านความรู้สึก ความลึกซึ้งภายในจิตใจ ด้านความเข้าใจถึงแวดล้อม ด้านจิตวิญญาณ และด้านจิตนิยม จากความสามารถที่หลากหลายเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นสำคัญที่ครูต้องคำนึงถึงและนำมาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดผลถาวรแก่ผู้เรียน

การสอนที่ดี คือ การสอนที่มีประสิทธิภาพ ประหยัด และเหมาะสมกับสถานการณ์ การสอนที่ดีจะเหมาะกับบุคลิกภาพและสมรรถภาพของครูผู้สอนซึ่งนักการศึกษาว่าคือการพัฒนารูปแบบการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะกับครูที่มีบุคลิกต่างกันและผู้เรียนแตกต่างกันเป็นสิ่งที่เป็นครูบางคนและผู้เรียนบางคนอาจชอบใช้วิธีการเรียนการสอนแบบอภิปรายเป็นกลุ่ม แต่ครูและผู้เรียนบางคนอาจถนัดที่จะใช้วิธีการเรียนการสอนรายบุคคลมากกว่า และบางคนอาจชอบใช้ทั้งสองวิธี (คัพดี, 2534, หน้า 165) ดังที่ กมล สุคประเสริฐ (2532, หน้า 130) กล่าวว่า การสอนที่ดีที่สุด คือ การสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนเองมากที่สุด กิจกรรมที่จัดขึ้นต้องเกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียน ดังนั้น ครูจำเป็นต้องศึกษา และหาทางพัฒนาการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้น

สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ (2543, หน้า 140-142) อธิบายถึง ความมุ่งหมายพื้นฐานของการสอน ก็เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนแต่ละคนได้เจริญงอกงาม และเตรียมผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดำรงตนอยู่ได้ แม้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้นครูจึงต้องมีบทบาทในการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนพบจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นผู้อำนวยความสะดวก

ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการ และเป็นตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน โดย ยะวพา เศษะคุปต์ (2542, หน้า 13) กล่าวว่า การพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ หมายถึง การพัฒนาผู้เรียนในทุก ๆ ด้าน (whole child) และทุก ๆ คน โดยเน้นการพัฒนาตามความสามารถส่วนบุคคล ซึ่งจำเป็นต้องมีหลักสูตรที่แตกต่างกันออกไปอย่างน้อย 3 หลักสูตร ได้แก่ หลักสูตรสำหรับเด็กปกติ หลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความสามารถต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ และหลักสูตรสำหรับเด็กที่มีความสามารถสูงกว่าเกณฑ์ปกติ สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา ลัทธิพัฒนาการนิยม (Progressivism) และลัทธิปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ที่ กูเทก (Gutek, 1988, p. 38) และ วิจิตร ศรีธำณ (2535, หน้า 237-260) ได้สรุปไว้ว่า ปรัชญาการศึกษาทั้งสองลัทธิมีหลักการสำคัญ คือ การศึกษา คือ ชีวิตควรจัดให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ใช้วิธีการเรียนรู้แบบแก้ปัญหา และครูมีบทบาทเป็นที่ปรึกษามากกว่าผู้สอน โรงเรียนส่งเสริมความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน เน้นวิถีชีวิตและค่านิยมประชาธิปไตย โดยที่ลัทธิปฏิรูปนิยมมีการประยุกต์ทฤษฎีจิตวิทยาสมัยใหม่มาช่วยมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถและเจตคติที่จะออกไปปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น เปิดกว้างให้ประชาชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหาร โรงเรียน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักตัวเอง และสังคม รู้จักหาความรู้เอง โดยเน้นทักษะกระบวนการเรียนรู้กับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร ในยุคปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของปรัชญาลัทธิปฏิรูปนิยม ซึ่งยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและทักษะกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

นอกจากนี้การสอนซ่อมเสริมให้ผู้เรียนสามารถผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ โดยใช้กลวิธีการสอนที่แตกต่างกันไปตามความถนัดของผู้เรียน ครูผู้สอนต้องสำรวจความรู้พื้นฐานก่อนเรียน อาจจะใช้วิธีทดสอบเพื่อดูปัญหาการเรียนของผู้เรียน สังเกตและสนทนากับผู้เรียน เป็นรายคน กลุ่ม หรือชั้น เพื่อรวบรวมปัญหาเพื่อพิจารณาจัดสอนซ่อมเสริมต่อไป เป็นวิธีการช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาในการเรียนไม่ผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้ตามเกณฑ์ ให้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ เช่น ใช้วิธีการสอนซ่อมเสริมโดยผู้เรียนสอนกันเองมีครูเป็นผู้แนะนำ สื่อการเรียนการสอนและแนวทางการสอนให้ หรือ ครูปรับกลวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน เป็นรายบุคคล สอนกลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาล้ายกัน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีกำลังใจในการเรียนมากขึ้น เพราะ ไม่ใช่ผู้เรียนคนเดียวที่มีปัญหาแต่เพื่อนคนอื่นก็มีเช่นกัน ทำให้ผู้เรียนช่วยกันเรียน มีความสนใจเรียนมากขึ้น ตลอดจนการใช้ชุดการเรียน แบบเรียนสำเร็จรูป คอมพิวเตอร์ช่วยสอน ซึ่งเป็นสื่อที่ผู้เรียนสามารถเรียนด้วยตนเองได้ หรือเรียนกับเป็นกลุ่มก็ได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้เช่นกัน ทั้งนี้ครูผู้สอนจึงต้องพิจารณาจัดวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้การสอนซ่อมเสริมที่จัดขึ้นสามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ให้

มากที่สุดประสงค์ (กรมวิชาการ, 2533 อ้างถึงใน สมเกียรติ ศรีสกุล, 2539, หน้า 91-92)

ดังนั้นผู้เรียนต้องได้รับการพัฒนาในทุกด้านจากครูด้วยความมุ่งมั่น ตั้งใจ มีความพยายามนำความคิดสร้างสรรค์ และเทคนิค วิธีการและนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับตัวผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างเต็มขีดความสามารถของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด สอดคล้องกับเกรียงไกร นันทาทอง (สกศ., 2543, หน้า 54) ที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเคยสอนหนังสือมานานต่อไปนี้ข้าพเจ้าจะสอนคน โดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลางและนำสิ่งแวดล้อมมาเป็นสื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงจากบรรยากาศที่อับเฉาไปสู่บรรยากาศที่แจ่มใสมีชีวิตชีวา จากการที่ผู้เรียนเป็นผู้รับไปสู่ผู้เรียนร่วมรู้ และได้เรียนร่วมกัน จากกิจกรรมที่ซ้ำซาก ไปสู่กิจกรรมที่หลากหลาย จากจำกัดเฉพาะในห้องเรียนไปสู่กว้างสู่การเรียนรู้ และจากการบรรยายโดยไปสู่การใช้สื่อเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ซึ่ง สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ (2543, หน้า 139-142) ได้สรุปลักษณะของการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางนั้น ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้ ได้เรียนรู้ตรงกับความต้องการ ความสนใจและความถนัดของตนเอง โอกาสคิดอย่างสร้างสรรค์และแสดงออกได้อย่างอิสระ ปฏิบัติด้วยตนเอง ด้วยการเรียนรู้จากสภาพจริงและได้รับประสบการณ์ตรง ตลอดจนได้ใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้และได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นส่งผลให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข

อย่างไรก็ตามครูยังคงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนแต่ละคนได้เจริญงอกงาม และเตรียมผู้เรียนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดำรงตนอยู่ได้ แม้ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครูจึงต้องมีบทบาทในการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ สร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนพบจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง เป็นผู้อำนวยความสะดวกช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามความต้องการ และเป็นตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจึงเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีทักษะในการแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสามารถนำวิธีการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้โดยเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้กับทุกฝ่ายทั้งครู ผู้เรียน ครอบครัว ชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ซึ่งมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด โดยมีรูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หรือ วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ดังที่ สุพิน บุญชูวงศ์ (2538, หน้า 54-73) ได้อธิบายไว้ 11 วิธี ได้แก่ วิธีสอนแบบทดลอง (laboratory method) วิธีสอนแบบโครงงาน (project) วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้

(learning center) วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน (inquiry method) วิธีสอนแบบแบ่งกลุ่มทำงาน (committee work method) วิธีสอนแบบอภิปราย (discussion method) วิธีสอนแบบหน่วย (unit teaching method) วิธีสอนแบบอุปนัย (inductive method) วิธีสอนแบบนิรนัย (deductive method) วิธีสอนแบบแสดงบทบาท (role method) วิธีสอนแบบวิทยาศาสตร์ (scientific method)

กรมวิชาการ (2539, หน้า คำชี้แจง) ได้ระบุว่า การสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้คิดค้นความรู้และลงมือปฏิบัติจริงทุกขั้นตอนจนเกิดการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง จึงต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้และเทคนิคหลาย ๆ แบบ อันได้แก่ วิธีสอนแบบใช้เกม (educational game) วิธีสอนแบบใช้สถานการณ์จำลอง (simulation) วิธีสอนแบบใช้กรณีตัวอย่าง (case study) วิธีสอนแบบรับบทบาทสมมติ (role-play) วิธีสอนแบบเผชิญสถานการณ์ วิธีสอนแบบสำเร็จรูป (programmed instruction) วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ (learning-center) วิธีสอนแบบใช้ชุดการสอน (instructional package) วิธีสอนแบบใช้คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (computer assisted instruction) วิธีสอนแบบโครงงาน (project) วิธีสอนแบบทดลอง (experimentally) วิธีสอนแบบอภิปรายกลุ่มย่อย (small group discussion) วิธีสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ (group process) วิธีสอนแบบทัศนศึกษานอกสถานที่ (field Trip)

วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2541, หน้า 17-46) ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ 6 วิธี ได้แก่

วิธีที่ 1 วิธีการสอนทางอ้อม (indirect instruction) โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่ายิ่งผู้เรียนมีวุฒิภาวะสูงขึ้น ยิ่งต้องมีความรับผิดชอบที่จะต้องค้นพบข้อความรู้และสรุปข้อความรู้จากประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองมากขึ้น เช่น การจัดการเรียนการสอนแบบค้นพบ (discovery) แบบสืบค้น (inquiry) แบบแก้ปัญห (problem solving) แบบสร้างแผนผังความคิด (concept mapping) แบบใช้กรณีศึกษา (case studies) แบบใช้คำถามแบบโสเครติส (socratic questioning) และแบบใช้การตัดสินใจ (decision making)

วิธีที่ 2 การศึกษาเป็นรายบุคคล (individual study) โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การพัฒนาตนเองและการฝึกทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต กิจกรรมที่ครูสามารถเลือกใช้ให้ผู้เรียนปฏิบัติในการศึกษาเป็นรายบุคคล ได้แก่ ชุดการสอน (instructional package) ศูนย์การเรียนรู้ (learning-center) คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (computer assisted instruction : CAI) โครงงาน (project) การค้นคว้าอย่างอิสระ (self directed learning) และการสืบค้น (inquiry)

วิธีที่ 3 การจัดการเรียนการสอนที่สัมพันธ์กับเทคโนโลยี (technology-related instruction) เทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้แก่ สิ่งพิมพ์ แหล่งทรัพยากรในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ ชุดการสอน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน บทเรียนสำเร็จรูป

วิธีที่ 4 การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นการปฏิสัมพันธ์ (interactive instruction) เป็นวิธีการที่เน้นการอภิปราย การแบ่งปันความรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การถาม-ตอบ และการทำงานกลุ่มย่อยแบบร่วมมือกัน

วิธีที่ 5 การจัดการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ (experiential instruction) เป็นวิธีการที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ อาจอยู่ในรูปของโครงการ เกม สถานการณ์การทำงาน การทัศนศึกษา การสัมภาษณ์ สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมติละคร การสร้างหุ่นจำลอง

วิธีที่ 6 การเรียนแบบร่วมมือ (cooperative learning) องค์ประกอบสำคัญของการเรียนแบบร่วมมือ คือ การพึ่งพาอาศัยกัน การปฏิสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล ทักษะทางสังคมและกระบวนการกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีวิธีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งมีวิธีการสอน ได้แก่ เกมการศึกษา (educational game) สถานการณ์จำลอง (simulation) กรณีตัวอย่าง (case study) บทบาทสมมติ (role-play) แก๊สสถานการณ์ (situation) โปรแกรมสำเร็จรูป (programme instruction) ศูนย์การเรียนรู้ (learning center) ชุดการสอน (instructional package) คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (computer assisted instruction) โครงการ (project) การทดลอง (experimentary) การถามตอบ (question-answer) อภิปรายกลุ่มย่อย (small group discuss) การแก้ปัญหา (problem-solving) สอบสวนสอบสวน (inquiry) กลุ่มสืบค้นความรู้ (group investigation) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (cooperative learning) ความคิดรวบยอด (concept attainment) อริยสัจสี่ (4 noble truth method) ศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเอง (self directed learning) ทัศนศึกษานอกสถานที่ (field trip) การเรียนรู้จากห้องสมุด (library study) พัฒนาการกระบวนการคิด (inductive thinking) ปทัสถานของกลุ่ม (nominal group) งานวิเคราะห์ภาคสนาม (force field analysis) ศิลปสร้างสรรค์ (creative arts) วิเคราะห์แหล่งข้อมูล (resources identification) การนำเสนอโดยวีดิโอ (VDO presentation) การเรียนรู้แบบบูรณาการ (integrated instruction) การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้วยวิธีการนำสิ่งแวดล้อมเป็นวิชาหลักแล้วผูกโยงวิชาอื่นเข้าด้วยกัน ซึ่งผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนรู้ในแต่ละวิชาให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน (storyline method) ชิปปา โมเดล (CIPPA Model) ซึ่งเป็นรูปแบบของการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีการจัดประสบการณ์ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ปฏิบัติตามแผน จนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (กรมวิชาการ, 2539 และ Apel and Camozzi, 1996, pp. 98-136 อ้างถึงใน สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, 2543, หน้า 152-153)

สำหรับการสอนสังคมศึกษาด้วยวิธีสอนแบบบูรณาการด้วยปัญหา เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงปัญหาสังคมที่มีอยู่ ในการศึกษาปัญหาผู้เรียนต้องใช้ความคิดรวบยอด เพื่อให้เข้าใจปัญหา เรียนรู้

ถึงความพยายามในการหาวิธีแก้ไข โดยปัญหาที่ครูตั้งคมนศึกษานำมาสอนจะต้องเป็นเป็นจริงต่อผู้เรียน เป็นปัญหาที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ในชั้นเรียน และมีความสำคัญต่อสังคมโดยรวม (ลูคาน, 2534, หน้า 102-104)

ดังที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 28) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกสำหรับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน ในมาตรฐานที่ 22 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ครูรู้เป้าหมายของหลักสูตรและเป้าหมายการจัดการศึกษา
2. ครูมีความรู้ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร จัดทำแผนและกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. ครูมีความรู้ความสามารถในการประเมินผลการเรียนการสอนและการนำผลการประเมินมาใช้พัฒนาคุณภาพ

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ หมายถึง การจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการแสวงหาความรู้ตามสภาพความแตกต่างของบุคคล ด้วยการปฏิบัติจริง และสรุปความรู้ได้ด้วยตนเองจนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยครูผู้สอนมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยแนวทางจากปฏิบัติอย่างชาญฉลาด ด้วยความรัก และหวังดีต่อผู้เรียน

ด้านที่ 2 การแสวงหาความรู้ คิดวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้ และวิจัยในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2542, หน้า 60) แสดงทัศนะว่า คุณภาพของความเป็นครูนั้นปัจจัยเบื้องต้น คือ ครูจะต้องมีความศรัทธาในอาชีพครู เพราะความศรัทธานี้จะเป็นรากฐานที่จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพครูและดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่นกันกับ สายหยุด จำปาทอง (2532, หน้า 24-25) กล่าวว่า ครูควรมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในอาชีพครู ศึกษาหาความรู้และปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยอยู่เสมอ มีความคิดเป็นของตนเอง เพื่อประโยชน์ในการสอน การแสดงความคิดเห็น หรือให้ความรู้ใหม่ๆ ต่อผู้เรียนและสาธารณชน ในประเด็นนี้ พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ, 2529, หน้า 26- 29) ได้อธิบายถึงธรรมโดยหลักปฏิบัติสำหรับครูไว้ในหนังสือคำของครูว่า ครูควรนำหลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อสร้างความรัก ความศรัทธาในอาชีพครูด้วยการมีความรักและเสียสละ ได้เพื่อศิษย์ รู้จักควบคุมตนเองให้เป็นคนรอบคอบ ไม่มั่งมาย ไม่หลงผิด ปฏิบัติหน้าที่ให้เต็มความสามารถให้ดีที่สุด

ครูที่มีความศรัทธาและเชื่อว่าการปฏิบัติหน้าที่คือ การปฏิบัติธรรมจะเป็นครูที่ไม่หวั่นไหวในการทำงาน มีความอดทนและยืนหยัดสู้เพื่อผลดีของงานเป็นสำคัญและเสียสละ สอดคล้องกับ คำหมาน คนไค (2543, หน้า 55-57) ที่กล่าวว่า ครูมีภารกิจและความรับผิดชอบต่อสังคมในการ พัฒนาผู้เรียน ครูในฐานะผู้จัดการศึกษาที่ใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุด จึงต้องมีมาตรฐานและ คุณภาพเป็นที่พอใจของสังคม กล่าวคือ ต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติตนและประพฤติตนตามหลักศาสนา ตามกฎหมายประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยการมีจิตวิญญาณของ ความเป็นครู ใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการสอนด้วยการฝึกฝนพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะ และความสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับแนวทางที่ถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด โดยครู และนักเรียนเรียนรู้ ร่วมคิดและปฏิบัติร่วมกัน โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาวิชา ผู้เรียนสภาพแวดล้อม และบริบทอื่น ๆ

นอกจากนี้ สมบูรณ์ โพธิ์ระ (2537, หน้า 15-16) ได้เสนอแนะเพิ่มเติม ในฐานะ ผู้รับผิดชอบในการพัฒนาครูว่า ครูต้องมีทักษะ มีความรู้ ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน ต้องเข้าใจหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตรอย่างถ่องแท้ เปิดโอกาสให้ครูได้พบกับ เพื่อนร่วมงานจากที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการปฏิบัติงาน ตลอดจนการ 'ได้รับความรู้ และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ อีกทั้งควรให้ครูได้รับการอบรม ประชุม สัมมนาทางวิชาการ เพื่อพัฒนางานอย่างสม่ำเสมอ โดยจัดเนื้อหาสาระของการอบรมให้ สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาของชาติ และความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนา คุณภาพอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง ในเรื่องนี้ คำหมาน คนไค (2543, หน้า 86-87) ได้เสนอแนะเพิ่ม เต็มว่า ครูต้องเข้าใจวิธีเรียนรู้ด้วยการศึกษาดูงานและได้รับการฝึกอบรมจากผู้อื่น ตั้งแต่กำหนด จุดประสงค์ เตรียมการวางแผน กำหนดเวลา สถานที่และบุคคลที่เกี่ยวข้อง คิดต่อประสานงาน แบ่งงาน และความรับผิดชอบ จนถึงขั้นประเมินผลและรายงานผลเพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ได้

ดังแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 – 2550 (2538, หน้า 5-9) ในส่วนของการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษาในข้อ 3 ที่ได้มีมาตรการให้ครูทุกคนได้ เพิ่มพูนความรู้และพัฒนาทักษะในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั่วถึงและทันต่อการเปลี่ยนแปลง ทางสังคมและเทคโนโลยี โดยในทุก ๆ 2 ปี ต้องผ่านการอบรมอย่างน้อย 1 ครั้ง ทั้งการอบรมของ กระทรวงศึกษาธิการ และหรือกรมต้นสังกัด และการอบรมของสถาบันอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มีวุฒิรองรับ ตลอดจนการอบรมทางไกล การเข้าร่วมประชุมสัมมนา และการพัฒนาตนเอง ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นผลการปฏิบัติงานส่วนหนึ่งของครูด้วย สอดคล้องกับ สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 29) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมิน คุณภาพภายนอกสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐาน ในมาตรฐานที่ 23 ครูมีความสามารถในการแสวงหา

ความรู้ คิควิเคราะห์และสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ครูมีนิสัยรักการแสวงหาความรู้และข่าวสารข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อนำมาพัฒนาการเรียนการสอน

2. ครูมีความสามารถในการศึกษา วิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

3. ครูมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ไขสถานการณ์ได้

สำหรับกรมสามัญศึกษา (2540 อ้างถึงใน ครุณี อาจปฐ, 2543, หน้า 1-2) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ซึ่งมีนโยบายให้การสนับสนุนให้มีการค้นคว้าวิจัยเพื่อหาความรู้หรือวิธีการใหม่ ๆ ที่นำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์การเรียนการสอนและพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนรวมทั้งการแก้ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สกส., 2542, หน้า 16) ในหมวด 4 มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

นักวิชาการ นักการศึกษาและนักวิจัยได้ให้ความหมายของการวิจัยในชั้นเรียนไว้ดังนี้ วิรัช วรรณรัตน์ และชัยพจน์ รักราม ให้ความหมายของการวิจัยในชั้นเรียนว่าเป็นการศึกษาค้นคว้าที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในห้องเรียน เพื่อพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนทั้งในส่วนของหลักสูตร วิธีการสอน การจัดกิจกรรม สื่อ แบบฝึกหัด รวมทั้งการวัดและประเมินผล เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาประสิทธิภาพการสอนและคุณภาพการสอน (วิรัช วรรณรัตน์, 2537 และชัยพจน์ รักราม, 2542 อ้างถึงใน ครุณี อาจปฐ, 2543, หน้า 8)

สุวัฒนา สุวรรณเขตนิกม (2537, หน้า 6 อ้างถึงใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 317) ให้ความหมายของการวิจัยในชั้นเรียนไว้ว่า การวิจัยในชั้นเรียน หมายถึง กระบวนการแสวงหาความรู้ อันเป็นความจริงที่เชื่อถือได้ ในเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนในบริบทของชั้นเรียน การวิจัยในชั้นเรียนมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การพัฒนางานการจัดการเรียนการสอนของครู ลักษณะของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ คือ การวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงานจริง โดยวิธีการวิจัยดำเนินการแก้ปัญหาจนสามารถทำให้ปัญหาลุกล่วงไป หรือพบแนวทางที่มีประสิทธิภาพในระดับหนึ่งสำหรับการแก้ปัญหานั้น ๆ

วิมล กัณฑ์ทรัพย์ (2542 อ้างถึงใน ครุณี อาจปฐ, 2543, หน้า 11-12) ได้จำแนกรูปแบบการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในชั้นเรียนออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1. การวิจัยสำรวจเพื่อหาคำตอบในประเด็นที่อยากรู้ เป็นการศึกษาลักษณะความเป็นจริงตามสภาพการณ์ในเรื่องต่าง ๆ เพื่อบูรณาการข้อมูลและรายงานลักษณะที่มีอยู่ใน

สภาพการณ์นั้น ๆ เช่น ตำรวจทัศนคติของนักเรียน ตำรวจอาชีพผู้ปกครอง ตำรวจโรงเรียน ตำรวจชุมชนและตำรวจปัญหาการเรียนการสอน เป็นต้น

2. การวิจัยหาความสัมพันธ์ เป็นการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป เช่น ศึกษาวิธีการสอนของครูกับผลการเรียนของนักเรียน หรือศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการเรียนกับเจตคติต่อการเรียน เป็นต้น

3. การวิจัยเปรียบเทียบ มีลักษณะคล้ายกับ 2 แบบแรก ในช่วงสถิตินั้นการวิจัยเปรียบเทียบหาความสัมพันธ์เป็นการแสดงว่าตัวแปร 2 ตัว สัมพันธ์กันหรือ ไม่มีอิทธิพลต่อกันหรือไม่ ซึ่งเป็นการศึกษาเหตุและผลทางการศึกษา ในกรณีที่ไม่สามารถศึกษาด้วยการทดลอง เช่น การศึกษาว่าอะไรเป็นสาเหตุให้นักเรียนสอบตกซ้ำชั้น เป็นต้น

4. การวิจัยแบบทดลอง เป็นการวิจัยแบบที่กำหนดกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง ซึ่งในทางสังคมศาสตร์มักมีจุดอ่อนมากเกี่ยวกับการควบคุมตัวแปร ซึ่งผู้วิจัยสามารถกำหนดค่าต่าง ๆ ของตัวแปรอิสระได้ตามต้องการ แล้วศึกษาผลที่เกิดขึ้นกับตัวแปรตาม ซึ่งสอดคล้องกับธีระชัย ปุณณโชติ, 2532 อ้างถึงใน ครุณี อาจปฐ, 2543, หน้า 11) ให้ความเห็นว่าการวิจัยแบบทดลองมี 2 ประเภท คือ การทดลองในสนาม และการทดลองในสภาพธรรมชาติ เช่น ทดลองกับนักเรียนขณะเรียนอยู่ในห้องปกติ และทดลองในห้องปฏิบัติการเป็นการกระทำในห้องปฏิบัติการ ซึ่งสามารถจะจัดและควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ได้ตามต้องการ การทำวิจัยแบบทดลองตัวแปรที่ผู้วิจัยเป็นผู้เปลี่ยนค่า เรียกว่า ตัวแปรอิสระ ส่วนตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจทำให้ตัวแปรตามค่าเปลี่ยนแปลงได้ แต่ผู้วิจัยควบคุมไม่ให้มีค่าเปลี่ยนแปลง เรียกว่า ตัวแปรควบคุม

5. การวิจัยทดลองและพัฒนาเป็นการวิจัยแบบใช้เด็กกลุ่มเดียว ไม่ต้องไปเปรียบเทียบวิธีการสอนแบบใหม่ คิควิธีสอนแบบใหม่มาแล้ว เามาปรับปรุงใหม่ สอนเด็กกลุ่มเดิมในบทเรียนต่อไปประยุกต์ไปเรื่อย ๆ

สำนักงานทดสอบทางการศึกษา (2540 อ้างถึงใน ครุณี อาจปฐ, 2543, หน้า 13-14) ได้สรุปว่า การวิจัยในชั้นเรียนเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1. สำรวจข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียนการสอนและผลการเรียน
2. วิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น
3. ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับแนวทางและเทคนิควิธีการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย
4. กำหนดรูปแบบ วิธีการ หรือแนวทางใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
5. สร้างสื่อเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน

6. ทดลองใช้สื่อและวิธีสอน
7. สรุปผลการใช้สื่อและวิธีสอน
8. จัดทำรายงานผลการนำเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน
9. มีการเผยแพร่ผลงานในกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามคุณค่าของการวิจัยในชั้นเรียนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อครูผู้สอนได้ทำการวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานสอนที่เหมาะสม จะก่อให้เกิดผลดีต่อวงการศึกษาและวิชาชีพครูอย่างน้อย 3 ประการ

1. ในวงวิชาการของการศึกษาจะได้วิทยาการและนวัตกรรมการเรียนการสอนที่เป็นจริงเกิดมากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อครูและเพื่อนครู ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนอย่างแท้จริง

2. การวิจัยในชั้นเรียนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาวิธีการทำงานของครูเพื่อให้ครูพัฒนาไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพ (professional teacher)

3. ผู้เรียนจะมีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ (สุวัฒนา สุวรรณเชตนิคม, 2537, หน้า 6-7 อ้างถึงใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 344)

จะเห็นได้ว่า การวิจัยในชั้นเรียนเป็นการวิจัยทางการศึกษาที่เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการซึ่งมุ่งนำผลการวิจัยไปใช้ในการแก้ปัญหการเรียนการสอน หรือมุ่งพัฒนาคุณภาพการสอนของครู เพราะการวิจัยที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากที่สุดก็คือ การวิจัยที่ครูผู้สอนเป็นผู้วิจัยด้วยตนเอง ศึกษา ค้นคว้า คิดวิเคราะห์ ถึงสาเหตุของปัญหาการเรียนของผู้เรียนและหาวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับผู้เรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าการแสวงหาความรู้ คิดวิเคราะห์ สร้างองค์ความรู้และวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน หมายถึง การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและเข้าใจธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้มีความรอบรู้ในการปฏิบัติตนและปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความสนใจในการเรียนรู้จากการศึกษาดูงาน เข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ และสามารถวิจัยในชั้นเรียนเพื่อ เสนอความรู้ใหม่ ๆ นำผลการวิจัยมาแก้ปัญหการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักการและตรงกับสภาพของผู้เรียน และบูรณาการความรู้ที่ได้รับถ่ายทอดไปยังผู้เรียนและสังคม ได้อย่างเหมาะสม

ด้านที่ 3 การจัดการเรียนรูให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ความสนใจ ความถนัด ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

การเรียนการสอนจะเกิดประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการเตรียมความพร้อม

ของครูผู้สอน แผนการสอนเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมการสอน เป็นการกำหนดแบบแผนของการจัดการเรียนรู้แต่ละเรื่องไว้ล่วงหน้า แผนการสอนมีหลายแผนสำหรับหลายวิชาและหลายผู้เรียนที่แตกต่างกัน ซึ่งครูอาจทำแผนการสอนสำหรับเป็นกลุ่มหรือรายบุคคล โดยครูต้องแบ่งหลักสูตรออกเป็นส่วนๆ แล้วจัดทำแผนการสอนสำหรับเรื่องนั้นๆ โดยพิจารณาความรู้ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียนและบริบทอื่นๆ แผนการสอนที่ดีต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงแต่ในบางครั้งครูสามารถนำแผนการสอนของผู้อื่นมาใช้ และสามารถพัฒนาแผนการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนและสภาพแวดล้อมต่างๆ ในกรณีที่ครูไม่เข้าใจหรือไม่สามารถจัดทำแผนการสอนได้ ผู้บริหาร หรือครูควรรวมกลุ่มจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำและพัฒนาแผนการสอน เช่นเดียวกับการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง หลักสูตร (คำหมาน คนโต, 2543, หน้า 72 - 73)

หลักสูตรมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนการสอนในทุกระดับ เพราะเป็นกรอบของแนวทางปฏิบัติ ที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ซึ่งได้มีนักการศึกษาได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร ไว้ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2538, หน้า 41) แสดงทัศนะว่า หลักสูตรคือมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้กับผู้เรียนที่โรงเรียนทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศ สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น สอดคล้องกับ ศรียา นิยมธรรม (2541, หน้า 105) กล่าวว่า หลักสูตรจะต้องประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีนำไปใช้ จุดมุ่งหมายระยะยาว ระยะสั้น อายุและประเภทของเด็กที่จะใช้หลักสูตร ซึ่ง ยุทธพงษ์ ไกยวรรณ (2541, หน้า 10) ได้สรุปความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่ทางโรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) ด้านจิตพิสัย (affective domain) และด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) ไปใช้ในทางที่ดีที่สังคมต้องการ ดังที่ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2539, หน้า 21) ระบุว่า หลักสูตรและการสอนในอนาคตจะต้องสามารถเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมที่มีความเจริญอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านข่าวสาร เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม ผู้เรียนต้องมีศักยภาพและใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์เพื่อให้เกิดพัฒนาเกิดประสิทธิภาพสูงสุด และ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539, หน้า 144) กล่าวว่า ครูผู้สอนมีบทบาทหน้าที่หลัก คือ การสอนที่ต้องใช้หลักสูตรประกอบ การเตรียมการสอน การทำแผนการสอน หรือกำหนดแผนการสอน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ดังนั้นครูผู้สอนจึงเป็นบุคคลที่อยู่

ในฐานะผู้ใช้หลักสูตร โดยตรงและมีความสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ

สำหรับหลักสูตรสังคมศึกษามีตัวแปรที่มีอิทธิพลตามหลักสูตรสังคมศึกษา 3 ประการ คือ 1) ความต้องการของบุคคล 2) เนื้อหาวิชา 3) การเป็นพลเมืองดี ซึ่งควรนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างสมดุล ดังที่ ลอร์ตันเขียนไว้ว่า “หลักสูตรสังคมศึกษาที่ดี คือ หลักสูตรที่ช่วยให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ มีความสำนึกถึงความสัมพันธ์ของตนที่มีต่อสังคม โดยการจัดเนื้อหาและประสบการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งคัดเลือกลงจากสังคมศาสตร์และสาขาวิชาอื่น ๆ ” โดยมีครู ศึกษานิเทศก์ นักพัฒนาหลักสูตร นักประเมินผล เจ้าหน้าที่จากกระทรวงศึกษาธิการ ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ปกครอง สำนักพิมพ์หนังสือเรียน ล้วนมีความสำคัญในการยกร่างหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการ องค์การวิชาชีพทางการศึกษาและผู้นำทางการเมืองได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษรถึงบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนและวิชาสังคมศึกษาต่อเป้าหมาย “ การส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ” โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันการเตรียมเยาวชนออกไปดำรงชีวิตในโลก ที่นับวันต้องเกี่ยวข้องกับพหุวัฒนธรรมมากขึ้นมีผลต่อการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา ซึ่งต้องมุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะอันกว้างไกล ได้รับการฝึกฝนทักษะการอยู่รอด ความสามารถในการตัดสินใจเมื่อเผชิญปัญหา ดังนั้นหลักสูตรสังคมศึกษาจึงเป็นสิทธิ์ของผู้เรียนที่ผู้เรียนมีสิทธิ์ที่จะรู้เนื้อหาในหลักสูตรว่าประเทศของตนมีประวัติความเป็นมา โครงสร้างการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างไร โดยสามารถมีส่วนร่วม หรือปรับเปลี่ยนสังคมได้ ถ้าเข้าใจเป็นอย่างดีว่าสภาพสังคมเป็นอย่างไร ก็จะมีสิทธิ์ที่จะรู้เกี่ยวกับสังคมโลกและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งความเป็นมาของการพัฒนาของโลก และหลักสูตรสังคมศึกษาจึงเป็นหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาเยาวชนทั้งทางด้านสติปัญญาความรู้สึกความเห็นอกเห็นใจ ค่านิยมเจตคติและความเชื่อบางประการที่เป็นตัวกระตุ้นและควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ (รอนดิก, 2534, หน้า 32, 34, 43 ; ลอว์ตัน, 2534, หน้า 48, 49, 82 ; ลูคาน, 2534, หน้า 86)

ครูแห่งชาติ ชาตรี ตำราญ (2544, หน้า 29, 115-118, 142-146) กล่าวถึงการจัดการเรียนรู่ว่า ครูจะต้องถามตนเองว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร ในระดับใดยังไม่รู้เรื่องใด และจะอย่างไรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติมให้ผู้เรียนมีความรู้คู่สากล อย่างปลอดภัย ผู้เรียนรู้เท่าที่รู้ เท่าที่ตนค้นพบได้ การเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสอดแทรกธรรมะไปทุกครั้งที่มีโอกาส ครูจะต้องให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างธรรมชาติของสังคม กล่าวคือ สังคมพบเห็นอะไรมักจะพูดคุยถกเถียงและอภิปรายกัน เพราะฉะนั้นกิจกรรมการเรียนการสอนก็ต้องสนองสภาพจริงของสังคม ผู้เรียนต้องวิเคราะห์ อภิปรายแล้วสรุปรายงานผลที่ได้ศึกษาค้นคว้า

นอกจากนี้ ชาญชัย อาจินสมาจาร (2538, หน้า 38) ได้กล่าวสนับสนุนกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนสรุปได้ว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมในโรงเรียนที่มีความสำคัญและประโยชน์ในการพัฒนาผู้เรียนโดยตรง การพัฒนากิจกรรมเหล่านี้เป็นหน้าที่ของครู ซึ่งผู้บริหารต้องพิจารณาความสนใจและความสามารถของครู เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ นำไปสู่การพัฒนาของผู้เรียนต่อไป

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ากิจกรรมเสริมหลักสูตรจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคะแนนในวิชาที่เรียนในหลักสูตร แต่ได้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ในวิชาที่เรียนในหลักสูตรเพิ่มขึ้น สมบูรณ์ขึ้น และยังช่วยเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการเป็นผู้นำ การทำงานร่วมกันมีความคิดริเริ่ม ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ ตลอดจนรู้จักนำตนเองและได้ค้นพบ ความสามารถพิเศษ ความถนัด ความสนใจ และมีโอกาสได้ฝึกฝนและพัฒนาความสามารถนั้น ๆ ให้ดียิ่งขึ้น (กรมวิชาการ, 2533 อ้างถึงใน สมเกียรติ ศรีสกุล, 2539, หน้า 98) การสอนสังคมศึกษาก็เช่นกันครูสังคมศึกษาต้องคำนึงถึงการฝึกทักษะการอยู่รอดที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อผู้เรียนสามารถออกไปเผชิญและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้องบนพื้นฐานของความเป็นพลเมืองที่ดี

ในการพัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริงนั้น ทิศนา ขัมมณี (2542, หน้า 38-40 อ้างถึงใน สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2542, หน้า 141-146) ได้เสนอแนวทางในการวางแผนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางไว้ว่า บทบาทหน้าที่ของครูต้องปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในการเตรียมการสอนครูต้องศึกษาและวิเคราะห์เรื่องที่จะสอนให้เข้าใจ ด้วยการศึกษาค้นคว้าแหล่งความรู้ที่หลากหลาย จากนั้นวางแผนการสอนโดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนให้ชัดเจน วิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียนก่อนเข้าสู่การเรียนการสอน วิเคราะห์เนื้อหาและความคิดรวบยอดเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดเตรียมสื่อการเรียนการสอน ซึ่งอาจเป็นบุคคล สถานที่ หรือ วัสดุต่าง ๆ เพื่อสร้างบรรยากาศกระตุ้นให้ผู้เรียนสนใจเรียนรู้ และดำเนินการตามยุทธศาสตร์ของการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนด ตลอดจนสังเกตและบันทึกพฤติกรรม ประเมินกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน และจัดโปรแกรมการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อผู้เรียนที่มีความแตกต่างกัน ตามพฤติกรรมการเรียนรู้และความสามารถของแต่ละคน รวมทั้งเหตุการณ์ที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในขณะทำกิจกรรมเพื่อการปรับปรุงกิจกรรมให้ดีขึ้น ครูสามารถให้คำแนะนำ ความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานการเรียนรู้ของผู้เรียน และให้ข้อมูลเนื้อหาความรู้เพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม ตลอดจนเก็บรวบรวมผลงาน และประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน ทั้งนี้แผนการสอนที่เตรียม

ไว้สามารถปรับให้เหมาะกับผู้เรียนและสถานการณ์ที่เป็นจริง นอกจากนี้เพื่อให้ครูซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญที่ได้นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้สำเร็จจริง กรมสามัญศึกษา จึงได้มีการนำแนวทางการเรียนการสอนโดยยึดหลักและประยุกต์รูปแบบชิปปาโมเดล (CIPPA Model) ของ ทิศนา ขัมมณี (2541 อ้างถึงใน กรมวิชาการ, 2542, หน้า 293) กล่าวคือ ครูต้องเตรียมความพร้อมก่อนสอนด้วยการศึกษาหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน เตรียมแหล่งข้อมูล จัดทำแผนการสอน สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ และเตรียมการวัดผล และประเมินผล ครูต้องสร้างและกระตุ้นความสนใจ มีบทบาทเป็นเพียงพี่เลี้ยงผู้อำนวยการความสะดวกหรือ จัดเตรียมสภาพให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเกิดการเรียนรู้และแสดงบทบาทเหล่านี้ได้ด้วยตนเองให้ได้มากที่สุดดังนี้

1. ผู้เรียนได้ค้นพบและสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (Construction : C) โดยกระบวนการแสวงหาข้อมูล ทำความเข้าใจ คิดวิเคราะห์ ตีความ แปลความและสร้างความหมาย สังเคราะห์ข้อมูล และสรุปข้อความรู้ได้ ทำให้การเรียนรู้มีความหมาย
2. ผู้เรียนมีโอกาสดูแลเรียนรู้ จากการ มีปฏิสัมพันธ์ ด้วยการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดและประสบการณ์กับเพื่อน ครู และบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย (Interaction : I)
3. ผู้เรียนมีบทบาทและส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว (Physical participation : P) มีส่วนร่วมทางสังคมและอารมณ์ เกิดเป็นความรู้สึกร่วม ในกระบวนการเรียนรู้นั้น (social participate) ที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจ
4. ผู้เรียนมีโอกาสดูแลเรียนรู้กระบวนการ หรือวิธีการหาความรู้ควบคู่ไปกับผลงานและข้อความรู้ที่สรุปได้ (Process learning : P)
5. ผู้เรียนมีโอกาสนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน (Application : A)

ตลอดจนวิเคราะห์ อภิปรายผลจากกิจกรรม ผลงานและข้อความรู้ที่สรุปได้จากกระบวนการเรียนรู้ ในขั้นสรุปและประเมินผล ครูต้องสรุปและประเมินผลการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ วัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย จากการปฏิบัติและจากแฟ้มสะสมงาน

คังแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 – 2550 ในส่วนของการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ข้อ 4 ได้กำหนดเป็นแนวทางให้ครูเลือกแผนการสอนหรือพัฒนาให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อบ่มเพาะให้ผู้เรียนสามารถสร้างและพัฒนาความรู้ได้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง สอดคล้องกันกับ ปิยนุช คนฉลาด (2543, หน้า 2-4) แสดงทัศนะไว้ว่าการที่ผู้สอน

และผู้เรียนวางแผนการสอนร่วมกัน โดยผู้เรียนมีอิสระในการใช้ความคิดสร้างสรรค์และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับกลุ่ม ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติโดยครูผู้สอนเป็นที่ปรึกษา ตลอดจนนำเสนอผลงานที่เน้นความรู้ คุณธรรมและความสุข สามารถสรุปผลงานและนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่คงทนได้นั้น ส่งผลให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างมีความสุข และเกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและนักเรียน

ในการวางแผนการสอนวิชาสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษามีความคิดที่กว้างขวางและลึกซึ้งเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา และประโยชน์ของรายวิชาที่มีต่อผู้เรียน ครูจึงต้องพิจารณาเหตุผลที่จะสอนก่อนเลือกเรื่องที่จะสอน เพราะการเตรียมการสอนมาอย่างนี้จะทำให้สอนได้ดีกว่า ครูส่วนใหญ่มักจะวางแผนการสอนเป็นบท ๆ ดังรายงานการวิจัยของสหรัฐอเมริกา ที่ได้ข้อสรุปว่า ผู้เรียนเรียนได้ดีที่สุด เมื่อครูให้การชี้แนะที่ชัดเจน แสดงความกระตือรือร้น มุ่งความตั้งใจทำงานเฉพาะอย่าง และคาดหวังให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมอันเป็นผลจากงานนั้น กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดจากหัวข้อ แทนที่จะให้เนื้อหาข้อมูลด้วยการบรรยาย ชมเชยเมื่อทำงานดี ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนให้บ่อยขึ้น ให้โอกาสผู้เรียนศึกษาเอกสารอย่างพอเพียงก่อนที่จะถามคำถามหลาย ๆ ระดับ ครูจึงต้องมีความยืดหยุ่น ใจกว้างและวางแผนการสอนไว้เป็นอย่างดี

ในการกำหนดแผนการสอน นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงความรู้ ประสบการณ์เดิม ความสามารถและความไม่สามารถของผู้เรียน นอกจากนี้รูปแบบ ของโปรแกรมสังคมศึกษาที่น่าสนใจในนิเวศน์โลกและรัฐอื่น ๆ คือ โปรแกรมทักษะชีวิต หรือ การดำรงชีวิต (life skills or living skills programme) ซึ่งหลายฝ่ายเห็นว่าสำคัญยิ่งสำหรับเยาวชนเพื่อการอยู่ในสังคมสมัยใหม่ รายวิชานี้เป็นส่วนหนึ่งของวิชาแกนของหลักสูตรการศึกษาทางสังคมและบุคคล (personal and social education) ความสำเร็จของหลักสูตรดังกล่าวมาจากความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างครูคนอื่น ๆ ในคณะ และได้รับความเห็นชอบจากผู้บริหารและชุมชน ดังที่โรงเรียนมัธยมเฮนรีเคนดอลล์ ในเมืองกอสฟอร์ด รัฐนิวเซาท์เวลส์ เริ่มจากกระบวนการแจกจ่ายหลักสูตรให้ครูทุกคนในโรงเรียน ข้อคิดเห็นที่ได้จะนำมาเขียนหลักสูตรซึ่งผ่านการพิจารณาและยอมรับเป็นอย่างดีของสมาคมผู้ปกครองและเพื่อน หลักสูตรนี้คัดเฉพาะครูผู้สอนที่มีความสนใจตามแนวคิดของหลักสูตรอย่างแท้จริง และเพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนได้เข้าร่วมหลักสูตร โรงเรียนจึงได้มีการจัดอภิปรายและสำรวจ อีกทั้งมีการเชิญบุคลากรจากท้องถิ่นมาพูดให้ผู้เรียนฟังและรวบรวมข้อมูลในหัวข้อต่าง ๆ เช่น ดูทางการเมืองอาชีพในปัจจุบัน สื่อมวลชนในท้องถิ่นทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ล้วนออกข่าวในทางที่ดีเกี่ยวกับหลักสูตร ครูที่สอนหลักสูตรทักษะในการดำรงชีวิตยังให้การฝึกอบรมแก่ครูประจำการ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและกระตุ้นความสนใจ การประเมินหลักสูตรทำโดยคณะครูและนักประเมินจากภายนอก ความสำเร็จของหลักสูตรอยู่ที่กระบวนการแสวงหา

คำตอบเมื่อเกิดวิกฤติการณ์ขึ้นในชีวิต ผู้เรียนจบหลักสูตรพร้อมด้วยแฟ้มข้อมูลอันมีค่า ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตข้างหน้าได้และยังได้ประสบการณ์ในภาคปฏิบัติ (คัพตี, 2534, หน้า 149, 163, 164, 184-187)

คำหมาน คนโต (2543, หน้า 68, 69, 70, 81, 105, และ 104) แสดงทัศนะว่า ครูต้องแสวงหาและใช้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนและชุมชนโดยการสังเกต สอบถาม สัมภาษณ์ ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือหรือสื่อต่าง ๆ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต ภาวะโภชนาการ ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ อารมณ์ เชาวน์ปัญญา ประสบการณ์ และความรู้ สภาพครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม เพื่อน การเดินทางมาโรงเรียน จำนวนเงินที่นำมาโรงเรียน อาหารกลางวัน สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ บุคลากรในโรงเรียนและท้องถิ่น ภูมิศาสตร์และธรรมชาติแวดล้อม ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อและค่านิยม โดยครูควรจัดเก็บไว้เป็นระบบ เช่น บันทึกลงในบัตร แฟ้มหรือแผ่นดิสก์ จากนั้นเมื่อได้ข้อมูลมาครูควรศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลในหลายแง่มุม และเพื่อให้ครูเข้าใจผู้เรียนและชุมชนมากที่สุด ครูควรวิจัยเกี่ยวกับผู้เรียนและชุมชนด้วยตนเองให้ได้มากที่สุด เพราะจะทำให้เข้าใจผู้เรียนและชุมชน ช่วยแก้ปัญหาและสามารถจัดการเรียนรู้ได้ดีขึ้น เป็นการพัฒนางานและพัฒนาตนเองให้มีทักษะในการแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ เช่น การที่ครูใช้ระบบการเรียนการสอนเป็นหัวข้อการวิจัยเพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนางาน เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539, หน้า 66) มีแนวทางที่ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนางาน โดยมีมาตรการให้หน่วยงานทางการศึกษาทุกสังกัดพัฒนาระบบข้อมูลอย่างเป็นระบบให้สามารถเชื่อมโยงข้อมูลซึ่งกันและกัน และกับแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ด้วยเครือข่ายคอมพิวเตอร์ระบบต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ครู อาจารย์ และประชาชนทั่วไปสามารถใช้บริการข่าวสารข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

คั้งที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (สกศ., 2542, หน้า 32-33) ในหมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มาตรา 63 ซึ่งมีสาระสำคัญว่า รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำ และโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคมและการสื่อสารรูปแบบอื่น ๆ เพื่อใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาใน ระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย มาตรา 65 ให้มีการพัฒนามูลฐานทั้งทางด้านผู้ผลิต และผู้ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา เพื่อให้ความรู้ ความสามารถและทักษะในการผลิตและการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีคุณภาพ และประสิทธิภาพ และมาตรา 66 กำหนดว่า ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีใน

การแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญของครูในการแสวงหาและใช้ข้อมูล ข่าวสารจากเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ในการพัฒนาตนเองและนักเรียนให้มีคุณภาพสูงสุด

ดังนั้นครูสังคมศึกษาจึงควรตระหนักว่า วิชาสังคมศึกษามีเนื้อหากว้างขวางและมีข้อมูลใหม่ ๆ อยู่เสมอ การหมั่นศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจกับเรื่องที่สอนให้ชัดเจน จะนำไปสู่การเขียนสาระสำคัญ จุดประสงค์ และการจัดกิจกรรมได้ถูกต้อง และปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยอยู่เสมอ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความมั่นใจในการสอน สร้างศรัทธาให้กับผู้เรียน และช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเป็นเครื่องชี้ถึงความสำเร็จในอาชีพครูอีกด้วย
(วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 314)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ความสนใจ ความถนัด ความต้องการของผู้เรียนและชุมชน หมายถึง การเลือกใช้ ปรับปรุง หรือ สร้าง แผนการสอนหรือเตรียมการสอนในลักษณะอื่น ๆ ที่สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เป็นการใช้ความพยายามอย่างเต็มความสามารถของครูที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมากที่สุด ตามความถนัด ความสนใจ ความต้องการโดยมีการวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหา ความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียน ทำการปรับเปลี่ยนวิธีสอนให้ได้ผลดีกว่าเดิม รวมทั้งส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ให้เต็มตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคนอย่างเป็นระบบ

ด้านที่ 4 การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง

การที่จะทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เพื่อเป็นผู้ที่เก่ง ดี และมีความสุขได้นั้น ปัจจัยที่สำคัญคือ การจัดการเรียนการสอนที่ดี กล่าวคือ ครูต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย ตระหนักถึงเวลาที่เหมาะสมในการสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง ปรับเปลี่ยนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพื้นความรู้ ประสบการณ์และทักษะที่มีอยู่เดิมและความต้องการของผู้เรียน ด้วยการสร้างบรรยากาศ รูปแบบ เนื้อหาสาระ เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพแก่ผู้เรียน (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2542, หน้า 54-55)

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521, หน้า 90 อ้างถึงใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 193) ได้กล่าวถึง สื่อการเรียนการสอนว่า หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการใช้เป็นสื่อกลางให้ผู้เรียนสามารถส่งหรือถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ไชยยศ เรื่องสุวรรณ (2533, หน้า 80) ให้แนวคิดที่ว่า สื่อการสอน หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ผู้สอนและผู้เรียนนำมาใช้ในระบบการเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อการเรียนการสอนมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนและช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจในการเรียนมากขึ้น ให้ประสบการณ์ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน ก่อให้เกิดเจตคติที่ดีและมีความประทับใจในสิ่งที่เรียน ตลอดจนช่วยอธิบายเนื้อหาและทักษะกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน อีกทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากขึ้น ซึ่งสื่อการเรียนการสอนสามารถแบ่งได้เป็น 8 ประเภท ได้แก่ สื่อประเภทของจริง สื่อประเภทไม่ต้องฉาย สื่อประเภทเสียง สื่อภาพนิ่ง สื่อประเภทฉาย สื่อภาพเคลื่อนไหว สื่อประสม คอมพิวเตอร์ เกม และสถานการณ์จำลอง และสื่อกิจกรรม

วันเพ็ญ วรรณโกมล (2542, หน้า 194) สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอน ไว้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ครูผู้สอนได้วางไว้

กรมวิชาการ (2521, หน้า 21) ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า คือ เครื่องมือตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ ที่จะมาสนับสนุนการเรียนการสอน ได้รับความสนใจของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ เกิดความเข้าใจดีขึ้นอย่างรวดเร็ว สื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ของจริง ของจำลอง แผนภูมิ แผนภาพ บัตรคำ บัตรงาน โสตทัศนูปกรณ์ เศษวัสดุเหลือใช้ แบบเรียน คู่มือครู แบบฝึกหัด เป็นต้น

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้สรุปว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง เครื่องมือต่าง ๆ ที่ช่วยให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนในห้องเรียนใช้ศึกษาหาความรู้ให้กว้างขวาง และพัฒนานิสัยรักการอ่าน โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. สิ่งพิมพ์ ได้แก่ สื่อที่จัดทำขึ้นเพื่อประกอบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับหลักสูตร จัดทำต้นแบบอย่างเป็นระบบพิมพ์ออกเป็นรูปเล่ม เพื่อจำหน่ายแจกจ่ายแก่ผู้ใช้ เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู คู่มือการเรียนการสอน หนังสืออ่านนอกเวลา ชุดการเรียน หนังสืออ่านเพิ่มเติม หนังสือส่งเสริมการอ่าน เป็นต้น

2. สื่อที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ สื่อต่าง ๆ ที่ครูใช้เป็นเครื่องมือประกอบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งไม่ใช่สิ่งพิมพ์ เช่น เทปบันทึกเสียง วีดิทัศน์ เครื่องมือวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

ชอร์ส (Shores, 1960, p. 1 อ้างถึงใน วารี ธีระจิตร, 2534, หน้า 111) ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า คือ เครื่องมือช่วยในการสื่อความหมายใด ๆ ก็ตามที่ครูจัดขึ้นเพื่อเสริมความรู้ของผู้เรียน เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ สไลด์ फिल्मสตริฟ รูปภาพ แผนที่ ตลอดจน

วัสดุของจริง ทรัพยากรและชุมชน เป็นต้น

เกอร์ลาช และอีลี (Gerlach & Ely, 1971, p. 281 อ้างถึงใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 193) ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนว่า สื่อการเรียนการสอนมีบทบาทเป็นกุญแจสำคัญในการออกแบบวางแผนและการใช้การสอนเชิงระบบ ได้แก่ บุคคล วัสดุอุปกรณ์หรือเหตุการณ์ที่สร้างเงื่อนไขซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ และเจตคติ ในกรณีนี้ ครู ตำรา และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนก็เป็นสื่อทั้งสิ้น

สื่อการเรียนการสอนสังคมศึกษามีเป้าหมายให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และมีเจตศรัทธาค่านิยมที่ดี เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ จำเป็นต้องใช้สื่อการเรียนการสอนหลายประเภทเพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้สมบูรณ์ โดยครูสังคมศึกษาควรพิจารณานำสื่อการเรียนการสอน และนวัตกรรมทางการศึกษาไปจัดการเรียนการสอนด้วยการวางแผนอย่างเป็นระบบ โดยใช้รูปแบบจำลอง The ASSURE Model ประกอบด้วย 6 ขั้น ดังนี้

1. การวิเคราะห์ลักษณะผู้เรียน (analyze learner characteristics) เพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนมีความพร้อมในการเรียนนั้นมากน้อยเพียงใด วิธีการวิเคราะห์อาจใช้การสังเกต สทนทนาซักถาม หรือการทดสอบก่อนเรียนเพื่อดูพื้นฐานของผู้เรียน

2. กำหนดวัตถุประสงค์ (state objectives) เชิงพฤติกรรม ได้แก่

2.1 พุทธิพิสัย (cognitive domain) เพื่อวัดการเรียนรู้ของผู้เรียนเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจ สติปัญญาและการพัฒนา

2.2 จิตพิสัย (affective domain) เพื่อวัดความคิด ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม และการเสริมสร้างปัญญา

2.3 ทักษะพิสัย (psychomotor domain) เพื่อวัดการกระทำ การแสดงออก หรือการปฏิบัติ

3. การเลือก คัดแปลงหรือออกแบบสื่อ (select modify or design materials) ทำได้ 3 วิธี คือ

3.1 เลือกจากสื่อที่มีอยู่แล้วให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการเรียน วิธีสอนในบทเรียน และข้อจำกัดของสถานการณ์การเรียนการสอนด้วย

3.2 คัดแปลงสื่อที่มีอยู่แล้วให้ใช้ได้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงเวลา และงบประมาณในการดัดแปลงสื่อนั้นด้วยว่าคุ้มค่ากับเวลาและการลงทุนหรือไม่

3.3 การออกแบบสื่อใหม่ โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการเรียน ลักษณะของผู้เรียน งบประมาณเครื่องมือ และผู้ชำนาญในการจัดทำสื่อเหล่านั้น เป็นต้น

4. การใช้สื่อ (utilize materials) ซึ่งครูผู้สอนจะต้องศึกษาเนื้อหาในสื่อก่อนเป็นการ

เตรียมตัวก่อนสอน เช่น ดูสไลด์ วิดีทัศน์ หรืออ่านบทวิจารณ์

5. การกำหนดการตอบสนองของผู้เรียน (require learner response) โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและมีการตอบสนอง เช่น เมื่อให้ผู้เรียนดูภาพยนตร์ผู้เรียนสามารถอธิบายหรือเขียนสรุปได้ จากนั้นครูผู้สอนควรให้ผลย้อนกลับทันทีเพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าตนมีความเข้าใจถูกต้องหรือไม่ กิจกรรมที่ทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสตอบสนอง ได้แก่ บทเรียนโปรแกรม ชุดการสอน การตอบคำถาม การอภิปราย และครูควรมีการเสริมแรงระหว่างทำกิจกรรมได้จะเป็นผลดีต่อการเรียนรู้

6. การประเมินผล (evaluation) ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

6.1 การประเมินผลกระบวนการสอนเพื่อวัดความรู้ความบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ในด้านผู้สอน สื่อการเรียนการสอน และวิธีสอนโดยสามารถทำได้ทั้งก่อนสอน ระหว่างสอน และหลังจากสอนเสร็จ

6.2 การประเมินผลความสำเร็จของผู้เรียนซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ว่ามีเกณฑ์เท่าใด ด้วยการทดสอบ สอบปากเปล่า ดูจากผลงาน สังเกตจากการปฏิบัติและการแสดงออกของผู้เรียน

6.3 การประเมินผลสื่อและวิธีการสอน โดยการให้ผู้เรียนอภิปรายและวิจารณ์การใช้สื่อ และเทคนิควิธีการสอนว่าเหมาะสมมากน้อยเพียงใด (Heinich & others, 1982, pp. 34-57 อ้างถึงใน กิดานันท์ มลิทอง, 2531, หน้า 89-93 ; วันเพ็ญ วรรณ โทมล, 2542, หน้า 200-203 และ 227)

สื่อการเรียนการสอนมีหลายประเภททั้งที่เป็นสื่อประเภทเอกสารและประเภทอุปกรณ์ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ครูควรมีการจัดเตรียมสื่อและอุปกรณ์ ดังนี้

1. ครูควรมีความรู้ความเข้าใจในวิธีการจัดทำ หรือจัดหาสื่อประกอบการเรียนการสอน โดยเน้นการใช้วัสดุท้องถิ่น จัดทำ จัดเก็บง่าย และประหยัดทั้งในด้านราคาและปริมาณที่ใช้
2. ครูควรเข้าใจการเลือกวิธีใช้สื่อ ทั้งประเภทเอกสาร อุปกรณ์ให้เหมาะสมกับลักษณะและธรรมชาติของวิชาที่สอน รวมทั้งลักษณะของกิจกรรม วัย และความรู้พื้นฐานของผู้เรียน
3. ครูควรวางแผนการจัดทำสื่อการเรียนการสอน ซึ่งอาจวางแผนทั้งโรงเรียน หรือเฉพาะกลุ่ม หรือหมวดวิชา อาจมีการร่วมกันทำสื่อการเรียนการสอนไว้ล่วงหน้า ก่อนการจัดการเรียนการสอน
4. ครูควรเตรียมจัดหา จัดทำสื่อล่วงหน้าก่อนการสอนและควรมีการทดลองใช้ก่อนที่จะนำมาใช้จริง เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์และความเหมาะสมของการใช้
5. ครูควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียม จัดทำสื่อการเรียนการสอน

ด้วยตนเองสำหรับการใช้ประกอบการจัดกิจกรรมของผู้เรียนแต่ละกลุ่ม แต่ละคน

6. ครูควรเตรียมและเลือกใช้สื่ออย่างหลากหลาย

7. ครูควรเตรียมจัดทำ จัดซื้อสื่อการเรียนการสอน และอุปกรณ์ไว้ในชั้นเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าได้อย่างสะดวก และเกิดนิสัยค้นคว้าหาความรู้ (กรมวิชาการ, 2533 อ้างถึงใน สมเกียรติ ศรีสกุล, 2539, หน้า 88)

ในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอนั้น ครูต้องมีความสามารถเป็นพิเศษในการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม น่าสนใจ และต้องมีสายตายอันแหลมคมในการมองหาสื่อการสอนจากธรรมชาติใกล้ตัวผู้เรียน มาช่วยทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความหมาย นอกจากนี้ครูต้องมีความสามารถในการใช้คำถามเป็นอย่างดี เพราะเป็นสื่อที่ดีในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด และสามารถเชื่อมโยงความคิดได้ โดยเฉพาะ โรงเรียนและชุมชนที่มีแหล่งข้อมูลที่จัดระบบระเบียบไว้เป็นอย่างดี ง่ายต่อการสืบค้น สามารถช่วยให้ผู้เรียนศึกษา ค้นคว้า ความรู้และสิ่งที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับสิ่งอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้อื่น ๆ ได้แก่ เทคโนโลยีการสื่อสาร ที่ผู้เรียนสามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการรับและส่งสารที่ต้องการนำเสนอ ถ้ามีมากเพียงพอ และหาใช้ได้ง่ายก็จะช่วยส่งเสริมการคิด การเรียนรู้ให้เกิดกับผู้เรียนได้ตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย ได้ไปใช้แหล่งวิทยาการสถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งเป็นสื่อการเรียนการสอนที่เป็นสถานที่นอกสถานศึกษา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะเฉพาะด้านและประสบการณ์ ซึ่งจะเป็แนวทางในการประกอบอาชีพในอนาคต (กรมวิชาการ, 2533)

ดังที่ ฌ็อง ทับศรี (ม.ป.ป., หน้า 85-87) ได้เสนอว่า ในการออกแบบการเรียนการสอนนั้น สื่อการเรียนการสอนต้องมีความสัมพันธ์กับระบบการนำเสนอเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนของครูและผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการสอนกลุ่มใหญ่ (large group instruction) ที่มีผู้เรียนตั้งแต่ 8 คนขึ้นไป การสอนกลุ่มเล็ก (small group instruction) ที่มีผู้เรียนตั้งแต่ 3-8 คน และการสอนรายบุคคล (individualized instruction) ครูจะต้องให้ความสนใจในการประเมินความสามารถก่อนเรียนของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนแต่ละคนควรจะเริ่มเรียนจากจุดไหนของเนื้อหา จัดหาวัสดุอุปกรณ์ ที่เหมาะสมกับความถนัดหรือรูปแบบการเรียนรู้ของแต่ละคน สอดคล้องกับ ปิยบุษ ฌนฉลาด (2541, หน้า 240-241) ที่อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อสร้างสื่อการสอนไว้แล้ว เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเรียนการสอน ครูต้องพยายามเลือกใช้สื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนในบทเรียนนั้น ๆ และความเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน จากนั้นครูจะต้องทดลองใช้สื่อนั้นด้วยเพื่อให้เกิดความชำนาญ ไม่ผิดพลาด แล้วจึงนำสื่อ ไปใช้ตามลำดับขั้นตอนของการใช้สื่อ อีกทั้งควรให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสร่วมในการใช้สื่อด้วย ซึ่งในการใช้

สื่อการเรียนการสอนอาจใช้ได้หลายลักษณะตามโอกาสที่เหมาะสม ได้แก่ ใช้สื่อในการนำเข้าสู่บทเรียน ใช้สื่อในการเสริมกิจกรรมเรียน และใช้สื่อในการสรุปบทเรียน เป็นต้น เช่นกันกับ คำหามาน คนโค (2543, หน้า 97,121,122,124, และ125) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษาในยุคข้อมูลข่าวสาร ซึ่งครูต้องมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ เช่น โทรศัพท์ โทรสาร เครื่องฉายภาพ เครื่องเสียง เครื่องวิดีโอ เครื่องพิมพ์สำเนา คอมพิวเตอร์โปรแกรมต่าง ๆ เช่น การพิมพ์ กราฟิค พาวเวอร์พอยท์ อินเตอร์เน็ต อีเมล เป็นต้น รวมถึงควรรู้จักเก็บและบำรุงรักษาด้วย สำหรับผู้ที่ไม่เคยใช้ควรฝึกหัดโดยมีผู้แนะนำฝึกสอน เริ่มจากเทคโนโลยีที่มีอยู่ในโรงเรียน หรือเรียนรู้ตามสถานฝึกอบรม เช่น โรงเรียนสอนคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ครูควรเริ่มจากการฝึกอ่านหนังสือเป็นประจำ โดยเฉพาะหนังสือและวารสารเกี่ยวกับวิชาชีพครู คู่มือทัศน และฟังรายการวิทยุ เพื่อค้นหาสาระ และบันทึก ความแปลกใหม่ สิ่งดีมีประโยชน์ เพื่อให้ครูสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาคิดค้นผลิตสื่อการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ อันจะส่งผลให้ผู้เรียนมีความสนใจ กระตือรือร้นในการเรียนและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ท้นต่อเหตุการณ์ มีประสิทธิภาพในการเรียนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาด้วยวิธีการสอนแบบกรณีศึกษา (case studies) ซึ่งเป็นกรณีที่เกิดขึ้นในสถานการณ์จริง ได้ถูกนำมาจำลองเขียนขึ้นใหม่ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกวิเคราะห์แล้วอภิปรายปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาของกรณีตัวอย่างที่ผู้เรียนได้ศึกษา จึงถือได้ว่า การใช้กรณีศึกษาเป็นเครื่องมือในการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการบูรณาการ (integration) ระหว่างความรู้ (cognitive) และประสบการณ์ (real experience) ได้ดี ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง เกิดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สื่อการเรียนการสอนที่มีบทบาทและความสำคัญในการนำมาใช้ในการเรียนสอนวิชาสังคมศึกษาโดยใช้กรณีศึกษา ได้แก่ บัตรข้อความ ขำหนังสือพิมพ์ เรื่องเล่า เรื่องราวติดต่อ เรื่องสั้น รูปภาพ วิดีทัศน์ ซีดี และภาพยนตร์ เป็นต้น (พิมพ์พันธ์ เชนะคุปต์, 2542 ก, หน้า 277-278)

แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539 – 2550 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนข้อ 5 ระบุว่า ครูต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีคุณภาพ โดยการพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี นวัตกรรมการสอน และพัฒนาห้องสมุดในสถานศึกษา รวมทั้งสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียน ให้สามารถให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539, หน้า 68) ได้กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนไว้ในแผนพัฒนาการศึกษา

แห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 ในข้อ 4 ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนนั้นจะต้องมีการผลิตและพัฒนาสื่อทุกประเภท ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อคอมพิวเตอร์ และสื่อผสม ตลอดจนวัสดุ อุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพการสอนของครู และการสร้างองค์ความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 26) ที่ระบุไว้ในมาตรฐานที่ 18 ข้อ 4 ไว้ว่าให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยี และสื่อที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง หมายถึง การจัดการเรียนการสอนเชื่อมโยงกับสภาพชุมชน ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการคิดค้น ผลิต เลือกใช้ ปรับปรุง วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ เอกสารสิ่งพิมพ์ เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ของการเรียนรู้

ด้านที่ 5 การมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด วิเคราะห์ กระบวนการกลุ่ม และทักษะกระบวนการ ในการจัดการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2537, หน้า 80-81) ให้ความหมายว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การที่ผู้สอนใช้เทคนิควิธีการสอนหลาย ๆ แบบให้เหมาะสมกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ มีจุดมุ่งหมายสำคัญ 2 ประเด็น คือ

1. จัดกิจกรรมให้เป็นกระบวนการ หมายถึง การดำเนินการสอนอย่างมีขั้นตอน เป็นไปตามลำดับตั้งแต่ต้นจนจบ แล้วเสร็จตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้เรียนได้คิด ได้พูด ได้แก้ปัญหา และได้ปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้เกิดการพัฒนาตนเองหลังจากทำกิจกรรมนั้นแล้ว

2. พัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสามารถเชิงกระบวนการ หมายถึง การปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปฏิบัติเป็นขั้นตอน ผู้เรียนได้รับการฝึกการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการจนเกิดทักษะกระบวนการสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

กรมวิชาการ (2534, หน้า 6 อ้างถึงใน จรวย บุญล้อม, 2544, หน้า 24-25) ระบุว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการผู้บริหารและครูอาจารย์ต้องทำความเข้าใจ เพื่อการนำไปใช้ ดังนี้

1. ความก้าวหน้าและเพิ่มพูนวิทยาการต่าง ๆ กับความสามารถในการรับรู้ของผู้เรียนซึ่ง

ต้องเปลี่ยนยุทธวิธีที่ต้องทำให้ผู้เรียนสามารถรับรู้ได้มากเพื่อรับวิทยาการก้าวหน้าใหม่ ๆ

2. การสอนให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นโดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาคุณสมบัติในตัวเอง ทั้งด้านความรู้ ความคิด ด้านคุณลักษณะและด้านความคล่องแคล่วทางกายตามศักยภาพที่เขามีอยู่ และเกิดคุณสมบัติที่จะติดตัวไป เพื่อใช้ประโยชน์ในอนาคต ได้แก่ สติปัญญา ความรู้ ความสามารถ จริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนบุคลิกภาพ

กรมวิชาการ (2542, หน้า 18) ระบุว่า ทักษะกระบวนการเป็นแนวทางดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีขั้นตอน ซึ่งวางไว้อย่างเป็นลำดับตั้งแต่ต้นจนจบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุดและเป็นสิ่งที่คาดว่าจะติดตัวผู้เรียนอย่างค่อนข้างถาวร อันเป็นผลให้ผู้เรียนกระทำบ่อย ๆ จนเป็นนิสัยในการทำงานตลอดไป จึงกำหนดรูปแบบการสอนที่เน้นที่กระบวนการ เพื่อให้ผู้เรียนได้ประสบการณ์โดยตรงด้วยการทำบ่อย ๆ จนเกิดการเรียนรู้ และเป็นทักษะติดตัวตลอดไป ประกอบด้วย 9 ขั้น ดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น : เข้าใจภาระงาน มองเห็นความจำเป็นว่างานนั้นมีคุณค่าและมีประโยชน์
2. คิดวิเคราะห์ วิจัย : พิจารณางานนั้นอย่างถี่ถ้วนทุกแง่มุมจนรู้จักและเข้าใจ
3. สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย : พิจารณาแนวทางที่จะทำงานนั้น ๆ ได้หลาย ๆ ทางอย่างรอบคอบ
4. ประเมินและเลือกทางเลือก : ตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่สุด
5. กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ : ทำแผนปฏิบัติการหรือแผนระยะยาว
6. ปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ : ลงมือทำงานตามแผนด้วยความพอใจ
7. ประเมินระหว่างปฏิบัติ : ติดตามกำกับการทำงานเพื่อดูว่างานที่ทำไปนั้นเป็นไปตามแผนหรือไม่
8. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ : ถ้าเปลี่ยนไปจากแผนจะปรับเปลี่ยนอย่างไรจึงจะเหมาะสม
9. ประเมินผลรวม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ : ทำการประเมินผลสรุปว่าได้ทำงานตามจุดประสงค์ของงานหรือไม่ ผลงานเป็นอย่างไรน่าพอใจหรือไม่

การทำงานเป็นกลุ่มหรือการทำงานเป็นทีม จำเป็นต้องมีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเสมอ การจัดการศึกษาทั้งก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ต่างเห็นความสำคัญและจัดเรื่องนี้เข้าไว้ในหลักสูตร โดยคำนึงถึงความสามารถและวัยของผู้เรียน ซึ่งกระบวนการกลุ่มนับเป็นวิถีทางที่สำคัญทางหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรที่เป็นกำลัง

คำขวัญของชาติ เพื่อช่วยสังคมและประเทศชาติให้ดำรงก้าวหน้าต่อไป (ทิสนา แชมมณี และคนอื่น ๆ, 2536, หน้า คำนำ) เกษกานดา สุภาพจน์ (2540, หน้า 8-9) สรุปว่า การเรียนรู้โดยวิธีกระบวนการกลุ่ม เป็นวิธีที่จะช่วยให้สมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ปฏิริยาภายในกลุ่ม เพื่อให้รู้จักปรับตัว ทำความเข้าใจ รู้จักศึกษาผู้อื่น ตนเอง และหาหนทางตกลงร่วมกัน การสอนโดยกระบวนการกลุ่มนี้ ครูมีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหรือผู้นำกลุ่ม ในการจัดกรอบความคิดเป็นไปในทิศทางที่วางไว้ กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงบทบาทเสียเอง ให้การสนับสนุนและรับฟังสิ่งที่ผู้เรียนแสดงออก ทำตัวเป็นกลาง เชื่อมโยงความคิดเห็นของผู้เรียน สรุปผลการเรียนรู้และควบคุมกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ในลักษณะเดียวกัน วัฒนาพร ระวังทุกข์ อธิบายว่า กระบวนการกลุ่มจะเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนและแบ่งปันประสบการณ์ ได้สะท้อนทดลองหรือประยุกต์แนวคิด กระบวนการกลุ่มจะช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมสูงสุด และทำให้บรรลุผลงานสูงสุด สอดคล้องกับ พิมพันธ์ เศษะคุปต์ (2542, หน้า 39-40) ที่อธิบายว่า กระบวนการกลุ่ม เป็นแนวทางให้ผู้เรียนใช้กลุ่มเพื่อร่วมกันสร้างความรู้ โดยประสานความร่วมมือ ประสานความคิด รับผิดชอบงานร่วมกัน จนสามารถบรรลุเป้าหมาย การทำงานกลุ่มควรต้องเป็นการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ คือ หัวหน้าดี สมาชิกดี และกระบวนการดี

ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่มจึงหมายถึง การที่ครูผู้สอนมอบหมายงานให้นักเรียนทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน ทุกคนจะต้องดำเนินการที่ได้รับมอบหมายตามความถนัด และความสามารถของตนเอง ช่วยกันค้นคว้าแก้ปัญหา เป็นการให้นักเรียนทำงานร่วมกันตามวิธีแบบประชาธิปไตย โดยมีครูผู้สอนมีบทบาทในการประสานงานในการจัดกรอบความคิดโดยกำหนดเป้าหมายของงาน ลำดับขั้นตอนของงาน ให้นักเรียนใช้กลุ่มเพื่อสร้างความรู้ พยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความคิด สามารถวิเคราะห์ สรุปผลการเรียนรู้และประเมินผลให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543, หน้า 10-15, 48-53) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง (authenticity learning) หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ไม่ยึดยึดความรู้ เนื้อหาสาระให้กับผู้เรียน เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูผู้สอนมีบทบาทในการกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการเรียนรู้การเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้จากกลุ่ม โดยผู้เรียนสร้างความรู้เชิงความคิดและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตัวผู้เรียนเอง ได้แก่

1. กระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลและมีความสุข เป็นพื้นฐานการเสริมสร้างคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ และเจตคติในทางบวกในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนเกี่ยวกับความดี ความงาม และความจริง อย่างสมดุล โดยกิจกรรมกลุ่มจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ส่วนร่วมสร้างสรรค์เจตคติในทางบวก เช่น กิจกรรมบทบาทสมมติ ศิลปะ และกีฬา ช่วยพัฒนาผู้เรียนในด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง มีการแสดงความคิดเห็นกล้าพูด แสดงออกอย่างเหมาะสมและสร้างสรรค์ ได้รับการพัฒนาจิตใจ พฤติกรรมและปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนมีวิธีการเรียนรู้ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านอื่น ๆ ได้อย่างดี

2. กระบวนการเรียนรู้เพื่อรู้ เป็นการฝึกวิธีการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ของผู้เรียน คิดวิเคราะห์ วิจัย เชื่อมโยงปัญหาของบุคคลเข้ากับปัจจัยทางสังคมที่เป็นเหตุการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจ นำไปสู่การพัฒนาจิตใจ ปัญญาและปรับปรุงพฤติกรรมที่ผู้เรียนกระทำ หรือจะกระทำในอนาคตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม โดยมีวิธีการเรียนรู้ที่จะแสวงหาความรู้ (learning how to learn) ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดจำแนก และการคิดเชื่อมโยง ซึ่งมีขั้นตอนและทักษะกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้วิธีการคิดแก้ปัญหา การคิดคาดการณ์ล่วงหน้า และการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดแก้ปัญหาเมื่อผู้เรียนเผชิญกับปัญหานั้นผู้เรียนควรหยุดคิดเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหา ค้นหาสาเหตุ วิเคราะห์ถึงที่มาของปัญหาที่แท้จริงเพราะปัญหามาง่ายอย่างที่เผชิญเป็นเพียงแต่ความรู้สึกลึก ซึ่งไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริง จากนั้นคิดถึงวิธีการแก้ปัญหา พร้อมทั้งผลที่จะตามมา ซึ่งมีทั้งข้อดี ข้อเสีย และข้อจำกัด และแสวงหาทางเลือกที่ดีมีความเป็นไปได้เมื่อนำมาดำเนินการแก้ปัญหา ดำเนินการตามขั้นตอนที่เลือกไว้ บันทึก สังเกตการกระทำ และประเมินผลเพื่อสะท้อนผลที่ได้จากการปฏิบัติจริง

การฝึกวิธีการเรียนรู้ในวัยเด็กทำได้โดย การฝึกความจำ กระบวนการคิดต่าง ๆ รวมทั้งการพัฒนาปัญญา ส่วนวิธีการเรียนรู้เมื่อโตขึ้น ได้แก่ การควบคุมความสนใจสิ่งแวดล้อม บุคคล ข่าวสารและเทคโนโลยีก่อให้เกิดความพึงพอใจที่ได้เรียนรู้และได้ค้นพบสิ่งต่าง ๆ มีการเรียนรู้ที่ผสมผสานประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้น เสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคมประชาธิปไตย พัฒนาทักษะเพื่อการประกอบอาชีพ มีค่านิยมในการตัดสินใจสามารถติดต่อสื่อสารสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น

1. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียน มีความสามารถในการคิดและการกระทำ เช่น การออกแบบการวิจัย การจัดระบบความสามารถบูรณาการ การดำรงชีวิตกับความรู้ การดำเนินงานได้อย่างสมดุล และความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นองค์รวมแห่งการเรียนรู้ที่มีความหมายและมีคุณค่าเสริมสร้างโลกทัศน์ และแนวคิดใหม่ให้กับผู้เรียน

2. การเรียนรู้เพื่อจะอยู่ร่วมกัน เกิดจากปัจจัยที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาตน ในด้านการรู้จักตนเอง (self awareness) การชื่นชมตนเอง (self esteem) และการมีอัตมโนทัศน์

(self concept) การเรียนรู้ที่จะควบคุมตนเอง (self control) ความเชื่อมั่นในตนเอง (self confidence) การสะท้อนตนเอง (self reflection) และการมีเอกลักษณ์เฉพาะตน (self identity) กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผู้เรียนจะต้องได้รับการกระตุ้นให้เกิดประสบการณ์และได้รับการเสริมแรงจากบุคคลและสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วยวิธีการกระบวนการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ตนเอง การพัฒนาความเข้าใจความรู้สึกของบุคคลอื่น และกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่ม โดยในการออกแบบกิจกรรมกระบวนการเรียนรู้ ครูจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้กระบวนการดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ถ้าเกิดความขัดแย้งก็สามารถจัดการกับความขัดแย้งนั้นด้วยสันติวิธี ให้ผู้เรียนรู้จักการตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งวัฒนธรรมและศีลธรรม กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลอื่น การตระหนักรู้ว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีความคล้ายคลึงกัน ต่างพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน

3. การเรียนรู้ที่จะเป็น หมายถึง การเรียนรู้ที่จะเป็นผู้มีบุคลิกภาพส่วนตนที่ได้พัฒนาขึ้น สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ปกป้องสิทธิของตนเองและผู้อื่น มีทักษะการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นมิตรกับทุกคน ใช้ปัญญาในการบริโภค เลือกรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

ดังนั้นเมื่อผู้เรียนได้รับ โอกาสเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริงอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง โดยมีปริมาณและคุณภาพอย่างพอเพียง ได้รับการพัฒนาสติปัญญา (intelligence quotient หรือ IQ) มีความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของตนเอง การควบคุมอารมณ์ของตนเอง (emotional quotient หรือ EQ) ซึ่งเมื่อผู้เรียนได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ดังกล่าวข้างต้น จะทำให้การพัฒนาศักยภาพในหลาย ๆ ด้านมีประสบการณ์ทางสุนทรียภาพ ศิลปะ ดนตรี กีฬา วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เสริมสร้างการเป็นบุคคลให้มีคุณภาพทั้งจิตใจ ปัญญาและพฤติกรรม

ในการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาก็เช่นกัน เฟนตัน (Fenton, 1967, pp. 28-58) ได้กล่าวถึงวิธีสอนสังคมศึกษา ไว้ว่า การสอนสังคมศึกษา ครูอาจจะใช้วิธีการแก้ปัญหา เน้นให้ผู้เรียนรู้จักการคิดโดยผ่านกระบวนการสืบสวนสอบสวน ทำให้ผู้เรียนรู้จักใช้เหตุผลมีวิจารณญาณมากขึ้น การสอนแบบบรรยายยังคงมีความจำเป็นอยู่และครูควรหาวิธีการสอนแบบอื่น ๆ มาใช้ด้วย และการสอนแบบอภิปรายไม่จำเป็นต้องเป็นความรู้ ลักษณะข้อเท็จจริงเสมอไป ครูอาจใช้คำถามให้ผู้เรียนตอบปากเปล่าเพื่อตรวจสอบดูว่า ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในข้อมูลที่สำคัญเพียงใด และบรรยายสั้น ๆ ในขณะอภิปรายซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ตลอดจนการสอนโดยใช้วิธีการแก้ปัญหา โดยผู้เรียนซักถามปัญหาที่สงสัยและมีความหมายต่อชีวิตผู้เรียน ด้วยแรงกระตุ้นที่อยากจะทำอะไรจะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ จำได้นานและสามารถถ่ายทอดสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้วได้ง่ายในสถานที่แห่งใหม่ รู้จักการคิดแก้ปัญหา ซึ่งสามารถสรุปเป็นทฤษฎีได้

สำหรับทักษะในวิชาสังคมศึกษา นาคยา ภัทรแสงไทย (2525, หน้า 198-199) ได้กล่าวถึงทักษะในวิชาสังคมศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ทักษะทางวิชาการ (academic skills) ประกอบด้วย การอ่านหนังสือ บทความวารสาร หนังสือพิมพ์ การมองเห็นจากภาพยนตร์ รูปภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การฟังจากพ่อแม่ ครู เพื่อนและวิทยุ การเขียนโครงร่างจากข้อมูลที่ได้จากสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ จากปากเปล่า การสร้างแผนภูมิ การอ่านและตีความในแผนที่ การจดโน้ตย่อ การเขียนหรือการให้ชื่อเรื่อง การเขียนไคอะแกรม เช่น โครงสร้างวัฒนธรรมต่าง ๆ การแสดงตาราง การสร้างเส้นเวลาแสดงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น การถามคำถาม เช่น จากวิทยากรให้ผู้เรียนเห็นว่าคำถามต่าง ๆ กันย่อมมีเป้าหมายต่างกันด้วย เป็นต้น

2. ทักษะทางสังคม (social skills) ประกอบด้วย การวางแผนร่วมกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายกลุ่ม การสนองตอบอย่างมีมารยาทต่อคำถามของผู้อื่น การเป็นผู้นำในการอภิปราย การแสดงความรับผิดชอบ และการช่วยเหลือผู้อื่น

พินุลย์ศรี วาสนสมสิทธิ์ (2526, หน้า 84) กล่าวถึงเกณฑ์ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะในวิชาสังคมศึกษาให้เกิดแก่ผู้เรียนไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. การสอนทักษะควรสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาสาระของบทเรียน ควรเริ่มสอนจากทักษะที่ง่ายก่อนทักษะที่ยากและซับซ้อน
2. ผู้เรียนควรได้รับการประเมินการใช้ทักษะทุกครั้งเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข
3. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีระดับการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน ครูจึงควรให้การช่วยเหลือเป็นรายบุคคล และควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกฝึกทักษะตามที่ตนเองต้องการ เพราะทักษะบางอย่างควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ครูสังคมศึกษาควรตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาทักษะการรับรู้ข้อมูลให้กับผู้เรียน เพื่อที่จะให้ผู้เรียนรู้จักการคิดอย่างมีวิจารณญาณ นำมาสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสม กล่าวคือ

1. ทักษะการรับรู้ข้อมูลเป็นทักษะการคิด ส่วนหนึ่งนั้นประกอบด้วยทักษะย่อย ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะการจัดข้อมูล มีลักษณะเป็นการสังเคราะห์ ระบุแยกแยะข้อมูลต่าง ๆ ข้อความที่แสดงถึงความคิดเห็นและข้อเท็จจริง เลือกข้อมูลต่างๆจากหลายประสบการณ์ สรุป เรียงลำดับ และวางแผนการนำไปใช้ได้ ครูสังคมศึกษาจะต้องมีวิธีการในการพัฒนาทักษะการจัดข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้

1.1 การให้ผู้เรียนได้รู้จักความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงต่าง ๆ นั่นคือให้ผู้เรียนรู้จักเลือกระหว่างสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น ๆ

1.2 การให้รู้จักประเด็นสำคัญ การตั้งคำถามให้ผู้เรียนได้สรุป ให้ค้นหารายละเอียด มาอธิบาย เป็นหัวใจสำคัญ และให้รู้จักหาความสัมพันธ์ระหว่างประเด็นสำคัญกับรายละเอียด ที่อธิบายประกอบ

1.3 การจัดเรียงความคิดให้เป็นระบบ ผู้เรียนต้องรู้จักเหตุการณ์ต่าง ๆ จะต้องฝึก ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

1.4 การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลต่าง ๆ ผู้เรียนจะต้องรู้ข้อเท็จจริง ต่าง ๆ นั่นคือ การหาข้อมูลให้เพียงพอ รู้แหล่งข้อมูล ต้องฝึกผู้เรียนให้หาแหล่งข้อมูลต่างๆ ให้เป็น

2. ทักษะการประเมินข้อมูล คือ ความสามารถที่รู้ว่าอะไรเป็นข้อเท็จจริง หรือ ความคิดเห็น รวมไปถึงอะไรควรเชื่อถือได้ หรือยังไม่ควรเชื่อถือ ดังนั้นจึงเป็นทักษะในการเลือก ข้อมูลประเมินข้อมูล จะต้องรู้เทคนิควิธี และจะต้องมีนิสัยรักการคิดเพื่อที่จะได้แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ การพัฒนาทักษะนี้ ครูสังคมศึกษาต้องให้ผู้เรียนได้ตระหนักว่า การให้ข้อมูลต่าง ๆ นั้นมีหลายวิธี หลายรูปแบบ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ ให้ข้อมูลบางส่วนหรือใช้หลักจิตวิทยาเพื่อโน้มน้าวให้เกิด อิทธิพลต่อความคิดและการกระทำ ซึ่งผู้เรียนจะต้องประเมินแหล่งข่าวสารว่าเชื่อถือได้เพียงไร ซึ่ง ครูสังคมศึกษาจะต้องมีวิธีการในการพัฒนาทักษะการประเมินข้อมูล ดังนี้

2.1 การประเมินแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสาร คำพูด หรือการแสดงความคิดเห็น ต่าง ๆ ครูสังคมศึกษาต้องฝึกให้ผู้เรียนประเมินด้วยคำถามดังนี้ ใครเป็นผู้ให้ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลมี พื้นฐานภูมิหลังอย่างไร มีจุดมุ่งหมายอย่างไร ข้อมูลที่เสนอเป็นข้อมูลปฐมภูมิหรือไม่ หลักฐานที่ เสนอเป็นหลักฐานจากความจำ หรือจากเหตุการณ์จริงอย่างไร มีแหล่งข้อมูลที่กล่าวถึงเรื่องนี้ หรือไม่ อย่างไร

2.2 การประเมินแหล่งข้อมูลที่ได้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ ครูสังคมศึกษาต้องฝึกให้ ผู้เรียนประเมินด้วยคำถามดังนี้ ข้อมูลนั้นเกี่ยวข้องกับอะไร มีจุดประสงค์อย่างไร แหล่งที่มาของ ข้อมูล มีความเป็นมาอย่างไร แยกแยะข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ผลสรุปนั้นสอดคล้องไปด้วยกัน กับข้อมูลต่าง ๆ ที่เสนอมาหรือไม่ ลักษณะการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ เป็นอย่างไร

ในการจัดการเรียนการสอนนั้นครูควรพัฒนาทักษะการคิด ทักษะการจัดข้อมูล และทักษะการประเมินข้อมูลควบคู่กัน ไป โดยเฉพาะครูสังคมศึกษา ซึ่งสามารถพัฒนาทักษะการ รับรู้ข้อมูลของผู้เรียนโดยผ่านกิจกรรมการอ่าน เพราะการอ่านเป็นเครื่องมือสำคัญในการสอนการ คิด โดยมีวิธีการดังนี้

1. การฝึกให้ผู้เรียนอ่านเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสังคม หรือกรณีศึกษาต่าง ๆ ให้นักเรียนหา แนวคิดสำคัญด้วยคำพูดของผู้เรียนเองและขยายรายละเอียด

2. ให้ผู้เรียนจัดระบบแนวคิดและเสนอแนวคิดจากเนื้อหาที่อ่าน

3. ให้ผู้เรียนสังเกตบริบทต่าง ๆ จากเนื้อหาที่อ่าน
4. ใช้คำถามเป็นตัวชี้แนะให้ผู้เรียนได้อ่านจุดสำคัญที่ต้องการคำตอบ
5. ให้ผู้เรียนสนใจกับการใช้คำที่เน้นให้ความรู้สึก หรืออารมณ์เมื่อมีการแสดง

ความคิดเห็น

6. ฝึกให้ผู้เรียนตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล
7. ให้ผู้เรียนประเมินเนื้อหาที่อ่านในด้านการนำเสนอในแง่ของเหตุผลที่เหมาะสม
8. ให้ผู้เรียนอ่านบทความต่าง ๆ ที่เป็นการนำเสนอเรื่องเดียวกันเพื่อฝึกเปรียบเทียบ

ทั้งนี้ในการพัฒนาทักษะการรับรู้ข้อมูลนั้น ครูตั้งคัมภีรศึกษาคควรต้องสอดแทรกทักษะนี้ในเนื้อหาวิชาสังคมศึกษา และพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนให้ผู้เรียนได้รับรู้ความก้าวหน้าของตนเองว่าในการพัฒนาทักษะการรับรู้ข้อมูล เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พร้อมจะเป็นผู้รับรู้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีคุณลักษณะในการเป็นนักอ่าน นักฟังที่มีคุณภาพ เป็นคนช่างสังเกต เป็นนักจัดประมวลข้อมูล เลือกข้อมูลที่มีความหมาย เลือกให้เข้ากับตนเองในกรณีต่าง ๆ เป็นผู้รอบรู้เหตุการณ์รอบตัว รู้จักคาดการณ์ต่าง ๆ ได้ เป็นผู้มีความรอบคอบ ไม่ด่วนสรุปอะไรโดยปราศจากหลักฐานข้อมูลการพัฒนาทักษะการรับรู้ข้อมูลจึงกระบวนกรการพัฒนาให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ เน้นการจัดและประเมินข้อมูลอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะนำมาสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งครูตั้งคัมภีรศึกษามีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถนำทักษะดังกล่าวมาใช้ในประสบการณ์ที่เป็นชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วลัย พานิช, 2542 ข, หน้า 222-225)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การมุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด วิเคราะห์ กระบวนการกลุ่ม และทักษะกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการในการให้ผู้เรียนตระหนักถึงความรู้สึกของตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์ แยกแยะข้อมูล ตัดสินใจเลือกได้อย่างถูกต้อง รู้จักจัดการกับอารมณ์ของตนเอง ตระหนักในตนเอง รับรู้ในอารมณ์ของผู้อื่น และมีความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดี โดยการใช้เทคนิควิธีสอน ที่เหมาะสมกับเนื้อหาและจุดประสงค์ของการสอนตามขั้นตอนการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเชิงกระบวนการ ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ โดยมีครูผู้สอนอำนวยความสะดวก จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ 9 ขั้น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ ครูตั้งคัมภีรศึกษาจึงต้องพิจารณาบทเรียนต่าง ๆ ว่าเน้นการพัฒนาด้านใด จึงเลือกใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับบทเรียนนั้น ๆ โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ด้านที่ 6 การจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกสถานการณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง บุคคล องค์กร สถาบันในท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

อุทัย ดุลยเกษม (2542, หน้า 134-137) กล่าวว่า ความสำคัญของความเป็นชุมชนอยู่ที่ ความเป็นชุมชนเป็นเงื่อนไขหลักของการเรียนรู้ ดังที่ พระเดชพระคุณท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า “แกนกลางของความเป็นชุมชนก็คือการศึกษา” และ “ชุมชนที่ดีจึงเป็น ชุมชนแห่งการศึกษา” เพราะการเรียนรู้ที่มีคุณค่าอย่างแท้จริงจำเป็นต้องมีชุมชน ความเป็นชุมชน จึงหมายถึง การมีปัจจัย หรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้งในหมู่บ้าน ในโรงเรียน ในวัด และสถานที่อื่น ๆ โดยมีผู้ที่เป็สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการออกกฎ เกณฑ์และระเบียบของชุมชนที่เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ คือ การมีการเชื่อมโยงกับ เครือข่ายอื่น ๆ เช่น ชุมชน ครอบครัว องค์กรต่าง ๆ เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม ในการกำหนดนโยบายการจัดกระบวนการเรียนรู้ วางแผนการเรียนการสอน โดยชุมชนเป็นแหล่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดำเนินถึงศักยภาพและความต้องการของผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จาก แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น เพื่อสร้าง ความสัมพันธ์และร่วมมือกันให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประ โยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด เป็นผลให้ชุมชนและสังคมได้พลเมืองที่มีคุณภาพ ศักยภาพ และมีสำนึกต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ (สทศ, 2543, หน้า 20, 21, 57, 58, และ 61)

ครูในฐานะผู้จัดการการเรียนรู้ ต้องฝึกฝนตนเองให้มีทักษะในการเรียนรู้จาก สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติและสังคม การเรียนรู้จากธรรมชาติทำได้ด้วยการสังเกต บันทึก จดจำ วิเคราะห์ธรรมชาติที่พบเห็นและสัมผัสทั้งที่เป็น ภูเขา ป่าไม้ ทะเล ท้องฟ้า ดวงดาว พืชผัก ผลไม้ ต้นไม้ และสัตว์ เป็นต้น การเรียนรู้จากสังคม ได้แก่ การร่วมกิจกรรมในสังคมในฐานะสมาชิกของ ครอบครัว สมาชิกของกลุ่มเพื่อน สมาชิกในชุมชน สมาชิกของชาติ และประชาคมโลก ครูจึงต้อง นำวิธีการเรียนรู้จากธรรมชาติและสังคมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งในบทเรียนและชีวิตประจำวัน ในการ ประชุมกลุ่ม เพื่อร่วมคิดร่วมทำควรเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วม ในการทำงาน กิจกรรมที่ปฏิบัติได้แก่ การปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียน การร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทั้งนี้ควรให้ผู้บริหารเข้าร่วมกิจกรรมด้วยซึ่งจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาบุคลากร โดยส่วนรวมของ โรงเรียน ครูจึงต้องรู้จักและเข้าใจผู้เรียนและชุมชนให้มากที่สุด การวิจัยเกี่ยวกับผู้เรียนและชุมชน ด้วยตนเอง จะทำให้ครูเข้าใจผู้เรียนและชุมชนมากขึ้น ช่วยให้แก้ปัญหาและสามารถจัดการเรียนรู้ ได้ดีขึ้น (คำหมาน คนโต, 2543, หน้า 81, 105, 128, และ 129) ดังนั้น คุณลักษณะของครูทางด้าน สังคมที่ดีในการร่วมมืออย่างสร้างสรรค์กับชุมชน ด้วยการให้บริการแก่ชุมชนและสังคม ทั้งทาง

ด้านวิชาการ และด้านอื่น ๆ จนเป็นที่ยอมรับของชุมชน สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนรักษาสีแกวัลย์และทรัพยากรในท้องถิ่นจึงเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ (ฉฐพงศ์ ปรัชญาอภิพันธุ์, 2535)

สำหรับ ชาตรี ตำราญ (2543, หน้า 182) ซึ่งให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนว่าการส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ภาษาถิ่นเฉพาะ นิทานพื้นบ้าน อาหาร พืชผัก ผลไม้ สิ่งเหล่านี้ผู้เรียนต้องเรียนรู้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยเป็นครูร่วมสอน นั่นคือโรงเรียนต้องร่วมมือกับชุมชนสร้างหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นมา โดยเน้นการจัดการเรียนการสอนที่มีความหมายต่อผู้เรียนมากที่สุดและยึดหยุ่นได้ตามเงื่อนไขและสภาพความต้องการของท้องถิ่น

ดังนั้นการปฏิรูปการเรียนรู้จะประสบความสำเร็จได้นั้น ทุกส่วนของสังคม พ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนควบคู่ไปกับการปฏิรูปการสอนของครูที่โรงเรียน ซึ่งในประเด็นการให้ทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วม นั้น อุทัย มงคลสิน (สกศ., 2544, หน้า 5) ได้ศึกษาการทำงานร่วมกันระหว่างครู ผู้เรียน และชุมชนโรงเรียนบ้านโป่ง กิ่งอำเภอ เวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ในการใช้โครงงานระบบนาข้าวและแปลงผักเป็นตัวเชื่อมของการดึงผู้ปกครองและชุมชนใน 2 หมู่บ้าน 600 หลังคาเรือนเข้ามาร่วมจัดการศึกษา ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของครูที่ต้องการปฏิรูปการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นสำคัญจึงเกิดผลสำเร็จในที่สุด ผู้ปกครองและชุมชนเห็นความสำคัญ ชุมชนตระหนักถึงพิษภัยในการใช้ยาปราบศัตรูพืช เกิดทฤษฎีและการเรียนรู้ใหม่ ๆ สามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตได้อย่างปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ผู้เรียนมีความรู้ เรียนด้วยความสนุกสนาน รู้จักการวางแผน วิเคราะห์หาเหตุผลด้วยตนเอง มีการวางแผนร่วมกันว่าจะทำอะไรทำแล้วจะได้อะไร จากนั้นประสานงานและลงพื้นที่จริงโดยมีการเรียนรู้และประเมินผลร่วมกันครูจึงต้องพยายามสร้างบทบาทและเงื่อนไขให้ผู้ปกครองและชุมชนได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับ มนัส บุรพา (สกศ., 2544, หน้า 6) ได้กล่าวถึง เทคนิคในการทำงานร่วมกับชุมชนไว้ว่า ครูต้องมีความใกล้ชิดกับผู้เรียน เมื่อมีปัญหาควรประสานงานกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ขอความร่วมมือจากเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น วิทยากรในชุมชน ราษฎรชาวบ้าน ครูมีการประสานงานกับผู้นำชุมชนทั้งด้านแหล่งเรียนรู้ การให้ความรู้ และการเชิญมาเป็นวิทยากร ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครู โรงเรียน ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชน เช่นกันกับ ชาญชัย อาจินสมาจาร (2538, หน้า 38) ที่มีแนวคิดว่า สิ่งแวดล้อมชุมชน คือ องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ครูทุกวันนี้

ถูกคาดหวังให้มีความคุ้นเคยกับชุมชนและทำงานร่วมกับชาวบ้าน เพื่อปรับปรุงสภาพของโรงเรียนและชุมชน ในการทำหน้าที่รับผิดชอบดังกล่าว ครูควรแปลงงานของตนเองและโรงเรียนให้กับผู้ปกครองผ่านทางตัวเด็กในขณะที่อยู่ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน ครูควรร่วมมือกับชุมชนอย่างกระฉับกระเฉงในการจัดองค์การของชุมชน และเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ระหว่างครูและผู้ปกครอง ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงคุณภาพของโรงเรียนและชุมชนให้ดีขึ้น ผู้บริหารโรงเรียน ครู รวมทั้งบุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียนในชุมชน จึงต้องมีบทบาทและหน้าที่หลายประการในด้านการพัฒนาและการเป็นผู้นำชุมชน โดยอาศัยความร่วมมือกับชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหา และพัฒนาสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น รัฐจึงมีนโยบายที่ชัดเจน ในการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนในชุมชนให้กระจายไปตามท้องถิ่นต่างๆ อย่างทั่วถึง ดังนั้นครูในโรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น (พนิจดา วีระชาติ, 2542, หน้า 59, 64, 66, 67, และ 74)

จากรายงานการปฏิรูปการศึกษาไทยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 14) ระบุว่า บทบาทและความสำคัญของสื่อมวลชนในการมีส่วนร่วมปฏิรูปการศึกษา โดยทำหน้าที่เป็นเวทีให้สาธารณะ ได้แสดงความรู้สึกรับต่อการเปลี่ยนแปลง รับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่ายมาสะท้อนออกไปสู่สังคม ผู้เรียนในฐานะที่เป็นผู้รับสารควรใช้วิจารณญาณในการรับสารอย่าใช้สื่อเพื่อการสร้างภาพ และที่สำคัญควรตระหนักว่า ข่าวทุกประเภท ทั้งข่าวการเมือง ข่าวอาชญากรรม ข่าวเศรษฐกิจและสังคม ถือเป็นข่าวที่ส่งเสริมการเรียนรู้ได้เช่นกัน ไม่จำเป็นต้องเป็นข่าวด้านการศึกษาเท่านั้น เพราะการเรียนรู้ของคนเราเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

ดังที่ บดินทร์ ลิ้มปัทม์ (2543, หน้า 38-44, และ 50) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของการนำสื่อมวลชนมาเป็นประยุต์ใช้ในการเรียนการสอน โดยมีแนวคิดของการจัดการเรียนการสอนวิชาข่าวสาร ไว้ว่า ส่งผลให้ผู้เรียนถูกปลูกฝังให้สนใจในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ทำให้ทราบความเป็นไปของสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อม เกิดพัฒนาการในด้านการคิด การฟัง การพูด และการกระทำสิ่งที่ดีๆ จากการแลกเปลี่ยนในการแสดงออกด้วยการวิจารณ์ร่วมกันระหว่างครู ผู้เรียน และเพื่อน ๆ มีมุมมองใหม่ ๆ จากการที่ได้ข้อมูลในชีวิตจริง จากวิธีการนี้ผู้เรียนจะมีวิวัฒนาการในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบด้วยตนเองซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่มีจุดมุ่งหมายที่อยากเป็นคนดี คนเก่งของสังคม เป็นนักวางแผน และนักบริหารที่ดีทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ ได้พัฒนาบุคลิกภาพ ทักษะ และวิสัยทัศน์อย่างรวดเร็วและมั่นคง รู้จักตนเอง เคารพ ภูมิใจในตนเองและผู้อื่น เติบโตขึ้นมาเป็นเยาวชนที่มีสาระเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคม

ดังนั้นในการพัฒนาผู้เรียนได้ในทุกสถานการณ์ด้วยข่าวสารนั้นที่สำคัญคือ ครูผู้สอนต้องมีความสามารถนำข้อมูลและประสบการณ์ที่ได้จากข่าวสารมาประยุกต์ใช้และพัฒนาการจัด

กระบวนการเรียนการสอนในวิชาเรียนอื่น ๆ ตามตารางสอนปกติ โดยครูเป็นผู้สังเกตการณ์ ให้คำแนะนำแก่ผู้เรียน และให้อิสระในการแสดงออกทางความคิดของผู้เรียน ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีความรู้รอบตัวมากขึ้น เป็นนักคิด รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเองในแบบที่สังคมยอมรับ มีความแข็งแกร่งขึ้นในการเผชิญกับโลกภายนอก ฉะนั้น ถ้าโลกภายนอกไม่ดี ผู้เรียนก็จะรู้จักแยกแยะและแสดงออกในการป้องกันตัวเองได้ดีขึ้น ด้วยความมั่นใจและเป็นตัวของตัวเอง ในมุมกลับกันถ้าโลกภายนอกดี ผู้เรียนจะมีโอกาสได้ใช้ศักยภาพที่ได้รับจากวิชาข่าวสาร ให้เป็นประโยชน์แก่ตัวเองและสังคม

ดังมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก: ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สทศ., 2543, หน้า 24-25) ในมาตรฐานที่ 14 ข้อ 4 ที่ระบุว่า ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา และมาตรฐานที่ 17 ข้อ 1 ที่ระบุว่า มีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกสถานการณ์ และเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง บุคคล องค์กร สถาบันในท้องถิ่นและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้โดยการนำเอาปัญหา หรือความจำเป็นในการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการเรียนและการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ในโรงเรียนมากำหนดมาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาของผู้เรียนที่ถาวรเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของครู อีกแบบหนึ่งที่จะนำเอาวิกฤตต่าง ๆ มาเป็นโอกาสในการพัฒนา โดยครูมีมุมมองหลายแง่มุมในทางบวก กล่าวเผชิญปัญหาและผันปัญหาไปในการกำหนดกิจกรรม เพื่อนำสู่ผลก้าวหน้าของผู้เรียน โดยผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

ด้านที่ 7 การรายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนด้วยการประเมินผลตาม

สภาพจริง

การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่จะทำการตรวจสอบคุณภาพของการจัดการศึกษาหรือการจัดการเรียนการสอนว่าได้ผลตรงตามความมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด ตามแนวทางของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลายฉบับใหม่นี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านพุทธิพิสัย ทักษะพิสัย จิตพิสัย และนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำรงชีพได้ ในการตรวจสอบว่าผู้เรียนได้พัฒนาไปตามจุดประสงค์ที่หลักสูตรกำหนดไว้หรือไม่นั้น ครูผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ใกล้เคียงกับผู้เรียน ศึกษาพฤติกรรมของผู้เรียน โดยตลอด ศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองทางด้านการวัดผลและประเมินผล เพื่อให้การวัดผลและประเมินผล สอดคล้องกับหลักสูตร เนื้อหา ตรงตามจุดประสงค์การเรียนรู้ วิธีสอน กิจกรรม

การเรียนการสอนและตรงตามความต้องการของการเรียนการสอนอย่างถูกต้องและเหมาะสมจึงถือได้ว่า การประเมินผลมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน และต่อระบบการจัดการศึกษาเพื่อช่วยให้รู้ว่าการจัดการศึกษาได้บรรลุผลตามเป้าหมายหรือไม่ สิ่งที่ต้องการวัดและประเมินผลได้ผลเพียงใด มีข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไขอะไรบ้าง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับครูและผู้ที่เกี่ยวข้องทางการจัดการศึกษาอย่างมาก (วาริ ธีระจิตร, 2534, หน้า 209)

ดังที่ กรมสามัญศึกษา (2522, หน้า 3-13 อ้างถึงใน วาริ ธีระจิตร, 2534, หน้า 209-210) ให้ความหมายของการวัดผลและประเมินผลไว้ว่า การวัดผล (measurement) หมายถึง กระบวนการวัดคุณลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือของบุคคลโดยไม่จำกัดวิธี เช่น วิธีการทดสอบ วิธีสังเกต สัมภาษณ์ ใช้มาตราส่วนประเมินค่าหรือวิธีอื่นๆ ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ต้องการจะวัดได้ ส่วน การประเมินผล (evaluation) เป็นคำที่มีความหมายกว้างกว่าการวัดผล ซึ่งหมายถึง กระบวนการพิจารณาตัดสินใจในข้อมูลที่ได้จากการวัดว่า เป็นที่ต้องประสงค์หรือมีค่านิยมถูกต้องหรือไม่เพียงไร การประเมินผลจำเป็นต้องมีเป้าหมายหรือเกณฑ์ไว้ก่อนแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้จากการวัดผลนั้นมาประเมินในทิศทางตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ว่าบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงไร เช่น สองคนได้รับคะแนนจากการวัดผลเท่ากัน แต่อาจจะได้รับการประเมินผลแตกต่างกันก็ได้ ซึ่งแล้วแต่เป้าหมายของการประเมิน จุดเริ่มต้นของการเรียนหรือความเร็วของการเรียนรู้ นั้น เช่นเดียวกับ สุนทร จันทรศรี (2530, หน้า 155 อ้างถึงใน กนกพรธณ เดิมสมเกตุ, 2541, หน้า 43) กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการใดๆ ที่จะทำให้ได้มาซึ่งปริมาณจำนวนหนึ่ง เช่น คะแนนส่วนการประเมินผล หมายถึง เป็นการพิจารณากำหนดความหมายแทนคุณภาพหรือลักษณะของสิ่งที่วัดนั้นแล้วจึงนำผลที่ได้มาวินิจฉัย ตีราคา ให้คุณค่า เพื่อตัดสินว่ามีคุณภาพมากน้อย สูงต่ำเพียงใด สอดคล้องกับ ชำรง บัวศรี (2531, หน้า 227) ที่ให้ความหมายของการวัดผลและประเมินผลไว้ว่า การวัดผล หมายถึง การวัดคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการวัดในด้านปริมาณ ได้แก่ การวัดความยาว ความกว้าง ความสูง น้ำหนัก ปริมาตร ความถี่ ความเร็ว เป็นต้น ส่วนในด้านคุณภาพนั้น ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระดับเชาวน์ปัญญา พฤติกรรม เจตคติ เป็นต้น ส่วนการประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการนำความรู้ การรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อประโยชน์ในการประเมินค่าและตัดสินใจ

กรอนลัน (Gronlund, 1976, p. 48 อ้างถึงใน วาริ ธีระจิตร, 2534, หน้า 210) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลว่า หมายถึง กระบวนการอันมีระบบในการพิจารณาตัดสินใจว่า ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด ส่วน เทนเนอร์และลินด์เกรน (Tanner & Lindgren อ้างถึงใน วาริ ธีระจิตร, 2534, หน้า 211) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับการประเมินผลว่า คือ วิธีการที่จะค้นพบผลของสุขภาพจิตของผู้เรียนเมื่อผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรม

ที่ครูพอใจ ผู้เรียนจะมีทัศนคติที่ดีต่อการกระทำนั้น ๆ และเป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

จุดประสงค์ของการวัดและประเมินผลวิชาสังคมศึกษามี 5 ประการ ดังนี้

1. เพื่อจูงใจในการเรียนรู้ (motivating learning) เมื่อผู้เรียนทราบผลการสอบของตน ย่อมจะทำให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียน
2. เพื่อประเมินความก้าวหน้า (assessment of progress) โดยการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน แล้วนำผลมาเปรียบเทียบว่าผู้เรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่
3. เพื่อประเมินผลวิธีการสอนของครู (evaluation of treatment) โดยครูผู้สอนควรได้สำรวจหาข้อบกพร่องว่าต้องปรับปรุงส่วนใด เพียงใด
4. เพื่อวินิจฉัย (diagnosis) ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนและมองเห็นวิธีแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ได้ โดยใช้แบบทดสอบที่มีลักษณะข้อสอบครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดจากง่ายไปหายาก
5. เพื่อจำแนกบุคคล (classification) จำแนกผู้เรียนออกเป็นพวกเก่ง – อ่อน หรือ จำแนกตามระดับผลการเรียน

สำหรับการประเมินผลในวิชาสังคมศึกษานั้น จะประเมินผลจากวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนสังคมศึกษา 8 ประการที่สำคัญด้วยกัน คือ

1. ความรู้ ความเข้าใจ
2. การนำความรู้ไปใช้
3. เจตคติของการเรียนรู้
4. ค่านิยมและเจตคติต่อความเป็นพลเมืองดี
5. คุณธรรม มีวิจรรณญาณ ในการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง
6. ทักษะทางวิชาการ เช่น สามารถแยกแยะข้อมูล รวบรวมข้อมูล แก้ปัญหา แสวงหาความรู้ ตัดสินใจได้ อ่านและตีความในแผนที่ แผนภูมิ สถิติได้ สามารถตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลได้

7. ทักษะทางสังคม สามารถทำงานกลุ่ม มีส่วนร่วม เป็นผู้นำ ผู้ตามได้ รับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตนต่อกลุ่ม ซึ่งเป็นวิถีทางเสริมสร้างประชาธิปไตย มีทักษะในการดำเนินชีวิตในสังคม เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีมารยาทอันดีงาม

8. ทักษะกระบวนการ มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนางานเป็นกระบวนการทำงานอย่างมีระบบ ซึ่งต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนคิดเป็นนิสัย

การวัดและการประเมินผลจากจุดประสงค์ในวิชาสังคมศึกษา สำหรับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษา ต้องอาศัยข้อมูลจากแบบสอบถาม การรายงาน การสังเกต การทำสังคมมิติ

การบันทึกเหตุการณ์ประจำวัน การรวบรวมผลงานของผู้เรียน การทำบันทึกส่วนตัว เป็นต้น (วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 232-234)

การประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนการสอน ต้องจัดให้เป็นระบบที่ชัดเจน การประเมินผลมีความหมายครอบคลุมไปถึงการวัดผลด้วย จำเป็นต้องอาศัยการวัดผลที่ดี เพื่อจะช่วยให้การประเมินผลได้สิ่งที่ต้องการ ปัจจุบันจึงนิยมใช้คำประเมินผลอย่างเดียว ซึ่งรวมความหมายของการวัดผลในกระบวนการนั้นด้วยการประเมินผลจึงถือเป็นข้อมูลป้อนกลับแก่ครู ได้ทราบว่ากระบวนการสอนนั้นได้รับผลสำเร็จไปมากน้อยแค่ไหน และช่วยให้ครูและผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษาได้ทราบข้อบกพร่องของผู้เรียน หลักสูตรและเป้าหมายของการสอนเพื่อปรับปรุงแก้ไข โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับแบบทดสอบ การรายงาน การสังเกต การบันทึกเหตุการณ์ประจำวัน สังคมมิติ การรวบรวมผลงานของผู้เรียน การทำบันทึกส่วนตัวและแบบทดสอบที่ครูสร้างขึ้น เป็นต้น (วาริ ถิระจิตร, 2534, หน้า 210-211)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สกส., 2542, หน้า 15) มาตรา 26 กำหนดว่า “ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่กันไป ในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา” สอดคล้องกับ จุดประสงค์หลักของการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรมวิชาการ, 2533) คือ การพัฒนาผู้เรียนใน 2 ด้าน กล่าวคือ ด้านที่ 1 การให้ผู้เรียนค้นพบว่าตนเองมีความถนัดด้านใด เพื่อให้ผู้เรียนแต่ละคนได้บรรลุถึงจุดสูงสุดของศักยภาพที่ตนมีอยู่ ผลการประเมินผลระหว่างภาคเรียนแต่ละครั้ง จะช่วยให้ผู้เรียนทราบและเข้าใจว่าบทเรียนแต่ละตอนดีหรือยัง ถ้ายังควรปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อแก้ไขความไม่เข้าใจ ดังนั้นการประเมินผลบ่อยๆ จะช่วยให้ผู้เรียนได้ทราบและแก้ไขความไม่เข้าใจได้ เมื่อผู้เรียนได้รับการประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ และได้รับการปรับปรุงการเรียนอย่างเต็มที่ ผลการประเมินรวมจะเป็นเครื่องบ่งชี้ที่เชื่อถือได้ว่า ผู้เรียนมีความถนัดและความสามารถในวิชานั้นๆ หรือไม่เพียงใด ถ้าพบว่ามิผลการเรียนในวิชาใดดี ครูก็จะได้เสนอแนะให้เรียนวิชานั้น เข้มขึ้นในชั้นเรียนต่อไป แต่ถ้าผลการประเมินชี้ว่าผู้เรียนไม่ถนัดในวิชาใด ในกรณีที่ทำอย่างไรก็ไม่ผ่าน ก็ควรจะยอมรับในความไม่ถนัด ไม่ควรเลือกเรียนในกลุ่มวิชานั้นๆ เนื่องจากการฝืนความถนัดเป็นการเสียทั้งกำลังใจและเวลา นอกจากนี้ตามเกณฑ์การจบหลักสูตรผู้เรียนสามารถสอบไม่ผ่านได้ถึง 10 หน่วยการเรียนรู้ ยกเว้นวิชาบังคับแกนภาษาไทยและสังคมศึกษา ครูควรแนะนำให้ผู้เรียนเปลี่ยนวิชาเลือกใหม่แทน ซึ่งผู้เรียนอาจจะได้พบความสามารถที่ยังไม่ปรากฏออกมาก็ได้

ด้านที่ 2 การประเมินผลเพื่อค้นพบศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียนนั้น มิใช่อยู่ที่การทดสอบอย่างเดียว ครูควรประเมินพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนแสดงออกในห้องเรียน และในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนอีกด้วย ครูควรสังเกตพฤติกรรมทั้งหมดที่ผู้เรียนแสดงออก เพราะพฤติกรรมดังกล่าวสามารถบอกได้ว่าผู้เรียนมีความสามารถ มีแนวทางด้านใด

ดังที่ ชาตรี ตำราญ (2543, หน้า 162-163) กล่าวว่า การจัดทำอะไรก็ตามถ้าขาดการประเมินผลเสียอย่าง ถึงแม้ว่างานนั้นจะเลิศหรืออย่างไร ก็อาจจะไร้ค่า เพราะเราไม่รู้ว่าการกระทำของเรานั้นบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริงหรือไม่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก็เหมือนกัน ทุกครั้งที่สอนครูจะต้องประเมินผลผู้เรียนและผู้สอนเองทุกระยะ ประเมินผลดี ๆ หลากหลายรูปแบบได้มากเท่าไร ผลที่จะตามมาด้านบวกก็มากขึ้นเท่านั้น เพราะเราสามารถพัฒนาตนเองได้ ทุกระยะเช่นกัน การสังเกตพฤติกรรมความสนใจของผู้เรียนทั้งการตั้งใจฟัง ตั้งใจทำงาน ตั้งใจส่งงาน ตั้งใจร่วมทำงานกับเพื่อน ๆ ตั้งใจสร้างแฟ้มสะสมงาน ตั้งใจประเมินผลตนเอง คือ เครื่องบ่งชี้วิธีการจัดการเรียนการสอนของครู แนวคิดใด ๆ ใส่ใจเรียนของผู้เรียน คือเครื่องมือการประเมินผลตามสภาพจริงที่สอดคล้องอีกทางหนึ่งด้วย การประเมินผลไม่ใช่เรื่องยากเพียงแค่ครูต้องคอยสังเกตผู้เรียน โดยสัมภาษณ์ว่า ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร มีวิธีเรียนรู้อย่างไร เรียนรู้ได้แค่ไหน อยากจะเรียนรู้อะไรต่อไปอีก การสอนของครูต้องปรับปรุงตรงไหน ผู้เรียนพอใจวิธีใดบ้าง การจัดนิทรรศการการแสดงผลงานของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีโอกาสบอกกล่าวสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ให้ผู้ฟัง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ประเมินผลงานของตนเองได้ว่า รู้หรือไม่ รู้แค่ไหน รู้ได้อย่างไร

จะเห็นได้ว่าการประเมินผล เป็นการจักระบบชีวิตและงานซึ่งเป็นความสามารถอย่างหนึ่งของมนุษย์ ครูแต่ละคนมีงานที่จะต้องปฏิบัติเป็นประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน ประจำปีและงานพิเศษ การจักระบบงานประกอบด้วยการกำหนดวิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมายวางแผน ปฏิบัติตามแผน บันทึกและเก็บหลักฐานการทำงาน เก็บผลงาน ปรับปรุงแก้ไขระหว่างดำเนินการ ประเมินผล และรายงานผล ควรกำหนดขั้นตอนต่าง ๆ เป็นลายลักษณ์อักษร อาจบันทึกลงในสมุด แฟ้มข้อมูลหรือแผ่นคิสก์ งานชิ้นใดที่ต้องการเน้นเป็นพิเศษเพื่อแสดงศักยภาพ หรือเพื่อนำเสนอผู้อื่น ควรจักระบบเป็นแฟ้มสะสมงาน (portfolio) สอดคล้องกับ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2543, หน้า 16) ที่สรุปถึงลักษณะเด่นของการประเมินผลตามสภาพจริงไว้ว่า เป็นการประเมินที่เป็นระบบ เป็นกระบวนการ เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อวิเคราะห์ความก้าวหน้าของผู้เรียน เพิ่มความมั่นใจในการตัดสินใจผลการเรียน โดยผู้สอน ผู้เรียน และผู้ปกครองมีการร่วมมือกันโดยมีพอร์ทโฟลิโอ (portfolio) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยการรวบรวมผลงานของผู้เรียน เป็นการสะท้อนกลับเกี่ยวกับผลงานของผู้เรียน โดยผลงานที่หลากหลายเหล่านั้นได้ผ่านการคัดเลือกโดยผู้เรียนและครู ซึ่งอาจเก็บไว้ในแฟ้ม กล่อง กระเป๋า หรือบนชั้น ตามสภาพของการ

เรียนที่เป็นจริง เช่นกันกับ อรรถพล อนันตวรฤทธิกุล (2542, หน้า 237, 239, 244-246 และ 250) ซึ่งกล่าวสนับสนุนการใช้แฟ้มสะสมงาน (portfolio) ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาไว้ว่า วิชาสังคมศึกษามีลักษณะเป็นสหวิทยาการมีเนื้อหาจากหลายสาขาวิชาในสังคมศาสตร์ที่สัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ ข้อมูลต่าง ๆ เป็นเรื่องใกล้ตัวเป็นชีวิตจริง ทั้งครูและผู้เรียนจำเป็นต้องมีความรู้ในข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงนับได้ว่าเป็นวิชาที่เหมาะสมกับนำแฟ้มสะสมงานมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพื่อประเมินผลการเรียนการสอนตามสภาพจริง (authentic assessment) ทั้งนี้ครูสังคมศึกษาต้องลดบทบาทและหน้าที่ในการถ่ายทอดข้อมูลและเพิ่มบทบาทในการให้คำปรึกษาดูแลให้ผู้เรียนศึกษา ค้นคว้าปฏิบัติด้วยตนเอง มีโอกาสเลือกในสิ่งที่ตนสนใจ อีกทั้งครูและผู้เรียนต้องรู้กว้าง รู้ลึก สามารถกำหนดกระบวนการศึกษา ค้นคว้า นำเสนอข้อมูล ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ และประเมินผลทั้งผลงาน และกระบวนการด้วยตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไปได้

การนำแฟ้มสะสมงานมาใช้ในการเรียนการสอนสังคมศึกษาของครูผู้สอน ทำได้รูปแบบ คือ แฟ้มรวมข้อมูลและแฟ้มชั้นเรียน แฟ้มรวมข้อมูลได้แก่ ผลการทำงานของครู ข้อมูลทั่วไปของครู กำหนดการสอน แผนการสอนรายคาบ เครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผล รายการสื่อการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เป็นต้น ขณะที่แฟ้มชั้นเรียนครอบคลุมถึงข้อมูลจากนักเรียน เช่น ตัวอย่างผลงานที่น่าสนใจ ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่ครูใช้ เป็นต้น สำหรับการจัดทำแฟ้มสะสมงานของนักเรียนนั้น มี 3 รูปแบบ คือ แฟ้มแสดงผลงานสำหรับประเมินผลแบบสรุปรวมเพื่อตัดสินผลการทำงาน แฟ้มรวมข้อมูลสำหรับประเมินผลเป็นระยะและสรุปรวมเพื่อปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และแฟ้มจัดทำเอกสารสำหรับประเมินผลเพื่อปรับปรุงและพัฒนาเน้นทั้งผลงานรวมถึงเอกสารทุกชิ้นเพื่อสะท้อนกระบวนการศึกษา การทำงานก่อนจะเสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นแฟ้มสะสมงานจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนาการเรียนการสอนของครู และพัฒนาทักษะการแสวงหา ทักษะการคิด การวางแผนการทำงาน การลงมือปฏิบัติจริง การประเมินผล ตลอดจนการวางแผนทางในการพัฒนาตนเอง เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ในเรื่องของการประเมินผลตามสภาพจริงนั้นเป็นการวัดและประเมินผลกระบวนการทำงานในด้านสมองหรือการคิด และจิตใจของผู้เรียนโดยตรงไปตรงมาตามสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ เน้นการประเมินทักษะการคิดที่ซับซ้อนในการทำงานของผู้เรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และการแสดงออกที่เกิดจากการปฏิบัติจริง ในการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การประเมินผลตามสภาพจริงแตกต่างจากการประเมินผลการเรียน เพราะเน้นการให้ความสำคัญกับพัฒนาการและความต้องการความช่วยเหลือ และการประสบความสำเร็จของผู้เรียนแต่ละคน มีการ

เก็บข้อมูลจากโรงเรียน บ้านและชุมชนอย่างต่อเนื่อง เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ครู ผู้ปกครอง มีส่วนร่วมในการประเมิน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียนแต่ละคนให้นำไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มากกว่าการประเมินผลการเรียนที่มุ่งให้คะแนนผลผลิตและจัดอันดับเปรียบเทียบกับกลุ่มด้วยวิธีการวัดและประเมินด้วยแบบทดสอบที่มีจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหาที่จำกัด ไม่สามารถวัดความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียนได้ การประเมินผลตามสภาพจริงจึงมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสมเป็นรายบุคคลได้ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, 2543, หน้า 208- 209)

นอกจากนี้ ชาอุชัย อาจีนสมาจาร (2538, หน้า 37-38) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง ครูและอาชีพของครู ในส่วนของทักษะการประเมินผลสรุปได้ว่า ครูจะต้องใช้เกณฑ์เฉพาะสำหรับการประเมินผลแต่ละกลุ่มอย่างเหมาะสม มีการคัดเลือก พัฒนา และใช้ประโยชน์ของแบบทดสอบอย่างคุ้มค่า วิเคราะห์และประเมินผลดีหรืออย่างเป็นระบบ และใช้ประโยชน์ของผลการประเมินเป็นพื้นฐาน สำหรับปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ตลอดจนความงอกงามและพัฒนาการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2539-2550 ในข้อที่ 11 ในส่วนของการปฏิรูประบบการวัดผลให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด เน้นพฤติกรรมและการแสดงออกจริงของผู้เรียนและใช้ผลการประเมินในการพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนการสอน สำหรับการคัดเลือกผู้เรียนทุกระดับทุกประเภท ให้ใช้ผลการเรียนสะสม ลดความสำคัญของการสอบและเพิ่มโควตาการคัดเลือกเข้าเรียนต่อสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอก : ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ในมาตรฐานด้านกระบวนการ ในมาตรฐานที่ 18 ข้อ 8 ที่ระบุว่า สถานศึกษาจะต้องมีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลายและต่อเนื่อง และมาตรฐานด้านปัจจัยในมาตรฐานที่ 22 ข้อ 3 ที่ระบุว่า ครูต้องมีความรู้ความสามารถในการประเมินผลการเรียนการสอนและการนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพ (สทศ., 2543, หน้า 26-28)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การรายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนด้วยการประเมินผลตามสภาพจริง หมายถึง การรายงานผลการพัฒนาผู้เรียนที่เกิดจากการปฏิบัติการเรียนการสอนให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และครูนำเสนอผลการพัฒนาผู้เรียนในเรื่อง ปัญหา ความต้องการและเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน เทคนิค วิธีการ หรือ นวัตกรรมการเรียนการสอน ที่นำมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และขั้นตอนวิธีการใช้เทคนิควิธีการหรือนวัตกรรมนั้น ๆ ตลอดจนผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามวิธีการที่กำหนดที่เกิดกับผู้เรียนและข้อเสนอแนะแนวทางใหม่ ๆ ในการปรับปรุงและพัฒนาผู้เรียนให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

ด้านที่ 8 การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

กำหนดาน คนใจ (2543, หน้า 91- 92) กล่าวว่า สังคมไทยยังถือว่าครู คือ แบบอย่างหรือแม่พิมพ์ พ่อพิมพ์ ซึ่งสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ที่ถือว่าตัวครูเป็นสื่อการเรียนรู้หนึ่ง โดยเฉพาะครูที่ผู้เรียนเคารพและศรัทธา ต้องทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามอยู่เสมอ เพราะการประพฤติปฏิบัติดีงามและถูกต้องให้ผู้เรียนได้พบเห็นเป็นประจำย่อมทำให้ผู้เรียนได้รับรู้ ชื่นชมและเอาอย่างในเวลาเดียวกัน ครูต้องชี้นำและส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติไปทางเดียวกัน แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบพิมพ์เดียวกัน ครูจึงต้องประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรมตามศาสนาที่ตนนับถือ เป็นพลเมืองดีของชาติ ปฏิบัติตนตามกฎหมาย และมีกิริยามารยาทถูกต้องดีงามตามมารยาทไทยและมารยาทสากล ตลอดจนปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครูที่คุรุสภากำหนดไว้ 9 ประการ เพื่อการปฏิบัติตนเป็นครูอาชีพที่ทรงคุณค่า (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2539) ดังนี้

1. ครูต้องรักและเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริมให้กำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
2. ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัย ที่ถูกต้องดีงามให้เกิดแก่ศิษย์
3. ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ครูต้องไม่กระทำตนเป็นปฏิปักษ์ ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์และสังคมของศิษย์
5. ครูต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติและไม่ใช่ให้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองโดยมิชอบ
6. ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่เสมอ
7. ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
8. ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
9. ครูพึงประสงค์ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

นอกจากบุคลิกภาพทางกายและบุคลิกภาพทางสังคมที่ดีแล้ว บุคลิกภาพทางอารมณ์ของครู เป็นบุคลิกภาพภายในที่อาจแสดงออกมาให้เห็นหรือไม่ให้เห็นก็ได้ แต่มีความสำคัญอย่างมาก เพราะการที่ครูมีอารมณ์ขันช่วยให้การสอนสนุกสนานสร้างบรรยากาศและสร้างความสนิทสนมกับผู้เรียนและผู้อื่นได้ง่าย ครูที่มีอารมณ์ดี ทำให้ครูเป็นคนน่ารัก ผู้เรียนมีความกล้าและพอใจที่จะเข้ามาพบปะปรึกษาปัญหาต่าง ๆ ของตน และช่วยให้ครูไม่เคร่งเครียดกับชีวิตและการทำงาน

ครูที่มีอารมณ์เย็น มีความอดทนในการสั่งสอนศิษย์ ไม่รู้วามในการว่ากล่าวศิษย์จะเป็นไปโดยมีเหตุผลสมควร และครูที่มีความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (emotional quotient) คือ ครูที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้จะได้เปรียบในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติหน้าที่การทำงานตลอดจนการสมาคมกับผู้อื่น สอดคล้องกับเทอดศักดิ์ เศรษฐ (2542, หน้า 18, 19, และ 161) ที่ได้แสดงทัศนะไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ คือ ความสามารถของบุคคลในการเข้าใจความรู้สึกของตนเอง (self awareness) มีจุดมุ่งหมายในชีวิต รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจผู้อื่นและแสดงออกอย่างเหมาะสม (empathy) รู้จักควบคุม จัดการและแสดงออกทางอารมณ์และใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม ที่สำคัญคือมองโลกในแง่ดี แก้ไขความขัดแย้ง (conflict solving) โดยเฉพาะความเครียดที่เกิดขึ้นในจิตใจได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นความฉลาดทางอารมณ์จึงเป็นทักษะทางอารมณ์ที่สำคัญ เพราะการมีสติปัญญาเพียงอย่างเดียวไม่อาจจัดการกับการเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดได้ ถ้าหาวิธีการแก้ไขความขัดแย้งความเครียดในจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่ความสุขและการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสรรพสิ่งในธรรมชาติ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ความเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาคน ครูต้องมีใจเมตตา รัก ห่วงดี ต่อผู้เรียนทุกคน ด้วยการแสดงความเอาใจใส่ทางสายตา กิริยา ท่าทาง เรียกชื่อ ทักทาย พูดคุย สอบถาม และช่วยเหลือสนับสนุน ส่งเสริมให้กำลังใจ ตามความเหมาะสม รวมทั้งสร้างบรรยากาศและปฏิบัติตนเสมือนหนึ่งอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ทั้งนี้ต้องทำเป็นปกตินิสัยตามโอกาสและจังหวะที่เหมาะสม และเอาใจใส่ผู้เรียน เพราะกิริยาท่าทีและคำพูดของครูมีผลต่อความรู้สึกและอารมณ์ของผู้เรียน ครูควรพัฒนาจิตใจตนเองด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงการมีเมตตาจิต และปรารถนาดีต่อผู้เรียน เช่น ศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา มองโลกและมองผู้อื่นในแง่ดี เพราะ เป็นพื้นฐานของการเป็นครูที่ดี อีกทั้งครูต้องเป็นแบบอย่างในการกล้าคิดกล้าแสดงออกด้วยการสร้างความเชื่อมั่นให้กับตัวเอง เช่น การศึกษาเพิ่มพูนความรู้ทักษะในเรื่องที่ยังไม่กล้า เช่น ไม่กล้าร้องเพลงในที่ประชุมก็ต้องฝึกร้องเพลงจนมั่นใจและกล้าร้องต่อหน้าคนอื่น และที่สำคัญครูต้องกล้าคิดแตกต่างจากคนอื่น เพื่อให้ได้ความคิดที่แตกต่างจากมุมมองโดยทั่วไป ด้วยการฝึกมองสิ่งต่าง ๆ เรื่องต่าง ๆ จากหลายแง่หลายมุม และกล้าที่จะรับผลที่จะเกิดทั้งผลดีและผลเสีย ดังนั้นครูจึงต้องมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์และการแสดงออก เป็นกัลยาณมิตรต่อผู้เรียนตลอดจนพร้อมที่จะเรียนรู้ไปกับผู้เรียน (คำหมาน คนไค, 2543, หน้า 73, 74, 102 และ 103)

เกษม วัฒนชัย (2544, หน้า 10) กล่าวถึงลักษณะของครูต้นแบบที่มีลักษณะร่วมอยู่ 5 ข้อด้วยกัน คือ รักอาชีพครู อยากจะเป็นครูที่ดี และมีความตั้งใจในการทำงาน รักเด็ก และเป็นที่ปรึกษา ชอบช่วยเหลือตัวเอง เป็นคนที่มีความคิดริเริ่ม และพัฒนา และสอนแบบบูรณาการ

สุวิทย์ มูลคำ และ อรรถัย มูลคำ (2543, หน้า 142-143) เสนอแนะว่า บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเป็นตัวกลางของการมีมนุษยสัมพันธ์ (the teacher as a mediator of human relations) ที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การที่ครูได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดี ทั้งในระหว่างครูกับผู้เรียนระหว่างผู้เรียนแต่ละคน และระหว่างกลุ่มผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก พัฒนาแบบฉบับของการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่ดีในหมู่ผู้เรียน ลดความขัดแย้ง ชี้แนะ นำเสนอหรือสร้างค่านิยมที่ถูกต้อง คึงาม เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้เรียนซึ่งจะช่วยให้เกิดความอบอุ่น การยอมรับนับถือโดยการเป็นแบบอย่างที่ดี สร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล ต่อการเรียนรู้ ตลอดจนสร้างระบบการควบคุมดูแลที่เป็นธรรม และเป็นประชาธิปไตย

ในเรื่องของการเสริมแรง (reinforcement) ให้กับผู้เรียนนั้น กรมวิชาการ (2542, หน้า 27-28) ได้ให้ความหมายของการเสริมแรง (reinforcement) ไว้ว่า การเสริมแรง คือ พฤติกรรมใดที่กระทำลงไปแล้วได้รับผลที่ได้รับจากการกระทำหนึ่ง ต่อมาพฤติกรรมนั้นมีแนวโน้มจะเกิดบ่อยครั้งขึ้น เรียกผลที่ได้รับจากการกระทำนั้นว่า การเสริมแรง การกระทำใด ๆ ที่ทำให้การตอบสนองในทางที่ต้องการเพิ่มขึ้น และเรียกสิ่งใด ๆ ที่ได้รับเพื่อให้เกิดการกระทำนั้น ๆ ว่า ตัวเสริมแรง (reinforcer) คือ ตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยสามารถแบ่งประเภทของตัวเสริมแรงได้ 2 ประเภท ได้แก่

1. ตัวเสริมแรงที่ไม่มีเงื่อนไข (unconditioned reinforcer) หมายถึง ตัวเสริมแรงที่มีคุณสมบัติในการเสริมแรงโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ เช่น อาหาร น้ำ อากาศ แสงสว่าง เป็นต้น
2. ตัวเสริมแรงที่มีเงื่อนไข (conditioned reinforcer) หมายถึง ตัวเสริมแรงที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ โดยนำสิ่งนั้นไปสัมพันธ์กับตัวเสริมแรงอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรงอยู่แล้ว จนทำให้สิ่งนั้นกลายเป็นตัวเสริมแรง เช่น คำชม โดยเนื้อแท้ของคำชมไม่มีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรง แต่เมื่อนำคำชมไปคู่กับการให้คะแนน ต่อมาคำชมจะมีคุณสมบัติเป็นตัวเสริมแรง

ดังที่ ฉลอง ทับศรี (ม.ป.ป., หน้า 14) ได้กล่าวถึงการเสริมแรงไว้ว่า การเสริมแรงใช้เพื่อทำให้เกิดการตอบสนองบ่อยครั้งมากขึ้น ถ้าอาการตอบสนองเป็นสิ่งที่เราต้องการ เราจะทำให้การเสริมแรง การเสริมแรงมี 2 ประเภท คือ

1. การเสริมแรงทางบวก (positive reinforcement) เป็นการกระทำชนิดหนึ่งชนิดใดที่ทำให้เกิดความพึงพอใจกับผู้เรียน และความพึงพอใจนั้นทำให้เกิดการตอบสนองที่ต้องการมากขึ้น เช่น คำชมเชย ของขวัญ เป็นต้น สอดคล้องกับ สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 98-100)

ที่กล่าวถึง การให้การเสริมแรงแก่ผู้เรียนซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่ การให้คำชมเชย เช่น การกล่าวว่ดีมาก ขอบใจมาก การแสดงออกทางสีหน้าและท่าทาง เช่น การยิ้ม การหัวเราะ การปรบมือ การสัมผัสทางกาย เช่น การจับมือ การแตะไหล่ การให้เครื่องหมาย หรือรางวัล เช่น การให้ของขวัญ การให้คะแนน เป็นต้น

2. การเสริมแรงทางลบ (negative reinforcement) เป็นการพยายามทำให้เกิดการตอบสนองเพิ่มมากขึ้น หรือเข้มข้นมากขึ้น โดยการกำจัดสิ่งเร้าที่ไม่พึงประสงค์ออกไป เช่น การกำจัดเสียงดัง การลดการลงโทษ เป็นต้น

คำหมาน คนโต (2543, หน้า 97) ที่ได้ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการเสริมแรงด้วยการให้รางวัลและการลงโทษ ไว้ว่า การให้รางวัลและการลงโทษเป็นศิลปะอย่างหนึ่งของการพัฒนาคน ครูต้องรู้และสามารถใช้จาก ทิรยา ท่าทาง และวัตถุสิ่งของในการให้รางวัลหรือการลงโทษ ต้องแสดงให้ผู้เรียนเข้าใจตรงกันว่ามีเจตนาดี ไม่ลำเอียง ไม่ทำด้วยอารมณ์รักหรือโกรธ ให้เข้าใจว่าเป็นรางวัลหรือโทษที่เกิดจากการกระทำของผู้นั้น ครูควรใช้การให้รางวัลและลงโทษเพื่อพัฒนาผู้เรียน ไม่ใช่เพื่อให้เป็นไปตามกติกาเท่านั้น เช่น ครูต้องให้กำลังใจ ให้คำชมด้วยความจริงใจแก่ผู้เรียน สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 28) ได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในมาตรฐานที่ 21 ครูมีวิญญูณความเป็นครู มีคุณธรรม จริยธรรม โดยมีตัวบ่งชี้ดังนี้

1. ครูมีความเอื้ออาทร เข้าใจและเอาใจใส่ผู้เรียนทุกคนอย่างสม่ำเสมอและเท่าเทียมกัน
2. ครูมีมนุษยสัมพันธ์ ควบคุมอารมณ์ได้ และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
3. ครูมีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา อุทิศตนให้กับการพัฒนาผู้เรียน
4. ครูวางตนเหมาะสม เป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องความประพฤติ บุคลิกภาพ
5. ครูมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน หมายถึง การแสดงออก การประพฤติและปฏิบัติในด้านบุคลิกภาพ การแต่งกาย ทิรยา วาจา และจริยธรรม ที่เหมาะสมกับความเป็นครูอย่างสม่ำเสมอ ที่ทำให้ผู้เรียนเลื่อมใสศรัทธาและถือเป็นแบบอย่าง

ด้านที่ 9 ประชาสัมพันธ์รูปแบบการสอนของสถานศึกษา

การประชาสัมพันธ์ที่เป็นระบบ ระเบียบ มีการวางแผนนั้น นับว่าเป็นหัวใจที่สำคัญของการรักษาปรับปรุงแก้ไขภาพลักษณ์ของสถานศึกษา ดังที่ พรทิพย์ วรกิจโกคาทร (2536, หน้า 16) กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์ มาจากภาษาอังกฤษว่า public relations โดย public หมายถึง สาธารณะชนหรือประชาชน ส่วน relations หมายถึง การสัมพันธ์ ฉะนั้น การประชาสัมพันธ์ จึงหมายถึง ความพยายามสื่อสารทุกวิถีทางในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือที่จัดหามาได้ในอนาคต

ขององค์การใดองค์การหนึ่ง ที่กระทำการติดต่อสัมพันธ์ต่อเนื่องในระยะยาว ในอันที่จะรักษา ปรับปรุง แก้ไขหรือสร้างภาพลักษณ์ขององค์การในทุกด้าน โดยบทบาทหน้าที่ของ การประชาสัมพันธ์มีหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่สถาบัน 2) รักษา ภาพลักษณ์ที่ดีให้คงทนถาวร 3) แก้ไขภาพลักษณ์เชิงลบ

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่างานประชาสัมพันธ์ไม่ได้มุ่งที่จะสร้างภาพลักษณ์เพียง อย่างเดียว แต่ต้องการตอกย้ำ (confirm) ภาพลักษณ์ให้มีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกัน ภาพลักษณ์อื่นเข้ามาแทรกแซง ซึ่งอาจนำวิกฤตการณ์ที่ไม่พึงประสงค์มาสู่สถาบันได้ (พรทิพย์ วรกิจโกศาทร, 2536, หน้า 46) ฉะนั้นครูผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญในการประชาสัมพันธ์ รูปแบบการสอนของสถานศึกษาเพื่อให้บุคคลในสังคมได้รับรู้และมีความเข้าใจอันดีต่อสถานศึกษา ตลอดจนสนับสนุนและเห็นความสำคัญในการจัดรูปแบบการสอนของสถานศึกษา

ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 24) ได้กำหนดมาตรฐาน การศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพภายนอกสำหรับการศึกษาระดับพื้นฐาน ในมาตรฐานที่ 14 สถานศึกษาส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษา โดยมีตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ผู้บริหารและครูสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนในการร่วมกันจัดการศึกษา
2. มีการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจให้บุคลากรในสถานศึกษาและ ชุมชนเห็นความสำคัญในการจัดการศึกษาร่วมกัน
3. มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสถานศึกษาต่อชุมชนอย่างสม่ำเสมอ
4. ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษา

ในการประชาสัมพันธ์รูปแบบการสอนของสถานศึกษานั้นครูผู้สอนควรสร้างบรรยากาศ ที่ดีในการทำงานร่วมกับผู้อื่นจะช่วยให้มีความพอใจ ความสุขในการทำงาน มีเจตคติทางบวกต่อ เพื่อนร่วมงานและคณาจารย์ มีทักษะในการสื่อสาร มีการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้กำลังใจกัน มีน้ำใจ ต่อกัน เอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้อภัยกัน ซึ่งเป็นทักษะทางสังคมที่จะสามารถทำให้เกิด ความร่วมมือ ร่วมคิดและร่วมมือกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน เพื่อช่วยให้งานบรรลุเป้าหมาย เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล (กรมวิชาการ, 2542, หน้า 53)

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนเป็น อย่างยิ่ง ครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจพัฒนาการของผู้เรียน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมของผู้เรียนดีพอ เพื่อที่จะสามารถพัฒนาผู้เรียนและชุมชนให้เจริญก้าวหน้าได้ ครูจึงควรมีส่วนร่วมในชีวิตของ ชุมชน ร่วมมือในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมและถูกต้อง พยายามศึกษา รู้ปัญหา ความต้องการของชุมชน โครงสร้างอำนาจและการรวมกลุ่มของชุมชน และที่สำคัญอีกประการ

หนึ่งครูต้องใช้ความรู้ ความสามารถ ปรับปรุงการดำเนินชีวิตของตนให้เป็นที่น่าเชื่อถือของชุมชน มีความกระตือรือร้นที่พร้อมจะช่วยเหลือชุมชน มีความรู้ในระเบียบ ประเพณีของชุมชนเป็นอย่างดี สามารถที่จะเป็นวิทยากรให้กับชุมชนได้ ตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญในการประชาสัมพันธ์ที่ดี เพื่อให้ชุมชนเข้าใจงานของครู โรงเรียนและการศึกษา โดยมีผู้เรียนเป็นสื่อการประชาสัมพันธ์ ในวิชาชีพครู และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะผลงานของครูที่ปรากฏในตัวผู้เรียนที่ถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของสังคม ดังที่ครูรายงาน ความก้าวหน้าในการเรียนให้ผู้ปกครองทราบอยู่เสมอ จะทำให้ผู้ปกครองเห็นความสำคัญของโรงเรียน ยอมรับในผลงานและคุณค่าของโรงเรียน พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือและสนับสนุนให้โรงเรียนเจริญก้าวหน้า

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การประชาสัมพันธ์รูปแบบการสอนของสถานศึกษา หมายถึง การสร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยใช้วิธีการและสื่อที่หลากหลาย มีการศึกษาค้นคว้า เพื่อการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ การเข้าร่วม กิจกรรมทางวิชาการ ที่องค์กรหรือหน่วยงานหรือสมาคมจัดขึ้น เช่น การประชุม การอบรม การสัมมนา และการประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น ตลอดจนมีการจัดทำวารสารเผยแพร่แก่ชุมชน การตระหนักในความสำคัญและรับฟังความคิดเห็น ยอมรับในความรู้ความสามารถของบุคคลอื่น ในชุมชนและร่วมมือปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนางานของสถานศึกษา ให้ชุมชนและสถานศึกษา มีการยอมรับซึ่งกันและกันและปฏิบัติงานร่วมกันด้วยความเต็มใจ

ดังนั้นพฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาทั้ง 9 ด้านดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ เป็นการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและวิธีการในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะเป็นคนดี พร้อมจะทำประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น มีเครื่องมือในการหาความรู้ ทักษะ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ แก้ปัญหาเป็น สุขภาพกายใจสมบูรณ์ เรียนด้วยความสุข จากสื่อมากมาย เรียนที่ตรงกับชีวิตจริง สร้างความรู้เองได้จากสิ่งหลากหลายและไม่เรียนรู้อยู่เสมอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศและงานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยในเรื่อง พฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของครูสังคมศึกษาจังหวัดชลบุรี มีดังนี้

งานวิจัยในประเทศ มีดังนี้

การศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีนั้น มีการวิจัยหลายแง่มุมและหลากหลาย กลุ่มตัวอย่าง ดังงานวิจัยของ เกลียว บุรีภักดีและคณะ (2520) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ลักษณะของครู

ที่ดี ตามความคิดเห็นของกลุ่มบุคคล 6 ประเภท คือ นักเรียน ผู้ปกครอง ครูหรือศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารการศึกษา พระ และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยได้รับความร่วมมือจากวิทยาลัยครูทั่วประเทศ รวม 12 แห่ง ยกเว้นวิทยาลัยครูทางภาคเหนือ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ความสำคัญของครูอยู่ที่บทบาทการสอนและการประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดี ครูที่มีคนไม่ชอบมากที่สุด คือ ครูที่ขาดความรับผิดชอบ เจ้าอารมณ์ ขาดความยุติธรรม เห็นแก่ตัว ส่วนครูที่มีคนชอบมากที่สุด คือ ครูที่ตั้งใจสอน เข้าใจและเป็นกันเอง ยุติธรรม ตรงเวลา เสียสละและมีความเมตตาธรรม ส่วนความบกพร่องของครู โดยเฉพาะครูชาย บกพร่องด้านความประพฤติที่ชอบอบายมุข การแต่งกาย กิริยามารยาทไม่ดี ส่วนครูหญิงจะบกพร่องเรื่องการแต่งกายและอารมณ์จู้จี้ การแนะนำ ช่วยดูแลอาคารสถานที่ เป็นต้น ส่วนลักษณะของครูที่ดีเรียงตามลำดับ ได้แก่ มีคุณธรรมและความประพฤติเรียบร้อย ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี มีการอบรมแนะนำและปกครอง มีความสามารถในการสอน มีมนุษยสัมพันธ์ มีบุคลิกลักษณะดี มีสุขภาพกายและจิตดี มีความรู้ในเนื้อหาวิชาการ

งานวิจัยของแผนกประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2529 เรื่อง ขอบเขต หน้าที่ และเกณฑ์มาตรฐานสำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา งานวิจัยของศูนย์พัฒนาศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย ทบวงมหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2529 เรื่อง สรุปผลการวิจัยและการสัมมนาของโครงการปฏิรูปการฝึกหัดครู งานวิจัยของกรมวิชาการ ในปี พ.ศ. 2535 เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของครูในอุดมคตินักเรียนระดับประถมศึกษา และ งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู ในปี พ.ศ. 2535 ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบคุณลักษณะความเป็นครูของข้าราชการครูที่ได้รับการบรรจุ และแต่งตั้งจากการสอบแข่งขันกับการคัดเลือกตามโครงการครูทายาท ซึ่งจากผลการวิจัยต่าง ๆ สามารถสรุปลักษณะของครูที่ดี ได้ 3 ประการ ดังนี้

1. คุณลักษณะด้านส่วนตัว ครูที่ดีต้องมีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน มีความรู้กว้างขวางและทันสมัย ร่างกายแข็งแรง สุขภาพจิตดี บุคลิกภาพดีเป็นที่เชื่อถือของศิษย์ ตรงต่อเวลา มีเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน เข้าใจถึงความต้องการและความแตกต่างระหว่างบุคคล เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งจะช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ ตลอดจนใช้การพูด ด้วยน้ำเสียงที่น่าฟังเป็นสื่อที่จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียน

2. คุณลักษณะทางด้านวิชาการและงานครู ครูต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ในศาสตร์ วิทยาการสาขาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อชี้แนะ ช่วยเหลือและแนะนำให้ศิษย์เข้าใจในการเรียน และสามารถแก้ไขปัญหาดต่าง ๆ ได้ มีความรู้ในวิชาที่สอนและวิธีสอนที่ดี ด้วยการวางแผนการสอนอย่างดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการสอนให้มีประสิทธิภาพและทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ มีความศรัทธาต่องานครู ตั้งใจพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น รู้จักปรับบทเรียนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของผู้เรียน มีความเข้าใจในความ

แตกต่างกันระหว่างผู้เรียนแต่ละคน ครูต้องสามารถใช้วิธีการสอน สื่อการสอน ให้เหมาะสมกับเนื้อหา และให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและตั้งใจในการเรียน ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ และสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง

3. คุณลักษณะทางด้านสังคม ครูต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้เรียนและเพื่อนครู รู้จักการทำงานเป็นทีม มีความรับผิดชอบ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ปกครอง เพื่อรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาผู้เรียนร่วมกัน สร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อบุคคลทั่วไปในชุมชนและท้องถิ่น เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนและโรงเรียน (เจลิยว บุรีภักดี และคณะ, 2520 ; แผนกประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529 ; ศูนย์พัฒนาศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย ทบวงมหาวิทยาลัย, 2529 ; กรมวิชาการ, 2535 ; สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู, 2535 อ้างถึงใน ชีรศักดิ์ อัครบวร, 2542, หน้า 50-54)

นาคยา ปิณฑนานนท์ (2531, บทคัดย่อ, [Online]. Available : <http://203.146.77.6/research/r001/ga04.htm>) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง การศึกษาค่านิยมมุ่งอนาคตของครูสังคมศึกษา โดยเปรียบเทียบครูสังคมศึกษาที่จบการศึกษาชั้นมหาบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่สอนอยู่ในระดับชั้นต่าง ๆ และที่ต่างประเทศกัน รวม 168 คน โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยดัดแปลงจากต่างประเทศรวมทั้งสิ้น 4 ฉบับ ได้แก่ Creating Your Future, Self Analysis of Value, The Study of Life in the World Tomorrow : How Americans View the Economy in the Year 2000 และ Attitudes of Teachers about the Future ได้แบบสอบถามคืนมา 142 ฉบับ นำมาวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาทั้งชายและหญิงต่างมีค่านิยมมุ่งอนาคตอยู่ในเกณฑ์สูง โดยเฉพาะในด้านความคิดเห็นและเจตคติที่มีต่ออนาคตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แต่ค่านิยมที่แสดงออกเป็นพฤติกรรม ในด้านต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่เป็นลักษณะนิสัยเฉพาะตน การดำเนินชีวิตส่วนตัว พฤติกรรมการทำงาน และพฤติกรรมความเป็นสมาชิกของสังคม ค่าเฉลี่ยของครูหญิงจะต่ำกว่าครูชายในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมความเป็นสมาชิกของสังคม ครูหญิงมีพฤติกรรมค่านิยมมุ่งอนาคตด้านนี้น้อย เมื่อเปรียบเทียบครูที่สอนต่างระดับชั้นกัน ครูที่สอนในระดับอุดมศึกษามีค่านิยมทุกด้านสูงกว่าประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ครูประถมศึกษามีค่านิยมในทุกด้านต่ำสุด

สมนึก ประเสริฐปาลิฉัตร (2533, หน้า 1-2 อ้างถึงใน กนกพรหม เต็มสมเกต, 2541, หน้า 60) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการปฏิบัติการสอนของครูมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 7 ผลการวิจัยพบว่า ครูมัธยมศึกษาในเขตการศึกษา 7 มีความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านความรู้ ความเข้าใจนักเรียน สมรรถภาพด้านการวางแผนการเรียน

การสอน สมรรถภาพด้านวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอน สมรรถภาพด้านสื่อการเรียนการสอน และสมรรถภาพด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 5 ด้าน ครูเพศชายกับครูเพศหญิงมีความต้องการแตกต่างกัน ในด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน สำหรับครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่ำกว่า 5 ปี กับครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 5-10 ปี และ 11-12 ปี มีความต้องการแตกต่างกันในด้านความรู้ ความเข้าใจนักเรียนด้านวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ส่วนในด้านการวางแผนการเรียนการสอนและด้านสื่อการเรียนการสอนนั้น ครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานต่ำกว่า 5 ปี มีความต้องการแตกต่างกับครูที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน 11-20 ปี

สุทธิพร บุญส่ง (2533, บทคัดย่อ, [Online]. Available : <http://203.146.77.6/research/r001/SO15a.htm>) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง บทบาทการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษา ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ ตั้งกีดสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จำนวน 106 คน ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและด้านการเมือง และเพื่อศึกษาเปรียบเทียบ บทบาทการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษา โดยจำแนกตามประสบการณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในอดีต และชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา และศึกษาปัญหาและอุปสรรค พร้อมทั้งแนวทางการแก้ปัญหาในการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการกำหนดค่าคะแนน บทบาทการพัฒนาชุมชน ซึ่งแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับการเปรียบเทียบ บทบาทการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษา จำแนกตามประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาในอดีต และชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทการพัฒนาชุมชนของครูสังคมศึกษา มีดังนี้

1. ในด้านการศึกษา ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ปฏิบัติบทบาทด้านนี้ในระดับปานกลางและน้อย ยกเว้น การจัดเนื้อหา วางแผนการเรียนการสอน เพื่อให้ให้นักศึกษานำความรู้ทางวิชาชีพไปใช้โดยสอดคล้องกับความรู้ในวิชาสังคมศึกษาที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก บทบาทที่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ การเป็นผู้นำในการจัดนิทรรศการทางวิชาการ ด้านสังคมศาสตร์เพื่อเผยแพร่ความรู้ แก่นักศึกษาและประชาชน บทบาทที่มีการปฏิบัติในระดับน้อย ได้แก่ การเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้เรื่องราวต่างๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ เป็นวิทยากรบรรยายความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์แก่ประชาชนทั่วไป

2. ด้านวัฒนธรรม พบว่า ครูตั้งคมศึกษาส่วนใหญ่ ปฏิบัติบทบาทด้านนี้อยู่ในระดับปานกลางและน้อย ยกเว้นการจัดกิจกรรมที่จะช่วยปลูกฝังให้นักศึกษาและประชาชนในชุมชน ได้ตระหนักถึงคุณค่าและมีความสำนึกในการที่จะพัฒนา และรักษาวัฒนธรรมอันดีงาม ของชุมชน ที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก บทบาทที่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ ร่วมมือกับสถาบันทางศาสนาในชุมชน เพื่อเผยแพร่ความรู้หลักธรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี อันดีงาม แก่นักศึกษาและประชาชน บทบาทที่ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ ศึกษาค้นคว้าและวิจัย เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของชุมชน

3. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ครูตั้งคมศึกษาส่วนใหญ่ ปฏิบัติอยู่ในระดับน้อยที่สุด ยกเว้น การส่งเสริมให้นักศึกษา และประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ด้วยการหารายได้พิเศษ ช่วยเหลือครอบครัว โดยประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในการฝึกอบรมประชาชน ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย บทบาทที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด ได้แก่ การร่วมมือกับประชาชนในการตั้งกลุ่มสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ในชุมชนโดยการช่วย ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ด้านการเมือง พบว่า ครูตั้งคมศึกษาได้ปฏิบัติในระดับปานกลาง และน้อยที่สุด ยกเว้นการส่งเสริมให้นักศึกษาได้รับการฝึกฝน การปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย ที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก บทบาทที่มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ได้แก่ ชี้แจงให้นักศึกษา และประชาชนได้เข้าใจกลไกการทำงานของทางราชการ และการปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่รัฐบาล กำลังทำอยู่ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดี ระหว่างทางราชการกับประชาชน ส่วนบทบาทที่มีการ ปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับ การเมือง การปกครองในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงแก้ไข ในด้านการเมือง การปกครองของชุมชนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

จากการเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาชุมชนของครูตั้งคมศึกษาด้านการศึกษา

ด้านวัฒนธรรม ด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ จำแนกตามประเภทการ การเข้าร่วมกิจกรรม การพัฒนาในอดีตมาก มีบทบาทการพัฒนาชุมชน ในด้านการศึกษา และด้านเศรษฐกิจใกล้เคียงกับ ครูตั้งคมศึกษาที่มีประสิทธิผล การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในอดีตน้อย ส่วนในด้านวัฒนธรรม และด้านการเมือง ครูตั้งคมศึกษาที่มีประสิทธิผลเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาในอดีตมาก มี แนวโน้มว่า จะมีบทบาทมากกว่า เมื่อจำแนกตามชุมชนที่ตั้งของสถานศึกษา พบว่า ครูตั้งคมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร มีบทบาทใกล้เคียงกับครูตั้งคมศึกษาในต่างจังหวัดทั้ง 4 ด้าน ส่วนปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานบทบาทการพัฒนาชุมชนของครูตั้งคมศึกษา คือ ขาดบุคลากรมีความรู้ ขาดความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น ขาดการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาหรือผู้บริหาร มีข้อจำกัดเรื่อง เวลา งบประมาณและอุปกรณ์ ขาดการกำหนดนโยบายที่เหมาะสม

ขาดการประสานงาน และร่วมมือกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ขาดการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ขาดการจัดการร่วมมือจากผู้ร่วมงาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนไม่ถูกนำมาใช้อย่างจริงจัง ครูสังคมศึกษาได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาคือ วิทยาเขตและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรได้มีการประชุมวางแผนร่วมกันเพื่อปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน ผู้บริหารควรให้การสนับสนุน ด้านงบประมาณและอุปกรณ์ ประกาศยกย่องทำคุณประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อหาข้อสรุปมาเป็นแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต่อไป

ไพบุณย์ ไพระหง (2533, บทคัดย่อ อ้างถึงใน เสวต พลสวัสดิ์, 2541, หน้า 24)

ได้ศึกษาภาพลักษณ์ของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา ตั้งกัศกรสามัญศึกษาในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกจากตามความรู้สึกของครู นักเรียน และประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ครู นักเรียน และประชาชน มีความรู้สึกเช่นเดียวกันว่า ภาพลักษณ์ของครู โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นภาพลักษณ์ที่ดีทุกด้าน ด้านที่สูงที่สุด คือ การปฏิบัติงาน รองลงมา คือ บุคลิกภาพ คุณธรรมและจรรยาครู การทำงานนอกเวลา อุปนิสัยและความประพฤติ ความสัมพันธ์กับชุมชน และด้านที่ต่ำที่สุด คือ การเป็นผู้นำ แต่ตามความรู้สึกของนักเรียนต่อภาพลักษณ์ของครู โรงเรียนมัธยมศึกษาพบว่า เป็นภาพลักษณ์ที่ดีทุกด้าน ด้านที่สูงที่สุด คือ การปฏิบัติงาน รองลงมา คือ คุณธรรมและจรรยาครู การเป็นผู้นำ ความสัมพันธ์กับชุมชน การทำงานนอกเวลา อุปนิสัยและความประพฤติ ด้านที่ต่ำที่สุด คือ บุคลิกภาพ แสดงให้เห็นว่าครู โรงเรียนมัธยมศึกษาปฏิบัติงานในหน้าที่ของครูเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามจะเห็นว่านักเรียนต้องการครูที่มีภาพลักษณ์ด้านบุคลิกภาพที่ดี นั่นคือต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีนั่นเอง

กฤษณวรรณ กิตติผดุง (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ของครูสังคมศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) สำรวจสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ที่มีของครูสังคมศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา ในด้านความรู้ ทักษะการปฏิบัติ และเจตคติตามความคิดเห็นของครูสังคมศึกษา 2) ศึกษาความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ของครูสังคมศึกษาในด้านความรู้ ทักษะปฏิบัติ และเจตคติ 3) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาและความคาดหวังในการใช้คอมพิวเตอร์ของครูสังคมศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอนสังคมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 384 คน โดยใช้วิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 1 ชุดวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ครูสังคมศึกษาให้ความคิดเห็นว่าตนเองมีสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ด้านความรู้ด้านทักษะการปฏิบัติ น้อยที่สุดและด้านเจตคติน้อย

2. ครูผู้สอนมีความต้องการการพัฒนาสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ ด้านความรู้ ด้านทักษะการปฏิบัติ และด้านเจตคติมากทุกประการ

3. ครูผู้สอนให้ความสำคัญเห็นว่าวิวัฒนาการสมรรถภาพการใช้คอมพิวเตอร์ คือ การฝึกใช้คอมพิวเตอร์บ่อย ๆ การเข้าร่วมฝึกอบรมปฏิบัติการ โรงเรียนสนับสนุนให้หมวดวิชา สังคมศึกษามีเครื่องคอมพิวเตอร์ไว้ใช้งานอย่างน้อย 1 เครื่อง สนับสนุนด้านบุคลากรทาง คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์ในการผลิตสื่อการสอน และความคาดหวังในการใช้คอมพิวเตอร์ของครู สังคมศึกษา คือ จะทำให้โรงเรียนมีการจัดระบบสารสนเทศที่เป็นระบบและนักเรียนสามารถใช้ คอมพิวเตอร์เป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูล

พนาลัย อยู่สำราญ (2534, บทคัดย่อ อ้างถึงใน มงคล เพาะผล, 2544, หน้า 42-43)

ได้ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ตัวแปรทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับนวัตกรรมทางการสอน ของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในเขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยพบว่า ครูหญิงอายุมากมีการยอมรับ นวัตกรรมในระดับจิต คือ มีความตั้งใจที่จะกระทำการสอนด้วยวิธีเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ใน การเรียนสูงกว่าครูกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูชายอายุมาก ครูชายที่ทำการสอนอยู่ใน โรงเรียนขนาดกลางมีการยอมรับนวัตกรรมในระดับพฤติกรรม คือ พฤติกรรมการสอนแบบ นักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนสูงกว่าครูกลุ่มอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูชายที่ทำการสอนอยู่ ในโรงเรียนขนาดใหญ่ ครูหญิงที่มีระยะเวลาที่ทำการสอนมากมีพฤติกรรมการสอนแบบเน้น นักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนสูงกว่าครูในกลุ่มอื่น ๆ ปริมาณความรู้เกี่ยวกับนวัตกรรมทาง การสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียน มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรมทางการ สอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางในระดับจิตและระดับพฤติกรรม

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2536, หน้า 36-37 อ้างถึงใน วันเพ็ญ วรรณโกมล, 2542, หน้า 316-317) ได้ดำเนินการวิจัยสำรวจสภาพปัญหาแนวทางการพัฒนา และการใช้ นวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ปีการศึกษา 2535 ทั่วประเทศ ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 126 คน ได้ให้ข้อเสนอแนะ วิธีการยกระดับการเรียนการสอนของผู้เรียนวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. ใช้สื่อและเทคนิคการสอนใหม่ ๆ ที่ทันสมัยให้มากขึ้น (23 คน)
2. สอนซ่อมเสริมโดยให้นักเรียนเก่งสอนนักเรียนอ่อน (17 คน)
3. ให้ผู้เรียนค้นคว้าและเรียนรู้จากประสบการณ์จริงให้มากที่สุด (11 คน)
4. จัดหาหนังสือ และแหล่งค้นคว้าให้เพียงพอ (11 คน)
5. สร้างบรรยากาศให้น่าเรียนเพื่อให้ผู้เรียนรักในวิชานี้ (11 คน)
6. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน และได้ฝึกปฏิบัติ (10 คน)

7. ทบทวนให้ทำแบบฝึกหัดมาก ๆ ซักถาม และให้มีการทดสอบสม่ำเสมอ (8 คน)
8. จัดทัศนศึกษาเพื่อเสริมประสบการณ์ (6 คน)
9. จัดระบบการสอบซ่อม สอบแก้ตัวให้รัดกุมจริงจัง และมีเกณฑ์ที่แน่นอน (5 คน)
10. มีการประสานงานระหว่างบ้านกับโรงเรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีปัญหาด้านการเรียน (3 คน)
11. อบรมครู แนะนำนวัตกรรมใหม่ๆ (3 คน)
12. ใช้การเสริมแรง (3 คน)
13. แบ่งกลุ่มผู้เรียนตามระดับความสามารถ (2 คน)
14. สอนซ่อมเสริมเพื่อปรับพื้นฐานของผู้เรียนให้เท่ากัน ก่อนเปิดภาคเรียน (2 คน)
15. ทำแบบทดสอบมาตรฐาน (2 คน)
16. จัดนิทรรศการแสดงผลงานของผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จ (2 คน)
17. ทำเอกสารประกอบการสอน และเตรียมการสอนทุกครั้ง (2 คน)
18. ทำแผนการสอนก่อนเปิดภาคเรียน (1 คน)
19. ให้มีการแข่งขัน (1 คน)
20. บอกความก้าวหน้าในการเรียนของผู้เรียนเป็นระยะ (1 คน)
21. มีการนิเทศการสอน (1 คน)
22. พัฒนาระบบสารสนเทศศึกษาของโรงเรียนให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน (1 คน)

จากสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมทั่วประเทศดังกล่าว ทำให้มองเห็นว่าครูผู้สอนเป็นผู้ที่ใกล้ชิด และทราบปัญหาทางการเรียนที่มีอยู่ ซึ่งอาจนำความรู้หรือการค้นพบจากผลการวิจัยของผู้อื่นมาแก้ไขปัญหในชั้นเรียนของตนเองได้ แต่สภาพปัญหาสถานการณ์บางอย่างในชั้นเรียนในโรงเรียนแต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะเจาะจงแตกต่างกันออกไป จึงนิยมทำการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อแก้ไขปัญหได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อุไร เหล่าธรรมยิ่งยง (2536, บทคัดย่อ อ้างถึงใน ประสงค์ ภูมิพัทธ์, 2542, หน้า 49-50) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของครูโครงการคุรุทายาทตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ในทัศนะของครูและผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 2 ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับพฤติกรรมของครูโครงการคุรุทายาทตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ในทัศนะของครูและผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 2 อยู่ในระดับมากที่สุดด้าน
2. ระดับพฤติกรรมของครูโครงการคุรุทายาทตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ในทัศนะของครูโครงการคุรุทายาท ครูนอกโครงการคุรุทายาท และผู้บริหาร โรงเรียนประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 2 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. พฤติกรรมทั้งสี่ด้านของครูโครงการครูทายาทในทัศนะของครู ผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา ในเขตการศึกษา 2 มีความสัมพันธ์กันทางบวก ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ในด้านรอบรู้กับเรียนดี รอบรู้กับมีคุณธรรม และรอบรู้กับมุ่งมั่นศึกษา

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2540, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง พฤติกรรมองค์การที่เอื้อต่อความเป็นครูเก่งและครูดี : กรณีศึกษาข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาทของสถาบันราชภัฏ การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับความเป็นครูเก่งและครูดี และพฤติกรรมองค์การที่เอื้อต่อความเป็นครูเก่งและครูดี ของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาทของสถาบันราชภัฏ จากสาขาวิชาเอกประถมศึกษาและการศึกษาปฐมวัย หลักสูตรปริญญา 4 ปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2534 ถึง พ.ศ. 2538 และยังคงปฏิบัติหน้าที่การสอนอยู่ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เท่านั้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย เป็นข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาท สาขาเอกประถมศึกษา จำนวน 375 คน วิชาเอกการศึกษาปฐมวัย จำนวน 170 คน และผู้บริหารโรงเรียนที่ข้าราชการครูโครงการครูทายาทปฏิบัติหน้าที่อยู่จำนวน 545 คน รวมทั้งสิ้น 1,090 คน จาก 14 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ฉบับ ได้แก่ แบบสอบถามผู้บังคับบัญชา ประกอบด้วยแบบสอบถามวัดความเป็นครูเก่ง แบบสอบถามวัดความเป็นครูดี และแบบสอบถามแบบผู้นำ มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.9277 ถึง 0.9760 และแบบสอบถามข้าราชการครูโครงการครูทายาท ประกอบด้วยแบบสอบถามวัดความสามัคคี แบบสอบถามวัดการสนับสนุนจากชุมชน แบบสอบถามวัดความสนับสนุนทางสังคม แบบสอบถามวัดการบริหารการเปลี่ยนแปลง แบบสอบถามวัดความเป็นครู แบบสอบถามวัดความเป็นนักวิชาการ แบบสอบถามวัดแรงจูงใจในการทำงาน แบบสอบถามวัดพฤติกรรมการเรียนรู้ แบบสอบถามวัดลักษณะของโรงเรียน และแบบสอบถามวัดเทคโนโลยีในโรงเรียน มีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.8837 ถึง 0.9586 การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วย การคำนวณหาค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์การกระจายค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน วิเคราะห์ความแปรปรวนพหุคูณ วิเคราะห์องค์ประกอบด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC+ และวิเคราะห์อิทธิพลของพฤติกรรมองค์การที่ใช้อธิบายลักษณะความเป็นครูเก่ง และครูดี ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป LISREL

ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประเมินข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาวิชาเอกประถมศึกษา และวิชาเอกการศึกษาปฐมวัย จากโครงการครูทายาทของสถาบันราชภัฏ พบว่าข้าราชการครูทั้งสองวิชาเอกดังกล่าวที่บรรจุรับราชการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 ถึง ปี พ.ศ. 2538

โดยภาพรวมมีระดับความเป็นครูเก่งและครูดีอยู่ในระดับมาก และเปรียบเทียบการบรรจุรับราชการ ในช่วงเวลาต่างกันรวมทั้งสาขาวิชาเอกที่ต่างกัน มีลักษณะความเป็นครูเก่งและครูดี ไม่แตกต่างกัน สำหรับตัวแปรพฤติกรรมองค์การด้านแบบผู้นำมุ่งสัมพันธ์ มีอิทธิพลทางตรงต่อลักษณะความเป็นครูเก่งและครูดีของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการคุรุทายาทของสถาบันราชภัฏ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนอีก 3 ตัวแปร คือ พฤติกรรมของบุคคลในโรงเรียนและชุมชน เทคโนโลยีในโรงเรียน และลักษณะของโรงเรียน ไม่มีอิทธิพลต่อลักษณะความเป็นครูเก่งและครูดี แต่ในระหว่างตัวแปรพฤติกรรม ของบุคคลในโรงเรียนและชุมชน เทคโนโลยีในโรงเรียน และลักษณะของโรงเรียนต่างมีอิทธิพลต่อกัน

อัญญา ประไพตระกูล (2537 อ้างถึงใน จันทร์เพ็ญ เชื้อพานิช และ สร้อยสน สกตรักษ์, 2542, หน้า 92-100) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง ปัจจัยคัดสรรที่มีผลต่อพฤติกรรมการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาให้แน่ชัดเกี่ยวกับปัจจัยคัดสรรด้านสภาพเศรษฐกิจ การอบรมเลี้ยงดูทั้ง 2 แบบ ได้แก่ แบบประชาธิปไตย แบบปกป้องคุ้มครองมากจนเกินไป แบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลย พฤติกรรมการสอนของครูและพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนว่ามีผลต่อพฤติกรรมการเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน เพื่อจะได้นำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนต่อไป กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคต้นปีการศึกษา 2537 สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด จำนวน 386 คนจาก 8 โรงเรียน ได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นหลายขั้นตอน ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โรงเรียนยานนาวาศิวทยาคม โรงเรียนสันติราษฎร์วิทยาลัย โรงเรียนสุรศักดิ์มนตรี โรงเรียนเทพศิลา โรงเรียนสุวรรณารามวิทยาคม โรงเรียนศึกษานารี และโรงเรียนสตรีวัดอัมพรสวรรค์ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าคือ แบบสอบถาม 1 ชุด แบ่งออกเป็น 2 ตอน เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทั่วไป ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ต่อพฤติกรรมการสอนของครู และต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ค่าไคสแควร์ สัมประสิทธิ์เส้นทาง สัมประสิทธิ์การถดถอย และการทดสอบไคสแควร์ของผลของตัวแปรคัดสรรและการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ ต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหญิงมากกว่านักเรียนชาย ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ผู้ปกครองมีรายได้ส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 2,000 – 10,000 บาท นักเรียนโดยมากอาศัยอยู่กับบิดามารดา มีพี่น้องไม่เกิน 3 คน และเป็นบุตรคนแรก

อายุเฉลี่ยประมาณ 12 ปี บิคารมาดาประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ และจบการศึกษาดำกว่าระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีเครื่องอำนวยความสะดวกเรียงตามลำดับ ได้แก่ พัดลม โทรทัศน์ วิทยุ เตารีด วิทยุ โทรและเครื่องซักผ้า เพศ ภูมิลำเนาและอาชีพของบิดา ไม่มีความสัมพันธ์กับประเภทของการอบรมเลี้ยงดูบุตร แต่รายได้ของผู้ปกครองระดับการศึกษาของมารดาและขนาดของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับประเภทการอบรมเลี้ยงดูบุตร

จากผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนและพฤติกรรมการสอนของครูมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและการอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง
2. พฤติกรรมการสอนของครูมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยและการอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง
3. พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง
4. พฤติกรรมการเรียนของนักเรียนและรายได้ของครอบครัวมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และพฤติกรรมการสอนของครูมีผลต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนไม่ว่าจะอบรมเลี้ยงดูแบบใด
5. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง มีผลต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน
6. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมีผลต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แต่การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้องคุ้มครอง การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย ไม่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าพฤติกรรมการสอนของครูมีผลต่อพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน ซึ่งเป็นผลสะท้อนถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ครูจึงต้องพัฒนาพฤติกรรมการสอนของตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะครูที่ขยัน เอาใจใส่ต่อการสอน หมั่นแสวงหาความรู้และคิดสรรหาวิธีการสอนของตนเองอยู่ตลอดเวลา ก็จะเป็นครูที่สอนหนึ่งถือดี นักเรียนก็จะเรียนดี มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะการปลูกฝังให้เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งครูต้องตระหนักและเห็นความสำคัญแล้วนำมาเป็นพลังใจในการเสียสละ อดทน ขยันขันแข็งและอุทิศตนเพื่อศิษย์ และไม่ว่าจะเป็นการอบรมเลี้ยงดูแบบใด รายได้ของครอบครัวก็เป็นเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพราะในความเป็นจริงถ้าผู้ปกครองมีรายได้พอเพียงนักเรียนก็จะได้รับการสนับสนุนด้านการเรียนอย่างเต็มที่ ผลที่ตามมาคือนักเรียนมี

ความสุขกับการเรียน ตลอดจนผู้บริหารต้องติดตามผลการปฏิบัติงานของครู ให้กำลังใจ และพัฒนาครูด้วยการให้ไปรับการอบรมและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ประสงค์ อวิโรธนกุล (2534, หน้า ๗-๘) ได้ทำการวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่สัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานด้านวิชาการของครูโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามประเภทโรงเรียนประถมศึกษาใต้ดิน และโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป และเปรียบเทียบพฤติกรรมการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู และผลการปฏิบัติงานด้านวิชาการของครูโรงเรียนประถมศึกษา ระหว่างโรงเรียนประถมศึกษาใต้ดินและโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป ผลการวิจัยพบว่า ระดับพฤติกรรมการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของครูโรงเรียนประถมศึกษาใต้ดิน ทั้งภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความรอบรู้และสอนดี ความมีคุณธรรม จรรยาบรรณและมุ่งมั่นพัฒนาตามลำดับ ส่วนของครูโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป พบว่า ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า พฤติกรรมการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ความมีคุณธรรม จรรยาบรรณและความมุ่งมั่นพัฒนาตามลำดับ ส่วนการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู และผลการปฏิบัติงานด้านวิชาการของครูโรงเรียนประถมศึกษา ระหว่างโรงเรียนประถมศึกษาใต้ดินและโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไป ผลการวิจัยพบว่าโดยภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้านมีความสัมพันธ์กันในทุกด้าน และมีความแตกต่างกันทุกด้านเช่นกัน

ปาริชาติ สวนอักษร (2543, บทคัดย่อ) การศึกษาพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางของข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบระดับพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางของข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต และเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางของข้าราชการครูตามตัวแปร อายุ ประสบการณ์ในการสอน และกลุ่มวิชาที่สอน ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต ปีการศึกษา 2542 จำนวน 130 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามมี 2 ตอน ตอนที่ 1 มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการและเติมข้อความในช่องว่าง ตอนที่ 2 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าห้าระดับ (1-5) จำนวน 60 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์การกระจาย ค่าที และค่าเอฟ ในการทดสอบสมมติฐาน ผลการวิจัยพบว่า

1. ข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต มีพฤติกรรม

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบพบว่า การสอนแบบใช้บทบาทสมมติ การสอนแบบใช้ชุดการสอน การสอนแบบโครงงาน และการสอนแบบทดลอง อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนองค์ประกอบการสอนแบบใช้คอมพิวเตอร์อยู่ในระดับน้อย

2. ข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต ที่มีอายุต่างกัน ประสิทธิภาพในการสอนต่างกัน มีพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน

3. ข้าราชการครูโรงเรียนสตรีภูเก็ต สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดภูเก็ต ที่สอนกลุ่มวิชาต่างกัน มีพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยภาพรวมและองค์ประกอบการสอนแบบโครงงาน การสอนแบบทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนองค์ประกอบ การสอนแบบใช้บทบาทสมมติและการสอนแบบใช้ชุดการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 องค์ประกอบการสอนแบบใช้คอมพิวเตอร์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อุไรพร พานิชกุล (2539, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาในเรื่อง พฤติกรรมการสอนและความต้องการการพัฒนาตนของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพฤติกรรมการสอนและความต้องการการพัฒนาตนของครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา และเปรียบเทียบพฤติกรรมการสอนและความต้องการพัฒนาตนของครูคณิตศาสตร์ตามตัวแปรเพศ สาขาวิชาเอกที่ศึกษา การได้รับการอบรมการสอนคณิตศาสตร์ ประสิทธิภาพในการทำงานและประสิทธิภาพในการสอนคณิตศาสตร์ ทั้งในภาพรวมและรายด้าน 5 ด้าน คือ การเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2539 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพังงา โดยกลุ่มตัวอย่างเลือกมาจากระชากรทั้งหมด ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้จริงมีจำนวน 176 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่าที่ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นเอง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติ t-test ในการทดสอบสมมติฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีการปฏิบัติพฤติกรรมการสอนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีความต้องการพัฒนาตนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

3. ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีเพศ สาขาวิชาเอกที่ศึกษา การได้รับการอบรมการสอนคณิตศาสตร์ ประสบการณ์ในการทำงานและประสบการณ์ในการสอนคณิตศาสตร์ต่างกันมีการปฏิบัติพฤติกรรมการสอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีเพศ สาขาวิชาเอกที่ศึกษา การได้รับการอบรมการสอนคณิตศาสตร์ ประสบการณ์ในการทำงานและประสบการณ์ในการสอนคณิตศาสตร์ต่างกัน มีความต้องการพัฒนาตนไม่แตกต่างกัน

5. ครูผู้สอนคณิตศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีพฤติกรรมการสอนระหว่างพฤติกรรมการสอนที่ครูปฏิบัติกับความต้องการพัฒนาพฤติกรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตำรวจ ออมทรัพย์ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง การติดตามผลการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการดำเนินงานการติดตามผลการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรีตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ การปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียนปฏิรูปการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี เป็นผู้บริหารจำนวน 172 คน ครูวิชาการจำนวน 172 คน รวมทั้งสิ้น 344 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ คะแนนเฉลี่ย และความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาและบัญญัติ 10 ประการ ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียนโดยส่วนรวม มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษาในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏว่า ด้านที่มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษาในระดับมาก คือ ด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านบัญญัติ 10 ประการ ด้านการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาและด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ด้านที่มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษาในระดับปานกลาง คือ ด้านการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ส่วนทัศนะของครูวิชาการโรงเรียนโดยส่วนรวม มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษาในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่า ด้านที่มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษาในระดับมาก คือ ด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา ด้านการปฏิรูป

ครูและบุคลากรทางการศึกษา และด้านบัญญัติ 10 ประการ ด้านที่มีกิจกรรมการปฏิรูปการศึกษา ในระดับปานกลางคือ ด้านการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาและด้านการปฏิรูปหลักสูตรและ กระบวนการเรียนการสอน

โกศล กิตินิรันดร์กุล (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่อง ปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา โดยมีความ มุ่งหมายเพื่อศึกษา ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ตามความคิดของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบระดับปัญหาในการปฏิรูปการศึกษา โดยจำแนกตามขนาดโรงเรียน และ สถานที่ตั้งโรงเรียน และเพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาตาม ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน มัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 223 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเป็นแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ผลการศึกษาค้นพบว่า ปัญหาการดำเนินงานปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนมัธยมศึกษา ทุกขนาดและทุกสถานที่ตั้ง อยู่ในระดับปานกลาง และมีปัญหาไม่แตกต่างกัน สำหรับแนวทาง สำคัญในการแก้ปัญหการปฏิรูปโรงเรียน ด้านโรงเรียนและสถานศึกษา ได้แก่ การจัดทำแผนการ ใช้ห้องเรียนด้านครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมให้ครูเข้ารับการอบรมอย่าง สม่ำเสมอ ด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ การจัดสรรงบประมาณเพื่อหา สื่อการเรียนการสอนที่ทันสมัย และด้านระบบบริหารการศึกษา ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการ โรงเรียนเพื่อสนับสนุนและจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียน

กิริณี สหเสวียนต์ (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยในเรื่อง ผลของการใช้พอร์ทโฟลิโอ ที่มีต่อการสอนภาษาอังกฤษของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการใช้ พอร์ทโฟลิโอที่มีต่อการสอนภาษาอังกฤษของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในโรงเรียนสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 23 คน เครื่องมือที่ใช้ในการ วิจัยได้แก่ ตารางบันทึกแผนการสอน จำนวน 1 ตาราง ตารางบันทึกผลการดำเนินการสอน จำนวน 1 ตารางแบบประเมินตนเองเกี่ยวกับการรับรู้ด้านการรู้จักการใช้วิธีสอนและเทคนิคการ สอนภาษาอังกฤษ จำนวน 1 ฉบับ แบบบันทึกข้อมูลส่วนตัวด้านสถานภาพการศึกษาและด้าน ภาระงานของครูจำนวน 1 ฉบับ และแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ จำนวน 1 ฉบับ

ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ด้านเทคนิคการสอนภาษาอังกฤษ หลังการใช้ฟอร์ทโฟลิโอ ครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เทคนิคการสอนภาษาอังกฤษเพิ่มมากกว่าก่อนการใช้ฟอร์ทโฟลิโออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่พบว่าครูสามารถพัฒนาการสอนขึ้นได้

2. ด้านบทบาทของครู หลังการใช้ฟอร์ทโฟลิโอ ครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ลดจำนวนการเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนการสอนน้อยลงกว่าก่อนการใช้ฟอร์ทโฟลิโออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ด้านกิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษ หลังการใช้ฟอร์ทโฟลิโอ ครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ใช้กิจกรรมการสอนเป็นจำนวนมากวก่อนการใช้ฟอร์ทโฟลิโออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. การเข้าไปสัมภาษณ์ครูเพื่อให้ข้อมูลและแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอน และเทคนิคการสอนภาษาอังกฤษจากผู้วิจัย ทำให้ครูเห็นจุดอ่อนในการสอนของตนเองโดยครูมีความต้องการจะปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเองมากที่สุด รองลงมาคือครูต้องการศึกษาความรู้เกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนเพิ่มเติม และครูต้องการความช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเป็นจำนวนน้อยที่สุด

5. ครูที่มีการพัฒนาการสอนมากที่สุด คือ ครูที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ครูที่เรียนจบสาขาวิชาเอกประถมศึกษา ครูที่จบการศึกษามานานถึง 16-20 ปี ครูที่มีประสบการณ์ทางการสอนมากกว่า 10 ปี ครูที่มีจำนวนชั่วโมงสอนน้อย ครูที่ไม่มีภาระงานด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากการสอนและครูที่ไม่เคยเข้ารับการอบรมทางวิชาการ

ถัดมา ช่อตรง (2540, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง การพัฒนาแบบประเมินเพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครูประถมศึกษา : การศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดหนองหนู จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลงานที่แสดงถึงการสอนที่ดีและพัฒนาแบบประเมินเพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครูประถมศึกษา โดยศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนวัดหนองหนู จังหวัดนครสวรรค์ กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนระดับประถมศึกษาจำนวน 6 คน และผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 1 คน ในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจากการดำเนินการวิจัยสามารถประมวลผลงานและพัฒนาเกณฑ์การประเมินผลงานในเพิ่มประสิทธิภาพการสอนของครูโรงเรียนวัดหนองหนูได้จำนวน 17 ผลงาน 17 เกณฑ์การประเมิน เมื่อนำมาวิเคราะห์คุณภาพในด้านความตรงและความเที่ยงของแบบประเมิน ได้ผลดังนี้

1. ความตรงตามเนื้อหา โดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้ทรงคุณวุฒิแต่ละเกณฑ์การประเมินมีค่าความตรงอยู่ระหว่าง 0.57-1.00

2. ความเที่ยงระหว่างผู้ประเมิน มีค่าเท่ากับ 0.92

กนกพรณ บุญธรรม (2540, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการวิจัยในเรื่อง พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมในการแสดงตนเป็นแบบอย่าง การจัดโอกาสในการฝึกพฤติกรรมให้นักเรียน การติดตามการปฏิบัติตนของนักเรียน และการเสริมแรงของครูในการปลูกฝังจริยธรรมด้านความใฝ่รู้ ด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความสามัคคี โดยมีกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ครูผู้สอนในกลุ่มวิชาทักษะ(ภาษาไทย) กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (งานบ้าน) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (จริยศึกษา) ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2540 จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสังเกต 1 ฉบับ และแบบสัมภาษณ์ 1 ฉบับ วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาแจกแจงความถี่ และคำนวณหาค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้นักเรียนด้านความอดทน ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความสามัคคี พบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการแสดงตนเป็นแบบอย่างมากที่สุด ด้านความใฝ่รู้ พบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการติดตามการปฏิบัติตนของนักเรียนมากที่สุด ส่วนด้านความซื่อสัตย์นั้น จากการสังเกตการสอนพบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการติดตามการปฏิบัติตนของนักเรียนมากที่สุด แต่จากการสัมภาษณ์ พบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการแสดงตนเป็นแบบอย่างมากที่สุด และในการปลูกฝังจริยธรรมให้นักเรียนทุกด้าน ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติโดยการเสริมรำน้อยที่สุด
2. ครูส่วนใหญ่ปลูกฝังจริยธรรมด้านความมีระเบียบวินัยมากที่สุด จากการสังเกตการสอนพบว่า ครูส่วนใหญ่ปลูกฝังจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์น้อยที่สุด แต่จากการสัมภาษณ์พบว่า ครูส่วนใหญ่ปลูกฝังจริยธรรมด้านความใฝ่รำน้อยที่สุด

3. กลุ่มประสบการณ์ที่ครูแสดงพฤติกรรมในการปลูกฝังจริยธรรมให้นักเรียน พบว่า กลุ่มทักษะครูส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมในการปลูกฝังจริยธรรมด้านความอดทน ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความสามัคคีให้นักเรียนมากที่สุด กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ครูส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมในการปลูกฝังจริยธรรมด้านความใฝ่รำน้อยที่สุด และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ครูส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมในการปลูกฝังจริยธรรมด้านความซื่อสัตย์มากที่สุด

กนกพรณ เดิมสมเกตุ (2541, บทคัดย่อ และบทที่ 5) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง ปัญหาของครูผู้สอนสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12

โดยมีความมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อศึกษาปัญหาของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 12 ใน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตรด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการสอน ด้านการพัฒนาครูและปรับปรุงการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผล และปัญหาด้านส่วนตัว และเปรียบเทียบปัญหาของครูผู้สอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ด้านการสอนและด้านส่วนตัวของครู โดยจำแนกตามประสบการณ์การสอน และวุฒิการศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครูผู้สอนสังคมศึกษา จำนวน 274 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (simple random sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เกี่ยวกับสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบ และแบบสอบถามปัญหาด้านการสอน จำนวน 38 ข้อ ปัญหาด้านส่วนตัวของครู จำนวน 21 ข้อ รวมทั้งสิ้น 59 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ คะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ 2 ทิศทาง (two-way anova)

ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาด้านการสอนและปัญหาด้านส่วนตัวอยู่ในระดับปานกลางและจากการทดสอบสมมติฐานปัญหาด้านการสอนและปัญหาด้านส่วนตัว จำแนกตามประสบการณ์การสอนและวุฒิการศึกษา แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ผลเป็นเช่นนี้เพราะว่าครูผู้สอนสังคมศึกษาที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 240 คน แยกเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์การสอนต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 26 คน ระหว่าง 5-10 ปี จำนวน 95 คน และมีประสบการณ์การสอนมากกว่า 10 ปี จำนวน 119 คน ในขณะที่เดียวกันครูผู้สอนสังคมศึกษาที่มีวุฒิการศึกษาด้านปริญญาตรี จำนวน 21 คน แยกเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์ทางการสอนต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 6 คน ระหว่าง 5-10 ปี จำนวน 11 คน และมีประสบการณ์การสอนมากกว่า 10 ปี จำนวน 9 คน แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าครูผู้สอนสังคมศึกษาจะจบการศึกษาในระดับใดก็ตาม จะแบ่งเป็นกลุ่มที่มีประสบการณ์การสอนมากหรือน้อยปะปนกันไป จึงทำให้ปัญหาการสอนสังคมศึกษาอยู่ในระดับปานกลางและไม่แตกต่างกัน อีกทั้งการจัดการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการได้วางเป้าหมายสำหรับผลที่ได้รับจากการเรียนการสอน การพัฒนาผู้เรียน การพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ให้สามารถประยุกต์ หรือ เปลี่ยนแปลงความเข้าใจในวิชาสังคมศึกษาได้เป็นอย่างดีและกว้างขวาง และเป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ตลอดจนสภาพสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นผลให้ครูผู้สอนสังคมศึกษาต้องพัฒนาตนเอง ทั้งทางกายและจิตใจให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและมีความพร้อมในการมุ่งพัฒนาการสอนให้มีประสิทธิภาพ

สุพัตรา ศิริรักษ์ (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ความสามารถในการแก้ปัญหาและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียน

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาด้วยวิธีสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความสามารถในการแก้ปัญหาและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาด้วยวิธีสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือกับวิธีสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนเมืองกระบี่ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 72 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 36 คน และกลุ่มควบคุม 36 คน กลุ่มทดลองสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือ กลุ่มควบคุมสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ดำเนินการทดลองโดยใช้แบบแผน randomized control - group posttest - only design สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ t-test แบบ independent group

ผลการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

1. นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือกับการสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. นักเรียนที่มีระดับความสามารถสูง ปานกลาง และต่ำ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 - 2.1 ระดับความสามารถสูง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 - 2.2 ระดับความสามารถปานกลาง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 - 2.3 ระดับความสามารถต่ำ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนที่ได้รับการสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยใช้เทคนิคการเรียนรู้แบบร่วมมือกับการสอนแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. นักเรียนที่มีระดับความสามารถสูง ปานกลาง และต่ำ มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 - 4.1 ระดับความสามารถสูง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีความสามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
 - 4.2 ระดับความสามารถปานกลาง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีความ

สามารถในการแก้ปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธารีรัตน์ ยิ่งยง (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยใน เรื่อง การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการประกอบการประชาสัมพันธ์กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยการสอนแบบโครงการประกอบการประชาสัมพันธ์กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพระหฤทัยคอนแวนต์ เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2541 จำนวน 80 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 40 คน และกลุ่มควบคุม 40 คน กลุ่มทดลองได้รับการสอนแบบโครงการประกอบการประชาสัมพันธ์ กลุ่มควบคุมได้รับการสอนตามคู่มือการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง กลุ่มละ 16 คาบ คาบละ 50 นาที ในการทดลองครั้งนี้ใช้แผนงานวิจัยแบบ randomized control - group pretest - posttest design เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษามีความเชื่อมั่น .83 แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มีค่าความเชื่อมั่น .86 และแบบทดสอบวัดความรับผิดชอบต่อสังคม มีค่าความเชื่อมั่น .87 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ t-test

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีความรับผิดชอบต่อสังคมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประสงค์ ภูมิพัทธ์ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้า ในเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูของข้าราชการครู โครงการคุรุทายาท ในเขตการศึกษา 3 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบระดับพฤติกรรมและเพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของข้าราชการครู โครงการคุรุทายาทตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู จำแนกตามประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่ง และขนาดของโรงเรียนที่ข้าราชการครู โครงการคุรุทายาทปฏิบัติงาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ข้าราชการครู โครงการคุรุทายาทเขตการศึกษา 3 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 196 คน จากจำนวนประชากร 399 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ประกอบด้วยข้อคำถาม 55 ข้อ ใน 11 มาตรฐาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่

ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (t-test) ในการทดสอบสมมติฐาน

ผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการครูโครงการครูทายาท สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ในเขตการศึกษา 3 มีพฤติกรรมตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนมาตรฐานที่ 1 มาตรฐานที่ 3 มาตรฐานที่ 4 และมาตรฐานที่ 7 มีพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับข้าราชการครูที่มีประสบการณ์ในการดำรงตำแหน่งต่างกัน มีพฤติกรรมตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่า มาตรฐานที่ 1 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยข้าราชการครูโครงการครูทายาทที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป มีพฤติกรรมตามเกณฑ์มาตรฐานที่ 1 มากกว่า ข้าราชการครูโครงการครูทายาทที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 5 ปี ส่วนมาตรฐานอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน ส่วนข้าราชการครูโครงการครูทายาทที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีพฤติกรรมตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู ทั้งโดยภาพรวมและรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน

เอมอร์ อุทัยรัตน์ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้า ในเรื่อง การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมของครู ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 จำนวน 380 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเชิงจริยธรรม 6 ชั้นของโคลเบิร์กใช้เป็นหลักในการศึกษาและเปรียบเทียบ จำแนกตามเพศ อายุ และสภาพเศรษฐกิจ เป็นแบบสอบถามเหตุผลเชิงจริยธรรม จำนวน 27 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ และไคสแควร์

ผลการศึกษาพบว่า ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 ส่วนใหญ่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมระดับเหนือกฎเกณฑ์ โดยอยู่ในขั้นหลักการยึดอุดมคติสากล ด้านมีความรับผิดชอบ ร้อยละ 62.10 ความประหยัด ร้อยละ 53.70 ความรักและศรัทธาในอาชีพครู ร้อยละ 44.74 ความยุติธรรม ร้อยละ 35.79 ความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต ร้อยละ 23.42 และมีครูบางส่วนที่ไม่สามารถจัดเข้าอยู่ในเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นใดได้โดยเฉพาะมากที่สุด ในด้านความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต ร้อยละ 44.74 ส่วนครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษาที่ 12 จำแนกตามเพศชายและหญิง อายุน้อยและอายุมาก รายได้น้อยและรายได้มากมีเหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สุนิภรณ์ ศิวรานนท์ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับและเปรียบเทียบการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูกับประสิทธิผลของโรงเรียนระหว่างความคิดเห็นของข้าราชการครู ซึ่งปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน วุฒิการศึกษาต่างกัน และประสบการณ์ในการสอนต่างกัน และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูกับประสิทธิผลของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ข้าราชการครูสายผู้สอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จำนวน 357 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าคะแนนเฉลี่ย ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาค่าที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และสหสัมพันธ์อย่างง่าย

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า

1. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูและประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ทั้งโดยรวมและเกือบทุกรายด้านอยู่ในระดับมาก
2. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครู ระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก และระหว่างครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงและครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำ แตกต่างกัน ส่วนการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูระหว่างครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมาก และครูที่มีประสบการณ์ในการสอนน้อย ไม่แตกต่างกัน
3. ประสิทธิผลของโรงเรียน ระหว่างโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก และระหว่างครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากและครูที่มีประสบการณ์ในการสอนน้อยแตกต่างกัน ส่วนประสิทธิผลของโรงเรียนระหว่างครูที่มีวุฒิการศึกษาสูงและครูที่มีวุฒิการศึกษาต่ำ ไม่แตกต่างกัน
4. การพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูกับประสิทธิผลของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ทั้งโดยรวมและทุกรายด้าน มีความสัมพันธ์กัน

สุมาลี กุลพิมพ์ไทย (2542, บทคัดย่อ อ้างถึงใน จรวย บุญล้อม, 2544, หน้า 36) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูอาจารย์ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดเทศบาลจังหวัดตรัง พบว่า ครูอาจารย์ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานโดยส่วนรวมและรายองค์ประกอบด้านการยอมรับนับถือ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 องค์ประกอบด้านความสำเร็จของงาน ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่และสภาพแวดล้อมในการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พันธธิย์ วิหคโต (2536 อ้างถึงใน ครุณี อาจปรุ, 2543, หน้า 24-25) ได้ทำการวิจัย เรื่อง สภาพปัญหาแนวทางการพัฒนาและการใช้นวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอนของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า สภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีความต้องการที่จะปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนทุกหมวดวิชา ครูทำการสอนโดยใช้ แผนการสอนที่ตนเองได้จัดทำขึ้น และสามารถสอนได้ตรงตามแผนในระดับปานกลาง สาเหตุที่ไม่สามารถสอนได้ตรงตามแผน เนื่องจากนักเรียนมีจำนวนมากในแต่ละห้อง ทำให้การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ เวลา และการประเมินผลไม่เป็นไปตามที่กำหนด แนวทางในการพัฒนาและปรับปรุง แผนการสอนคือ ควรให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด เน้นการจัด กิจกรรมเป็นกลุ่มให้นักเรียนทำงานร่วมกัน ด้านสื่อและการประเมินผล ควรใช้หลาย ๆ รูปแบบ สื่อที่ใช้ต้องมีคุณภาพเร้าความสนใจและง่ายต่อการทำความเข้าใจของนักเรียนและมีการประเมินผล เป็นกลุ่ม ในแต่ละห้องมีนักเรียนไม่เกิน 35 คน และให้มีการพัฒนาบุคลากรในด้านต่าง ๆ เพื่อ ประโยชน์ในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน ส่วนด้านผลการเรียนของนักเรียนยังอยู่ในระดับ ที่ไม่น่าพอใจ สาเหตุเพราะตัวนักเรียนเอง รองลงไปคือผู้ปกครองและครูผู้สอน วิธีการที่จะช่วย ยกระดับผลการเรียนของนักเรียนคือ ต้องมีการสอนซ่อมเสริมและสอนพิเศษให้นักเรียน โดยการ สอนที่ครูเห็นว่าให้ผลดีต่อการเรียนของนักเรียน คือ การอภิปรายการเรียนเป็นกลุ่ม การเรียนแบบ ศูนย์การเรียน การค้นคว้า การใช้วิดีโอประกอบและการทดลอง ส่วนสถานภาพด้านความรู้ เกี่ยวกับการวิจัยและการใช้นวัตกรรมในการจัดการเรียนการสอน ครูผู้สอนมีความรู้เกี่ยวกับการวิจัย น้อย หรือไม่รู้เลย และส่วนใหญ่ได้รับความรู้มาจากการเรียนในระดับมหาวิทยาลัยและมีความยินดี ที่จะเข้ารับการอบรม โดยมีเงื่อนไขว่า จะกลับไปทำงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนหัวข้อที่ สนใจจะทำการวิจัยคือ เทคนิควิธีการสอนใหม่ ๆ และการสร้างสื่อประกอบการเรียนการสอน และ ได้มีการนำผลการวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรมไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนในระดับน้อยมาก หรือไม่มีเลย สาเหตุเพราะยังไม่ได้รับการอบรม ไม่มีความรู้พอ ยังไม่เข้าใจ และไม่รู้จักตอน กระบวนการที่ถูกต้อง ไม่มั่นใจในการเก็บข้อมูล ส่วนผู้ที่เคยนำผลการวิจัยไปใช้แล้วนั้นนวัตกรรม ที่นำไปใช้ได้แก่ เทคนิค วิธีสอน การผลิต และการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ

อนงค์ เพชรรักษ์ (2544, บทคัดย่อ) ทำการศึกษายทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียน ของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะของครูและผู้บริหาร สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัด ครง มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษายทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียน มัธยมศึกษาตามทัศนะของครูและผู้บริหาร สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดครง เพื่อเปรียบเทียบ ทัศนะยทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามตัวแปร ตำแหน่ง ประสบการณ์ในการเป็นครู ประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารและขนาดโรงเรียนที่

ปฏิบัติงานกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูและผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด กรมสามัญศึกษา จังหวัดตรัง ปีการศึกษา 2544 จำนวน 290 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวม ข้อมูล คือ แบบสอบถาม 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าห้าระดับ (1-5) จำนวน 50 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าที (t-test) ในการทดสอบ สมมติฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. บทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะ ของครูและผู้บริหาร สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดตรัง โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ใน ระดับปานกลาง

2. บทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะ ของครูและผู้บริหาร ในภาพรวมและรายองค์ประกอบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยทัศนะของผู้บริหารสูงกว่าครู

3. บทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะ ของครูที่มีประสบการณ์ในการเป็นครูต่างกัน โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบไม่แตกต่างกัน

4. บทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะ ของผู้บริหารที่มีประสบการณ์ต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งใน ภาพรวมและรายองค์ประกอบ โดยผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารต่ำกว่า 10 ปี มีทัศนะสูงกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการเป็นผู้บริหารตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป ยกเว้น องค์ประกอบส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของงานวิจัยชั้นเรียนไม่แตกต่างกัน

บทบาทการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหาร โรงเรียนมัธยมศึกษาตามทัศนะของ ครูและผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนขนาดปกติ มีทัศนะสูงกว่าผู้บริหารที่ปฏิบัติงานใน โรงเรียนขนาดใหญ่

จรรยา บุญล้อม (2544, หน้า บทคัดย่อ) ทำการศึกษาวิจัยในเรื่อง ศึกษาการปฏิบัติงาน ตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โรงเรียนสังกัดเทศบาลใน จังหวัดตรัง โดยมีความมุ่งหมายเพื่อทราบระดับและเปรียบเทียบการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐาน ด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดตรัง ตามตัวแปร เพศและประสบการณ์ในการทำงาน และเพื่อทราบข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานตาม เกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โรงเรียนสังกัดเทศบาล ในจังหวัด

ครึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 161 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า จำนวน 43 ข้อ แบ่งเป็น 3 ตอน ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดตรัง ภายใต้ 5 มาตรฐาน ได้แก่ มาตรฐานที่ 1 จัดและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มาตรฐานที่ 2 จัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการตามขั้นตอนการเรียนรู้ มาตรฐานที่ 3 จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มาตรฐานที่ 4 จัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม และมาตรฐานที่ 5 จัดการเรียนการสอนซ่อมเสริมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ และตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการปรับปรุง การปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดตรัง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานด้วยค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1. การปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู โดยภาพรวมและรายองค์ประกอบอยู่ในระดับปานกลาง
2. การปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู ที่มีเพศต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณารายองค์ประกอบ พบว่า มาตรฐานที่ 1 จัดและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มาตรฐานที่ 4 จัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมาตรฐานที่ 5 จัดการเรียนการสอนซ่อมเสริมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยพนักงานครูที่เป็นเพศหญิง ปฏิบัติงานเฉลี่ยมากกว่าพนักงานครูที่เป็นเพศชาย ส่วนองค์ประกอบอื่น ไม่แตกต่างกัน

3. การปฏิบัติงานตามเกณฑ์มาตรฐานด้านกระบวนการเรียนการสอนของพนักงานครู ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า มาตรฐานที่ 1 จัดและพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยพนักงานครูที่มีประสบการณ์ต่ำกว่า 5 ปี ปฏิบัติงานเฉลี่ยมากกว่าพนักงานครูที่มีประสบการณ์ตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป ส่วนองค์ประกอบอื่น ไม่แตกต่างกัน

ศิริพันธ์ คำวะลี (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเป็นครูต้นแบบระดับประถมศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเป็นครูต้นแบบระดับประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูต้นแบบปี พ.ศ. 2541 – 2542 จำนวน 73 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยโดยวิธี principal component analysis และหมุนแกนแบบ orthogonal ด้วยวิธี varimax หาค่าเฉลี่ยและความเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า องค์ประกอบปัจจัยที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จได้รับการคัดเลือกให้เป็นครูต้นแบบในระดับประถมศึกษา มีทั้งหมด 14 ด้าน ได้แก่

1. ความสามารถในการสอน
2. คุณธรรมและบุคลิกที่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน
3. ปฏิบัติตนดี ปฏิบัติงานดี
4. ความเสียสละ และศรัทธาในความเป็นครู
5. ความรู้และสามารถนำความรู้มาพัฒนาศิษย์ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรและแผนการศึกษาชาติ
6. ความเข้าใจด้านจิตวิทยาการเรียนการสอน
7. ปฏิบัติงานโดยยึดหลักพุทธธรรม
8. ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์
9. ความพึงพอใจในผลตอบแทนที่ได้รับ
10. ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีเกียรติและมีศักดิ์ศรี
11. เข้าใจกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อันพึงประสงค์
12. ความมุ่งมั่นอยู่เสมอว่าจะปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ
13. ปฏิบัติงานด้วยความพึงพอใจและมีความสุข
14. สามารถควบคุมอารมณ์และการแสดงออก

ฉวีวรรณ กินาวงศ์ และเทียมจันทร์ พานิชย์พลินไชย (2544, รายงานการวิจัย, [Online]. Available : <http://www.grad.nu.ac.th/present/present9.doc>) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง ตัวประกอบที่สัมพันธ์กับการได้รับการคัดเลือกเป็นครูต้นแบบ ตามการรับรู้ของครูต้นแบบ โดยใช้ระบบวิธีการวิจัยเชิงบรรยาย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาตัวประกอบที่สัมพันธ์กับการคัดเลือกเป็นครูต้นแบบ กลุ่มตัวอย่างซึ่งเลือกมาแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ ครูต้นแบบที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากสถาบันแห่งชาติเพื่อปฏิรูปการเรียน (สปร.) ในปี พ.ศ. 2541 จำนวน 30 คน และปี พ.ศ.

2542 จำนวน 96 คน รวมทั้งสิ้น 126 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เกี่ยวกับ คุณลักษณะที่ส่งเสริมให้ได้รับการคัดเลือกเป็นครูต้นแบบ โดยให้ผู้ตอบประเมินความจำเป็นของข้อความที่แสดงถึงความเป็นครูต้นแบบ ซึ่งมี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านทักษะการจัดการเรียนการสอน ด้านพัฒนางานวิชาการ ด้านบุคลิกภาพของครู ด้านพฤติกรรมของครู ด้านมนุษยสัมพันธ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS-PC+ ค้นหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ($S.D.$) และวิเคราะห์ตัวประกอบ (factor analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านทักษะการจัดการเรียนการสอน ครูต้นแบบเห็นว่า มีความจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความจำเป็นสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

1.1 วิเคราะห์หลักสูตร จัดทำแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ผู้เรียนปฏิบัติ

1.2 กระตุ้นให้ผู้เรียนค้นหาความรู้และพัฒนาความรู้โดยใช้สถานการณ์ที่หลากหลาย

1.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนเป็นรายบุคคล และเลือกเทคนิควิธีการหรือแนวทางการเรียนการสอนมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

2. ด้านพัฒนางานวิชาการ ครูต้นแบบเห็นว่า มีความจำเป็นอยู่ในระดับมาก โดยมีความจำเป็นในระดับสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

2.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา และสื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับวิชาชีพครูอยู่เสมอ

2.2 วางแผนพัฒนาตนเองและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

2.3 คิดเป็น ผลิตและปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม

3. ด้านบุคลิกภาพของครู ครูต้นแบบเห็นว่ามีความจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความจำเป็นอยู่ในระดับสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

3.1 มีความจริงใจต่อลูกศิษย์และผู้ร่วมงาน

3.2 มีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่องานวิชาการและวิชาชีพ

3.3 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีจนทำให้ผู้เรียนเลื่อมใสศรัทธาจนถือเป็นแบบอย่าง

4. ด้านพฤติกรรมของครู ครูต้นแบบเห็นว่ามีความจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความจำเป็นสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

4.1 สร้างความรู้สึกรักเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพา และไว้วางใจของศิษย์

4.2 กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับคำสอนของตนและวัฒนธรรม

ประเพณีอันดีงาม

4.3 อบรม สั่งสอน ฝึกฝน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศิษย์อย่าง มุ่งมั่นและตั้งใจ

5. ด้านมนุษยสัมพันธ์ ครูต้นแบบเห็นว่ามีความจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความจำเป็นสูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่

5.1 ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนร่วมงานและสถานศึกษา

5.2 รู้จักการพูดอย่างสร้างสรรค์และหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส

5.3 ร่วมมือปฏิบัติงานกับผู้อื่นในชุมชนเพื่อพัฒนางานของสถานศึกษาด้วยความ เต็มใจ

สำหรับผลการวิเคราะห์ตัวประกอบที่สัมพันธ์กับการ ได้รับคัดเลือกเป็นครูต้นแบบตาม การรับรู้ของครูต้นแบบ โดยนำตัวแปรทุกตัวมาวิเคราะห์องค์ประกอบ โดยการสกัดองค์ประกอบ ด้วยวิธีเน้นตัวประกอบหลัก (principle component) และหมุนแกนองค์ประกอบแบบอโรคอนอล (orthogonal axis rotation) ด้วยวิธีแวนิเมกซ์ (varimax) พบว่าตัวประกอบที่สัมพันธ์กับการ ได้รับ คัดเลือกเป็นครูต้นแบบตามการรับรู้ของครูต้นแบบ มี 5 องค์ประกอบ โดยเรียงลำดับค่าไอเกน (eigen value) ได้ดังนี้

ตัวประกอบที่ 1 บุคลิกภาพและพฤติกรรมการทำงานของครู ประกอบด้วย 36 ตัว ความลำดับ และในแต่ละองค์ประกอบได้เรียนตัวแปรตามน้ำหนักองค์ประกอบได้ดังนี้

1. มีความจริงใจต่อศิษย์และผู้ร่วมงาน
2. มีความซื่อสัตย์และซื่อตรงต่อวิชาการและวิชาชีพ
3. สร้างความรู้สึกรักเป็นมิตร เป็นที่พึ่งพาและไว้วางใจของศิษย์
4. อบรม สั่งสอน ฝึกฝน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาศิษย์อย่างมุ่งมั่น

ตั้งใจ

5. มีความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน
6. กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี สอดคล้องกับคำสอนของตนและวัฒนธรรมประเพณี

อันดีงาม

7. รับผิดชอบปฏิบัติงานอย่างขยันขันแข็งและรอบคอบ
8. ไม่กระทำการสิ่งที่จะทำให้ศิษย์เกิดความกระทบกระทั่งอันต่อจิตใจ สติปัญญา อารมณ์

และสังคมของศิษย์

9. อุทิศเวลาเพื่อพัฒนาศิษย์จนเกิดทักษะในการปฏิบัติงาน
10. ปฏิบัติงานอย่างสร้างสรรค์โดยยึดประโยชน์ของส่วนรวม
11. มีพฤติกรรมกาแต่งกาย กิริยาวาจา คุณธรรมและจริยธรรมเหมาะสมกับความ

เป็นครู

12. เผยแพร่วิธีการที่ถูกต้องในการสร้างคุณภาพต่อการจัดการเรียนการสอน
13. มีความรู้ทันสมัย ทันเหตุการณ์ สามารถนำมาวิเคราะห์ กำหนดเป้าหมายและ

แนวทางพัฒนาตนเองและวิชาชีพได้

14. ระมัดระวังการกระทำและการพูดของตนอยู่เสมอ
15. ประเมินผลการปฏิบัติงานของตนเองแล้วนำมาปรับปรุงพัฒนางาน
16. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี จนทำให้ศิษย์เลื่อมใส ศรัทธาและถือเป็นแบบอย่าง
17. เป็นผู้นำในการพัฒนางานอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ
18. เอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นและสามารถแก้ไขปัญหาคืออย่างมีประสิทธิภาพ
19. มีความสามารถทางอารมณ์และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้
20. มีความกระตือรือร้นวัยต่อการรับรู้ความรู้ดีของสังคม
21. แสดงออกซึ่งนิสัยที่ดีเช่น การประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน สามัคคีและมีวินัย
22. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
23. ร่วมรับผิดชอบผลที่เกิดจากการกระทำของตนและเพื่อนร่วมงาน
24. เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ให้คำปรึกษาแนะนำแนวทาง
25. วางแผนพัฒนาตนเองและพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง
26. ให้ความร่วมมือ แนะนำ ปรึกษาแก่เพื่อนครูตามโอกาสและความเหมาะสมในการ

จัดทำรายงานทางวิชาการและการผลิตสื่อการเรียนการสอน

27. สามารถวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารและนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
 28. ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อกำหนดองค์กรวิชาชีพ
 29. ร่วมกิจกรรมที่องค์กรวิชาชีพจัดขึ้น
 30. ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอน
 31. ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของเพื่อนร่วมงานและสถานศึกษา
 32. ชื่นชมในเกียรติและรางวัลที่ได้รับและรักษาคุณค่าไว้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย
 33. มีผลงานทางวิชาการเผยแพร่อยู่เสมอ
 34. เผยแพร่ผลการใช้สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ได้ผลแล้วด้วยวิธีการต่าง ๆ
 35. นำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ประกอบการเรียนการสอน
 36. คิดค้น ผลิตและปรับปรุงสื่อการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
- ตัวประกอบที่ 2 มนุษย์สัมพันธ์ ประกอบด้วยตัวแปร 6 ตัว ดังนี้

1. รู้จักการพูดอย่างสร้างสรรค์
2. ร่วมมือปฏิบัติงานกับผู้อื่นในชุมชนเพื่อพัฒนางานของสถานศึกษาด้วยความ

เต็มใจ

3. ไม่ดูแก่อำนาจของอารมณ์
 4. หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส
 5. รู้จักดีเพื่อก่อ
 6. สามารถแยกแยะความคล้ายคลึงและความแตกต่างของคนได้
- ตัวประกอบที่ 3 การพัฒนาผู้เรียน ประกอบด้วย 7 ตัวแปร

1. บัณฑิตรูปแบบของการพัฒนาการเรียนการสอนอยู่เสมอ
2. บัณฑิตลักษณะและปัญหาของผู้เรียนทุกครั้งที่มีการเรียนการสอน
3. สามารถกำหนดเกณฑ์การประเมินผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง

และชัดเจน

4. สามารถวัดและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างครอบคลุมทุก

จุดมุ่งหมาย

5. สามารถวัดและประเมินผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้ตามพัฒนาการที่

แท้จริง

6. สร้างและใช้เครื่องมือวัดผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง
7. ระบุเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง

ตัวประกอบที่ 4 ทักษะการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย 5 ตัวแปร ดังนี้

1. กระตุ้นให้ผู้เรียนค้นหาความรู้และพัฒนาความรู้โดยใช้สถานการณ์ที่หลากหลาย
2. เลือกเทคนิควิธีการหรือนวัตกรรมการเรียนการสอนมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพ

ผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

3. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดค้น ผิดและใช้สื่อการเรียนการสอน
4. จัดให้ผู้เรียนได้ประเมินตนเองและปรับปรุงตนเอง
5. รายงานขั้นตอน วิธีการใช้เทคนิค วิธีการหรือนวัตกรรมที่นำมาพัฒนาคุณภาพ

ผู้เรียนได้อย่างถูกต้องชัดเจน

ตัวประกอบที่ 5 การพัฒนางานวิชาการ ประกอบด้วยตัวแปร 4 ตัวดังนี้

1. เป็นกรรมการ อนุกรรมการ หรือคณะทำงานขององค์กร สมาคม ชมรม ที่ส่งเสริม

การพัฒนาวิชาชีพครู

2. เป็นสมาชิกและเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กร สมาคม ชมรม ที่ส่งเสริมการพัฒนา

วิชาชีพครู

3. เป็นวิทยากรการประชุม อบรม สัมมนา หรือกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู

4. เป็นผู้จัดทำและเสนอรายงานทางวิชาการในการประชุม อบรม สัมมนา

งานวิจัยในต่างประเทศ มีดังนี้

กอร์ดอน (Gordon, 1971, pp. 60-66) ได้กล่าวถึง การวิจัยในสหรัฐอเมริกาเพื่อวัดความสามารถในการปฏิบัติงานของครูที่สอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยผลการศึกษาของรัฐบาลอเมริกา เพื่อนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางปรับปรุงคุณภาพครู ใน 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านบุคลิกภาพ คือ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความมั่นคงทางอารมณ์ พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลง รักเด็ก ยอมรับในเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีมนุษยสัมพันธ์และอุทิศตนเพื่อการเรียนของเด็กทั้งในและนอกเวลาเรียน

2. ด้านความรู้ความเข้าใจ คือ มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการทางกายและสมอง มีความเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอน เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ กระบวนการทำงานของกลุ่ม เข้าใจในการจัดการศึกษาของชาติ

3. ทักษะด้านการสอน ได้แก่ มีทักษะในการสอน ฟัง พูด อ่าน เขียน และใช้สื่อทัศนอุปกรณ์ มีเทคนิคในการแก้ปัญหา ใช้จ่ายมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมและใช้แหล่งวิทยาการให้เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน มีการประสานงานกับครูคนอื่น ๆ

โอเดน (Oden, 1972, p. 194-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพของครูที่ได้รับการประเมินให้เป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการสอน (Personality Profiles of Successful Inner-City Teachers and The Appropriateness of Response of Pre-Service Teachers of Similar and Differing Profiles to Simulate Inner-City Classroom) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบุคลิกลักษณะของครูที่ได้รับการประเมินว่า เป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในการสอนจากนักเรียน ครู และครูใหญ่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัด โดยให้นักเรียนและครูในโรงเรียนเลือกครูที่ตนเห็นว่า มีประสิทธิภาพในการสอนมากที่สุดมา จำนวน 5 คน และครูใหญ่ก็เลือกครูที่มีประสิทธิภาพตามความเห็นของตน 5 คน จากครูทั้งโรงเรียนเช่นเดียวกันครูที่ได้รับเลือกนั้นให้ทำแบบทดสอบบุคลิกภาพ ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีประสิทธิภาพในการสอนนั้น เป็นคนขยัน สุขุมเยือกเย็น เคร่งขรึม มีความสามารถในการตอบสนองดี ทำงานว่องไว และรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นครูไว้ได้ดี มีความทะเยอทะยานชอบใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

วอทรูบา และไรท์ (Wotruba & Wright, 1975, pp. 653-661) ได้ทำการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินผลอาจารย์ (How to develop a teacher - rating scale instrument) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิธีการในพัฒนาปรับปรุงเครื่องมือประเมินประสิทธิภาพ ในการสอนของอาจารย์ กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษามหาวิทยาลัยซานดิเอโก (San Diego University) แผนกบริหารธุรกิจ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นแบบประเมินประสิทธิภาพของอาจารย์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหาร อาจารย์ และนักศึกษา มีความเห็นว่าคุณลักษณะของอาจารย์ที่สำคัญได้แก่ การมีความรู้กว้างขวางถูกต้องทันสมัย และรู้อย่างแท้จริง ส่งเสริมให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็น มีความกระตือรือร้นในวิชาที่ตนสอน ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถอธิบายให้เข้าใจง่าย ยกตัวอย่างให้เห็นชัดเจน ช่วยเหลือนักศึกษาทั้งในและนอกห้องเรียน สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา มีความยุติธรรมในการประเมินผลการเรียน มีความสนใจในการสอน อุปกรณ์การสอน บุคลิกภาพ บรรยากาศในชั้นเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อนักศึกษาและวิชาที่สอน

ฮิวส์ตัน และโฮเวิร์ด (Houston & Howard, 1976, pp. 32-33) ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับการสอนของครูที่มีสมรรถภาพควรมีคุณลักษณะดังนี้ คือ มีความสามารถสนองความต้องการด้านอารมณ์ สังคม ร่างกายและสติปัญญาของผู้เรียนได้ มีความสามารถกำหนดจุดประสงค์ในการสอนตรงตามความต้องการของผู้เรียน มีความสามารถในการใช้วิธีการสอนอย่างเหมาะสมกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ สามารถใช้คู่มือการสอนและมีทักษะการสอนการสอนตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้สามารถจัดรูปแบบของการสื่อความหมายในห้องเรียน ยอมรับคุณค่าของการสื่อความหมาย สามารถใช้แหล่งวิทยาการได้อย่างเหมาะสม สร้างและใช้อุปกรณ์การสอนตรงตามจุดประสงค์การสอนและสามารถนำผลการสอนที่เกิดขึ้นมาพัฒนาปรับปรุงการสอนใหม่

แคมป์เบล (Campbell, 1980, p. 309 อ้างถึงใน กนกพรรณ เดิมสมเกตุ, 2541, หน้า 63) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์วิจารณ์และการรับรู้ของนักเรียนที่เกี่ยวกับการสอน (An instigation of the relationship between secondary teacher, instruction of critical thinking skills and their students' of those skills) จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าเพื่อทดสอบความรู้ ความเข้าใจของครูมัธยมศึกษาเกี่ยวกับการสอน การคิดวิเคราะห์วิจารณ์ และการรับรู้ของนักเรียนที่มีต่อการสอนนั้น ๆ โดยแบ่งครูและนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูที่ได้รับการอบรมแบบให้คิดวิเคราะห์วิจารณ์ กับนักเรียนที่ได้รับการสอนแบบวิเคราะห์วิจารณ์ และกลุ่มครูที่ไม่ได้รับการอบรมแบบให้คิดวิเคราะห์วิจารณ์ กับนักเรียนที่ไม่ได้รับการสอนแบบวิเคราะห์วิจารณ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือ ครูระดับมัธยมศึกษาจำนวน 60 คน และนักเรียน จำนวน 1,239 คน โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม สำหรับนักเรียนให้ปฏิบัติการในชั้นเรียน 1 วัน

แล้วใช้วิธีการสังเกตการปฏิบัติการของนักเรียนจากนั้นจึงทำการทดลองโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่าแบบตรวจสอบรายการเกี่ยวกับการตรวจสอบพฤติกรรมตนเองในกระบวนการสอน (Barells "Self reflection on your teacher : A checklist")

ผลการวิจัยพบว่า หลังจากสอนไปแล้ว 1 เดือน ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมปรากฏว่า ส่วนใหญ่แล้วไม่มีความแตกต่างกันระหว่างครูและนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ยกเว้นปฏิกิริยาที่เกี่ยวข้องกับการโต้แย้งจะปรากฏให้เห็นเด่นชัดในกลุ่มทดลอง ส่วนนักเรียนในกลุ่มควบคุมมีความเห็นว่า พฤติกรรมการสอนของครูช่วยให้ตนเองเกิดการเรียนรู้ได้มากกว่ากลุ่มทดลอง

เมนเจส และเลวินสัน (Menges & Levinson, 1980 อ้างถึงใน อาทิตย์ สังขวัตรณะ, 2539, หน้า 59) ได้ทำการวิจัยเรื่อง วิธีการปรับปรุงการสอนเพื่อศึกษาว่าวิธีสอนเหล่านี้ได้ผลเพียงใด โดยจำแนกกิจกรรมออกเป็น 5 ชนิดด้วยกัน คือ การสัมมนาทางวิชาการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดสรรทุนอุดหนุน การประเมินผลการสอน และการสอนแบบจุลภาค ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่ผ่านโปรแกรมการปรับปรุงการเรียนการสอนปฏิบัติการสอนเป็นที่น่าพอใจ แต่จะต้องคำนึงถึงปัจจัยอื่น ๆ เช่น การยอมรับว่าการปรับปรุงการสอนเป็นภารกิจที่จำเป็น วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน โอกาสที่เหมาะสมและการลงมือปฏิบัติจริงจะทำให้เกิดการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างสัมฤทธิ์ผล

สลาบิน (Slavin, 1980, pp. 315-342) ได้ศึกษางานวิจัยจำนวน 28 เรื่อง ซึ่งเกี่ยวกับการสอนแบบให้ผู้เรียนร่วมมือกันเป็นทีม (cooperative or team learning) ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยได้ข้อสรุปจากการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. จากการเปรียบเทียบงานวิจัยระหว่างการเรียนแบบร่วมมือกับการเรียนแบบอื่น ๆ จำนวนทั้งหมด 28 เรื่อง พบว่า การเรียนแบบร่วมมือกันทำให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าการเรียนแบบอื่น ๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติถึง 27 เรื่อง
2. เมื่อนำเทคนิคการเรียนแบบร่วมมือกันมาใช้ในการเรียนรู้ระดับการท่องจำ หรือการคำนวณ ควรให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำหรือปฏิบัติด้วยตนเอง และมีระบบการให้รางวัลที่ชัดเจนสำหรับกลุ่ม
3. เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้ระดับสูง เช่น การวิเคราะห์ปัญหา และการใช้วิจารณญาณ ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนช่วยตัวเองและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
4. การเรียนแบบร่วมมือกัน ช่วยให้ผู้ที่เรียนที่เชื่อชาติต่างกันเกิดความเข้าใจกันมากขึ้น
5. สัมพันธภาพระหว่างผู้เรียนที่เรียนรู้แบบร่วมมือเป็นไปในทางบวกในห้องเรียน
6. ในงานวิจัยบางเรื่อง พบว่า การเรียนแบบร่วมมือกันช่วยเพิ่มความภาคภูมิใจในตนเองของผู้เรียน

7. นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยให้ร่วมมือกันในการเรียน รายงานว่าชอบโรงเรียนในระดับที่สูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติ (traditional)

ไวท์ (White, 1982 อ้างถึงใน พิทยาพล เสนาชัย, 2542, หน้า 42) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์จุดอ่อนของครูและข้อเสนอของครูใหญ่ในการพัฒนาพฤติกรรมของครู ผลการวิจัยพบว่า จุดอ่อนหลัก ๆ ของครู 5 ประการ ได้แก่ ไม่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ล้มเหลวในการวินิจัยเด็ก ขาดความกระตือรือร้นและแรงจูงใจ ขาดความสามารถในการให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์แก่เด็ก ไม่สามารถใช้ทักษะการใช้คำถามที่ประสบความสำเร็จได้ นอกจากนี้ครูใหญ่ได้เสนอแนะยุทธวิธีและเทคนิคในการพัฒนาพฤติกรรมของครู 72 วิธี และถูกนำมาใช้ 7 วิธี ในการประชุมสัมมนาครูใหญ่ใช้วิธีที่ธรรมดามากไม่ถึงจุดความสนใจนัก ส่วนครูใหญ่ที่มีอายุน้อยระบุว่า จุดอ่อนของครูคือ ขาดเทคนิคที่ดีในการวัดผล ขาดความสามารถในการวินิจัยความต้องการของผู้เรียน เช่นกันกับครูใหญ่สตรีที่เห็นว่า จุดอ่อนของครู คือ ครูไม่ให้ออกาสนักเรียนแสดงความคิดเห็นในชั้นเรียน

เบอริล (Buriel, 1983, pp. 889-897 อ้างถึงใน พรทิพย์ ไชยลาภ, 2536, หน้า 33) ได้ศึกษาหาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสอนของครูกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นเด็กเม็กซิกัน ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของครูบางพฤติกรรมเท่านั้นที่มีสหสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งได้แก่ พฤติกรรมการสอนของครูประเภทคำถามให้คิดและอธิบาย พฤติกรรมการสอนให้นักเรียนตอบถูกและครูยืนยันว่าถูก พฤติกรรมการสอนของครูโดยไม่วิพากษ์วิจารณ์เมื่อนักเรียนมาติดคอเรื่องงาน พฤติกรรมการสอนของครูโดยให้ผู้เรียนคิดค่องานที่ผู้เรียนคิดเอง พฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤติกรรมการสอนของครูที่มีสหสัมพันธ์ทางด้านบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แต่สำหรับพฤติกรรมการสอนของครูโดยวิพากษ์วิจารณ์เมื่อผู้เรียนมาติดคอเรื่องงานและไม่ได้มาติดคอเรื่องงานที่เรียนนั้น เป็นพฤติกรรมการสอนของครูที่มีสหสัมพันธ์ทางด้านลบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน

อีฟโร (Evero, 1984, p. 360-A อ้างถึงใน จรวัย บุญล้อม, 2544, หน้า 37) ได้ศึกษาเรื่องการศึกษาปัญหาของผู้บริหารโรงเรียนตามทัศนะของครู โรงเรียนประถมศึกษานบพของหน่วยงานบริการทางการศึกษา รัฐจอร์เจีย ผลการศึกษาพบว่า สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของครูต้องการรับรู้ปัญหาของผู้บริหารโรงเรียนแตกต่างกันตามประสบการณ์ทางการศึกษา ครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกัน มีทัศนะต่อกระบวนการบริหารบุคคลของผู้บริหารโรงเรียนแตกต่างกัน

เอมิจูโร (Amjuro, 1985, p. 726-A) ได้ศึกษาวิจัยสมรรถภาพของครูชนบทในเมืองฮูลตัน มลรัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ.1985 โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารการศึกษาจำนวน 18 คน ครู จำนวน 136 คน และ ผู้ปกครองจำนวน 136 คน

มีจุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาว่าครูที่มีสมรรถภาพทางการสอนนั้นจะมีลักษณะเช่นไร และองค์กรใดควรจะได้รับผิดชอบในการพัฒนาสมรรถภาพการเป็นครู ผลการวิจัยพบว่า ทั้งผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองมีความคิดเห็นสอดคล้องกันในเรื่อง สมรรถภาพการสอนเป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการด้านวิชาการของครูในอันที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สำหรับองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาสมรรถภาพการเป็นครู ได้แก่ สถาบันผลิตครูควรมีบทบาทสำคัญที่สุด และการพัฒนาสมรรถภาพของครูนั้นตัวของครูแต่ละคนมีความสำคัญในเบื้องต้น

แมนเนท (Maneth, 1988 อ้างถึงใน อาทิตย์ สังข์วรรณ, 2539, หน้า 60-61) ได้ทำการวิจัยในเรื่อง การปฏิบัติการพัฒนาบุคลากรที่คณะวิทยาลัยเคนซัส วิเคราะห์ผลการรับรู้ โดยมีวิทยาลัยทั้งสิ้น 19 แห่ง ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติที่กระทำกันมากในวิทยาลัยคือ การทัศนศึกษา วิชาชีพ ได้แก่ การร่วมประชุมนอกสถาบัน การทำงานในวิทยาลัย การแสดงผลงาน หรือ การประชุม เรื่อง เทคนิคการสอน การเขียนเขียนสถาบันอื่น ๆ และการประชุมพิเศษ หรือ โปรแกรม ก่อนปฏิบัติหน้าที่ ส่วนการปฏิบัติที่ได้รับการประเมินผลมากด้วยวิธีการสังเกต การรายงานเป็น รายบุคคลและการเขียนรายงาน คือ การทัศนศึกษาวิชาชีพ การร่วมประชุมนอกสถาบัน การทำงานในวิทยาลัย การแสดงผลงานหรือการประชุม เรื่อง เทคนิคการสอนและกิจกรรมการฝึกอบรม ส่วนเหตุผลที่ไม่ประเมินผล คือ ไม่มีเวลาและ ไม่มีวิธีการที่เชื่อมั่น โดยทั่วไปทั้งหัวหน้า แผนกการสอน ผู้บริหารอื่น ๆ และคณะครูไม่รับรู้เกี่ยวกับกระบวนการประเมินว่าเกิดผลสัมฤทธิ์ สูงและไม่เห็นว่าการปฏิบัติจะมีอิทธิพลสำคัญต่อการเรียนการสอน สำหรับคณะครูส่วนใหญ่ เห็นว่า การปฏิบัติมีผลต่อการเรียนการสอนมากกว่า หัวหน้าแผนกการสอนและผู้บริหารอื่น ๆ

แคลเดอร์อน (Calderon, 1989, p. 1512-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่สอน ได้ศึกษาในทัศนะของนักเรียน ครู และผู้บริหารโรงเรียนในเขตวิทยาลัยชุมชน ลอสแอนเจลิส เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกภาพและพฤติกรรมของครู ที่สอนได้ศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นักเรียน ครูและผู้บริหารโรงเรียนมีความคิดเห็นตรงกัน โดย โดยเน้นในส่วนที่เกี่ยวกับคุณภาพหรือคุณลักษณะที่ดี 3 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะการสอนที่ดี ลักษณะที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพที่ดี และลักษณะเกี่ยวกับอาชีพครู

สภาวิจัยทางการศึกษาของ ออสเตรเลีย ได้ทำการศึกษาอย่างจริงจังใน ค.ศ. 1975 เพื่อพยายามตอบคำถามว่า “มีอะไรที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องรู้เกี่ยวกับสังคม และการดำรงชีวิต อยู่ในสังคมบ้างหรือไม่” กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร นักสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ครูในโรงเรียน สหภาพแรงงาน ผู้จ้างและนักการเมือง ซึ่งได้ตอบ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทักษะการหาความรู้และทักษะการตัดสินใจ

การพัฒนาตนเอง และทักษะการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ความรู้ในเนื้อหาและความคิดรวบยอดถูกมองว่ามีความสำคัญรองลงไป โดยเฉพาะความรู้เฉพาะวิชา แต่มีข้อยกเว้นคือ ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับทุกคนในสังคม แต่แน่นอนย่อมมีช่องว่าง ระหว่างอุดมคติกับการปฏิบัติจริง เพราะไม่ว่าวิชาดั้งเดิมหรือวิชาเฉพาะต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมศึกษาในออสเตรเลีย เป้าหมายสำคัญประการหนึ่ง คือ การช่วยเยาวชนในการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี สนับสนุนให้ผู้เรียนมีความคิดและความหวังที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ตลอดจนการพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาเยาวชนให้สามารถปฏิบัติตนได้อย่างยืดหยุ่น เป็นตัวของตัวเอง และมีความรับผิดชอบต่องานที่เปลี่ยนแปลง โดยการวางรูปแบบ สร้างสรรค์แบบแผนการคิด การพัฒนากระบวนการคิด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้าง ปรับเปลี่ยน ประยุกต์ใช้ ความคิดรวบยอด หลักการ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดรอบตัวและแก้ปัญหาสังคมได้ พัฒนาการตระหนักในค่านิยมและความสามารถในการตัดสินใจบนพื้นฐานของหลักฐานและความเชื่อ พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ และการปฏิบัติต่อตนเอง สังคม และสภาพแวดล้อมด้วยความรับผิดชอบ (คัพที, 2534, หน้า 180-183)

จากงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ สามารถสรุปได้ว่า งานวิจัยในประเทศส่วนใหญ่ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดี พฤติกรรมการสอน สมรรถภาพทางการสอน และวิธีสอนของครู ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยมีวิธีการวิจัยทั้งเชิงสำรวจและทดลอง จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ครูมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญอย่างมากในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยเฉพาะท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม ครูสังคมศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้กับผู้เรียน และปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครู การยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น โดยปรับปรุงการผลิต การใช้ครู และควบคุมมาตรฐานวิชาชีพครูให้เป็นไปตามแนวทางที่ถูกต้อง ครูต้องให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น ฝึกให้ผู้เรียนมีทักษะการคิด วิเคราะห์ เลือก และตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

สำหรับงานวิจัยต่างประเทศส่วนใหญ่ มุ่งศึกษาเกี่ยวกับลักษณะครูที่ดีในเชิงผลกระทบของคุณลักษณะของครูต่อนักเรียนหรือองค์กรทั้งในด้านเจตคติและคุณภาพ ทั้งงานวิจัยเชิงสำรวจและเชิงทดลอง โดยศึกษาค้นคว้าว่าบุคลิกภาพของครูที่มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จในการสอนงานวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับการปรับปรุงวิธีการสอน โดยการจัดกิจกรรมการสัมมนาทางวิชาการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดสรรทุนอุดหนุน การประเมินผลการสอนและการสอนแบบจุลภาคซึ่งช่วยให้ครูที่ได้รับการอบรมดำเนินการปรับปรุงวิธีการสอนให้มีสัมฤทธิ์ผลที่สูงขึ้น

ตลอดจนการศึกษาความพึงพอใจของครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และนักเรียนต่อสมรรถภาพทางการสอนของครูและการทดสอบความรู้ ความเข้าใจของครูมัธยมศึกษาเกี่ยวกับการสอนการวิเคราะห์ วิเคราะห์และการรับรู้ของนักเรียนที่มีต่อการสอน สำหรับงานวิจัยทางด้านการสอนสังคมศึกษา ครูสังคมศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตร โดยคำนึงถึงประสบการณ์เดิมของผู้เรียน มีการพัฒนาทักษะการคิด มีการสร้างหลักสูตร โปรแกรมทักษะชีวิตโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง สื่อมวลชนและชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องและมีความสุข ทั้งนี้ได้ให้ความสำคัญกับสถาบันผลิตครูซึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตครูซึ่งส่งผลต่อการยอมรับในวิชาชีพครู อันจะส่งผลต่อการพัฒนามาตรฐานวิชาชีพครูให้สูงขึ้น

จากการศึกษาผลการวิจัยตัวแปรด้านประสบการณ์ในการสอน และสาขาวิชาเอกที่จบการศึกษา จะเห็นได้ว่า ประสบการณ์ในการสอนของครูทั้งที่แตกต่างกันและไม่แตกต่างกันเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานทางด้านการสอนของครู แต่มีแนวคิดและวิธีการในการพัฒนาการสอนไม่แตกต่างกันมากนัก และสาขาวิชาเอกที่จบการศึกษามีผลต่อความต้องการใช้ครูกับสาขาครูที่ผลิตได้ไม่สอดคล้องกันเกิดปัญหาการขาดครูและปัญหาครูต้องสอนในสาขาที่ตนไม่ได้เรียนรู้อีก แต่อย่างไรก็ตามตัวแปรดังกล่าวได้ถูกกำหนดขึ้นในระยะเวลาหนึ่ง และสถานที่หนึ่ง เมื่อนำมาศึกษากับระยะเวลาและสถานที่ต่างกัน ผลการศึกษาอาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งก็ได้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า ครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี มีพฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาอยู่ในระดับใด ครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่มีประสบการณ์ในการสอนสังคมศึกษา และสาขาวิชาเอกที่จบการศึกษาต่างกัน มีพฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร ผู้วิจัยจึงกำหนดให้ประสบการณ์ในการสอนสังคมศึกษา และสาขาวิชาเอกที่จบการศึกษาเป็นตัวแปรต้นสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ดังที่ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่าครูสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดชลบุรี ที่มีประสบการณ์ในการสอนสังคมศึกษา และสาขาวิชาเอกที่จบการศึกษาต่างกันมีพฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาแตกต่างกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามซึ่งเป็นเครื่องมือการวิจัยเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในเรื่อง พฤติกรรมการสอนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของครูสังคมศึกษาจังหวัดชลบุรีต่อไป